

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
BASIN YAYIN YÜKSEK OKULU
RADYO TELEVİZYON BÖLÜMÜ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

KONU: TRT TELEVİZYONU HABERCİLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ÇALIŞMASI
HAZIRLAYAN: A. ZAHİD AKMAN
NO: 721
DANIŞMAN ÖĞRETİM GÖREVLİSİ: PROF. DR. EROL CİHAN

ÖNSÖZ

İletişim sanayiinin uzun bir geçmişi vardır. İlk çağlardaki sesli ve ışıklı iletişimi sağlamış ilkel araçlardan, yazının bulunmasına, baskı tekniklerinin geliştirilmesine, telli ve telsiz iletişimi sağlayan araçların yenileştirilmesine kadar, gücü ve etkinliği devamlı artarak çağdan çağa uzanan bir iletişim yapısı yeryüzüne hakim olmuştur.

Bütün iletişim araçları, kullanıldıkları dönemde toplumları yoğun biçimde etkilemelerine rağmen, televizyonun insanlar üzerindeki etkisi, hızlı toplumsal değişimi sağlayan etkili gücü, belirgin biçimde diğer araçların gücünü aşmıştır.

Toplumlardaki yaygınlığı, cazibesi ve büyük etki gücü ile birçok toplumsal görev ve sorumluluğu da üzerinde taşıyan televizyonun en önemli işlevlerinden birisi, haber vermektir. Özellikle son yıllarda, giderek artan bir etki ile haber yayınlarını sürdüren televizyon, eğlence ve eğitim fonksiyonlarının yanı sıra, toplumları, dünyada gelişen olaylardan haberdar etme ve bilgilendirme işlevini de aktif bir şekilde yerine getirmektedir.

Türkiye'de sesli ve görüntülü yayın hakkına sahip tek kurum olan TRT'nin genel program planı içinde, haber yayınları önemli bir yer tutmaktadır. Türk halkı üzerinde tartışılmaz derecede etki gücüne sahip bu kurumun habercilik anlayışı ve ilkeleri, çeşitli yönleriyle araştırılması gereken bir konudur.

Böyle bir araştırmanın bilimsel temellere dayandırılarak bugüne kadar yapılmamış olması, araştırmamız sırasında karşılaştığımız en önemli güçlük olmuştur. Basılı kaynakların azlığından doğan eksiklik, TRT Kurumu yetkilileriyle yapılan görüşmelerle giderilmeye çalışılmıştır. Tüm detaylarıyla ortaya koymaya çalıştığımız bu konu, daha spesifik olarak bölümlenip, ayrı ayrı incelenmesi gereken önemdedir.

Araştırmamızın her yönüyle eksiksiz olduğunu söylemek mümkün değildir. Yanlışlıkları en az seviyede tutabilmek için samimi bir gayretin ve hassasiyetin gösterildiğinin takdir edileceği inancıyla, çalışmamın her safhasında yardımlarını eksik etmeyen hocam Prof. Dr. Erol Cihan'a ve TRT Haber Dairesi personeline teşekkürü, yerine getirilmesi gereken bir vazife bilirim.

Ankara, 1987

A. Zahid AKMAN

KONU : TRT TELEVİZYONU HABERCİLİĞİ

ÖNSÖZ
İÇİNDEKİLER
GİRİŞ
BİRİNCİ BÖLÜM

HABERLEŞME

I. GENEL OLARAK HABERLEŞME	3
A. Tanım	4
B. Tarihçe	5
C. Unsurları	7
a) Kaynak	7
b) Mesaj	9
c) Alıcı	10
D. Türleri	13
a) yüzyüze haberleşme	13
b) yüzyüze olmayan haberleşme	14
II. KİTLE HABERLEŞMESİ	16
A. Kavram ve Tanım	17
B. Kitle Haberleşmesinin İşlevleri	17
a) Gözcülük	18
b) Kitleleri Karar Almaya Katma	19
c) Öğreticilik	20
C. Kitle Haberleşme Araçları	23
a) Kavram ve Tanım	23
b) Gelişimi	23
c) Türleri	26
D. Kitle Haberleşme Araçlarının İstenmeyen Etkileri	27
III. KİTLE HABERLEŞME ARAÇLARINDAN RADYO ve TELEVİZYONU SİYASAL SİSTEMLERDE DÜZENLENME ŞEKİLLERİ	30
A. İktidarlar ve Haberleşme Araçları	30
B. Haberleşme Özgürlüğü	31
C. Rejimlere Göre Haberleşme Şekilleri	32

VIII. TRT TELEVİZYONU HABERCİLİĞİ	
A. Tarihsel Gelişim	64
B. Organizasyon	66
a) Hukuki Statüsü ve Kurum İçindeki Konumu	66
b) Personel İlişkileri	67
c) İlgili Servisler	69
C. Faaliyeti	75
1- Haber Toplamak	77
2- Haberlerin Oluşması	77
3- Haberlerin Yayınlanması	79
IX. TRT TELEVİZYONU HABER KAYNAKLARI	80
A. Kurumsal Kaynaklar	80
a) Bürolar	80
1- yurtiçi bürolar	80
2- yurtdışı bürolar	81
b) Muhabirler	81
1- yurtiçi muhabirler	81
2) yurtdışı muhabirler	81
c) Dinleme Servisi	82
d) Haber Ekipleri	83
B. Ajanslar	83
a) Yerli Ajanslar	83
b) Yabancı Ajanslar	87
C. Eurovision	89
D. Diğer Kaynaklar	90
X. TRT TELEVİZYONUNDA HABER DEĞERLENDİRMESİ	91
A.Genel Olarak	91
B.Protokol Açısından	92
C.Konu Seçimi Açısından	93
D.Kaynaklar Açısından	94
XI. SONUÇ	98
KAYNAKÇA	101
ÖZET	

D. Önemli Radyo-Televizyon Sistemleri	33
a) Tekelci Sistemler	33
b) Rekabetçi Sistemler	34
IV. TÜRKİYE'DE TELEVİZYON	37
A. Kuruluşu ve Gelişmesi	37
V. TÜRKİYE'DE RADYO-TELEVİZYON REJİMİ	40
A. 1961 Anayasasına Göre	40
B. 1982 Anayasasına Göre	41
a) Genel olarak	41
b) Temel ilkeler	42
c) Yayın Esasları	43
VI. HABER	45
A. Kavram ve Tanım	45
B. Haberin Unsurları	47
C. Haberciliğin Temel İlkeleri	48
D. Haberlerin Sınıflandırılması	51

İKİNCİ BÖLÜM

TELEVİZYON HABERCİLİĞİ

VII. GENEL OLARAK TELEVİZYON HABERCİLİĞİ	53
A. TV Haberciliğinde Temel İlkeler	54
a) Haber Kuruluşu	55
b) Üslub belirlenmesinde ve sunumda dikkat edilecek hususlar	56
B. TV Haberciliğinin Önemi	58
a) Televizyonculuk Faaliyeti Açısından	58
b) Toplumsal Açıdan	59
c) Uluslararası İletişim Açısından	60

GİRİŞ

İnsan, çevresindeki her kıpırtıyı, her gelişmeyi, merakla izlemiş, olaylarla ilgilenmiş, onlar hakkında bilgi sahibi olmak istemiştir. Bu istek, insanın toplumsal hayatının doğal ihtiyaçlarında kendini bulmaktadır. Haberleşmenin temel dinamiği olan bu ihtiyacın giderilmesi, ancak yaşanan çağın iletişim araçlarından yararlanılarak mümkün olabilmektedir.

Kitle iletişim araçları içinde en etkili ve en çok izleyici kitlesine sahip olan televizyon, toplumların en doğal hakkı olan haber alma isteği ve ihtiyacını, temel bir işlev olarak benimsemek zorundadır. Artık dünya üzerinde, televizyon istasyonlarının bulunmadığı veya televizyon yayınlarından şu ya da bu biçimde etkilenmeyen toplumlara pek ender rastlanılmaktadır.

Bir ülkedeki iletişim araçlarının yayınları, o ülkenin, siyasal, toplumsal, ekonomik niteliklerini yansıtır.

Türkiye; tarihi, bulunduğu bölgenin jeopolitik önemi, dünya dengesi üzerindeki etkileri gibi önemli farklılıkları göz önüne alındığında, faaliyet göstermekte olan iletişim araçlarının daha farklı düzlemlerde incelenmesi gerçeği de ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında halkımızın kültür düzeyi, ekonomik durumu ve gelenekleri de bu araçların etkilerini belirleyen etmenlerdir.

Televizyonun etkileri belirtilmeden önce; toplumsal yapıların gereği olan haberleşme işlevi, tüm unsurlarıyla incelenmeye çalışılmış, bu eylemin gerçekleşmesini sağlayan araçlar, ilk çağlardan günümüze kadar genel özellikleriyle birlikte açıklanmıştır.

Mukayese yapabilmeyi kolaylaştırmak için, radyo ve televizyonun siyasal sistemlerde düzenlenme şekilleri verilmiş, önemli radyo ve televizyon sistemleri, örnekleriyle ortaya konulmuştur.

Türkiye'de televizyonun kuruluşu ve gelişmesiyle birlikte, televizyon yayınlarını birinci derecede etkileyen Anayasa yasalarıyla düzenlemeler kaynaklarıyla belirtilmiştir.

Çağımızın, insanlar üzerinde en etkili aracı olan televizyonun bilgilendirme işlevinin en önemli şekillerinden olan haber yayınları; içerikleri, hazırlanması, sunulması gibi detaylarıyla incelenerek, dikkat edilecek noktalar ifade edilmiştir.

Türkiye'deki televizyon haberciliği, tüm safhaları i ortaya konulduğunda, ortaya çıkan gerçek; tekelci sistemin, dinamizmi önleyen en önemli etken olduğudur.

BİRİNCİ BÖLÜM HABERLEŞME

I. GENEL OLARAK HABERLEŞME

İnsan, var olalı beri, çeşitli amaçlar için bir araya gelerek toplumlar içinde yaşamıştır. Bu yaşama biçimi; en küçük sosyal birim olan aileden başlar, mahalle, okul, köy, kasaba, şehir ve ülke düzeyine kadar genişleyerek, birbirleriyle bağıntılı gruplar ve kurumlara kadar devam eder.

Sözkonusu alt ve üst gruplar arasında sürekli bir ilişki vardır. İnsan, bu ilişkilerde fonksiyoner rolünü üstlenir. Gruplar arası ilişkiler, ilkel toplumlardan çağımıza kadar sürekli yaşanagelmiş ve insan tarafından yönlendirilmiştir.

Böyle bir misyonu olan insan; çevresinde olanlarla sürekli ilgilenmiş, cereyan eden hadiseleri takip etmiş, üzerinde düşünerek bunları başkalarına iletme ihtiyacını hissetmiştir. Yaşanılanı, olup biteni öğrenmek merakı ve daha geniş alanlara yaymak ihtiyacı, haberleşme eylemini ortaya çıkarmıştır(1). Bunun yanı sıra insan, yapısı gereği çevresini etkileme, başkaları üzerinde hakimiyet kurma arzusu içindeyken, sürekli çevresindekilerle bağlantı kurmuştur. İnsan çevresiy-le etkileşim halindeyken, sosyal ihtiyaçlarını giderirken, arzularına ulaşmaya çalışırken, haberleşme eylemini de ortaya çıkarır.

---

(1) İnugur M.Nuri, Basın ve Yayın Tarihi, Çağlayan Basımevi, İstanbul 1982, 2.Baskı, s.25.

Gruplar arası alışverişte de, insan vasıtasıyla haberleşme sağlanır. Diğer yandan toplumlar; hukuk, inanç, gelenek gibi unsurlardan oluşan bir kültüre sahiptirler. Topluma bağlı bireyler bu kültürü, sosyal bir varlık olarak kazanırlar. Bu tür bir sosyalleşmenin sağlanması için de, kişiler ve gruplar arasında haberleşme zorunludur(2).

Haberleşme; insanın yaşamını sürdürebilmesi için, başkalarıyla birlikte yaşama zorunluluğundan doğmuştur. Bu nedenle, insanlık ile haberleşme, aynı tarihi başlangıca sahiptirler. İnsan, toplum halinde yaşamaya başladığından beri yeni ihtiyaçlar hissetmiş, gerek bunları gidermek için toplum düzeyinde gelişmeler kaydetmiş, ihtiyaçlarını karşılarken farklı haberleşme yolları bulmuş; bu süreç içinde, bulduğu her yeni imkânla iletişim ve haberleşme alanındaki gelişmeler de hızlanmıştır.

A. Tanım.

İnsan günümüzde, son derece karışık, değişen ve gelişen düzlemlerde yaşarken, birçok konu gibi haberleşme için de net, açık tanımların bulunması güçleşiyor. Hele enformasyon patlamasından, başdöndürücü iletişim gelişiminden sık sık söz edilen çağımızda, bu konuyu bütün açıklığıyla ifade edebilmek daha da zorlaşıyor. Yenileşmenin ve gelişmenin en fazla ve hızlı olduğu bu alanda, konuyla ilgilenen herkes konuya, ilgi alanına uygun tarzda açıklamalar ve tanımlar getirmektedir. Böylece, konuyla ilgili olarak, bilim adamı sayısına eş, açıklama ve tanımla karşı karşıya kalmaktayız.

---

(2) Kayıhan İçel, Kitle Haberleşme Hukuku, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:283, İstanbul 1985, 2.Bası, s.3.

Fakat konuyla ilgili tüm tanımların birleştiği nokta şudur ki; ister hayvanlar arasında olsun, ister insanlar arasında olsun, herhangi bir toplumsal örgütlenmenin ön şartlarından birisi iletişimdir(3). İnsanın birey konumundan çıkarak, toplu yaşamın gereği olan toplum olma özelliğini kazanabilmesi, iletişim ve haberleşmeye bağlıdır. Söz konusu geçiş sürecinde, devreler arasında bağlantıyı sağlayan unsur haberleşmedir.

Edvin Emery'e göre haberleşme terimi, sosyal davranışın bütününe kapsar. Çünkü insan ilişkilerinin gücü, insanın hem amaçlı hem amaçsız haberleri, sayısız yollarla gönderip alma yeteneğine dayanır. Bu ifade, sosyal davranışı kapsadığı için, haberleşmenin, sosyal çevreye nüfuz ettiğini her yerde var olduğunu ileri sürmektedir(4).

İnsanın medyayı alış veya verişinde, ortak semboller olan, kulağa ya da göze hitab etmek gereklidir. Bireylerle ve gruplarla iletişim, bu ortak semboller aracılığı ile mümkün olabilir.

Bu açıklamalardan sonra haberleşmeyi şöyle tanımlayabiliriz(5):

Bir verici ve alıcı arasında, ortak sembollerle karşılıklı mesaj alış veriş işlemidir.

B. Tarihçe

İnsanlık tarihi ile aynı geçmişe sahip olan haberleşme; toplumların gelişmesi, ihtiyaçlarının artması ve ilişkilerinin çoğalması ile değişik biçim ve yöntemlerle sürekli yapısal değişikliklere, ilerlemelere maruz kalmıştır.

(3) Edvard Ploman, "İletişim Devrimi Üzerine", (Çev. Adem Rıza), İlim ve Sanat Dergisi, Cilt I, No:1,

(4) Oya Tokgöz, Türkiye ve Ortadoğu Ülkelerinde Radyo-TV Sistemleri, A.Ü.F.Y.Y.O. Yıllığı, Ankara 1972, s.35.

(5) Salih Erden, Haberleşme, A.İ.T.İ.A. Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu, Ankara 1977, s.8.

Yeryüzünde insan nüfusunun az olduğu dönemlerde, anlaşma, sözlü ve bedeni hareketlerle sağlanabilirken, nüfusun artmasıyla mevcut haberleşme şekilleri ihtiyaca cevap verememiş, yeni şekiller aranmıştır. Daha geniş yeryüzü parçalarına dağılan insanoğlu, kulağa ve göze hitabeden çegitli unsurlardan yararlanarak iletişim sağlama yoluna gitmiştir. Kimi zaman ses çıkaran cisimler birbirine vurularak, kimi zaman da parlak nesnelere ışık yansıtılarak haberleşme sağlanmıştır. Bunlar, alıcı ve verici arasında doğrudan haberleşmeyi sağlamak için kullanılan yöntemlerdir. Bunun yanında haber, bir insan yardımıyla, zihin gücünden yararlanılıp ezberlettirilerek, diğer bir grup veya bireye ulaştırılmıştır. Ancak bu tür haberleşme şekilleri, gelişim sürecini yaşayan insanın ilkel ihtiyaçlarını karşılayabilmesine karşın, gelişen insan için tamamıyla yetersiz kalmıştır. Bu yetersizlik, yazının kullanılmaya başlanmasıyla son bulmuştur. Yazı sayesinde, toplumların birbirini tanıması ve daha geniş perspektiflerde bağlantılar kurulması sağlanmıştır.

Yazıdan önce de, toplumlar arasında görüşme, tanışma, kültür alış veriş yapılmıyordu ; ama bu yetersizdi. Kültürel transfer ve bilginin yazının kullanılmasıyla hızlanmış, kültürel birikimin doğması, ancak bu zamandan sonra mümkün olabilmektedir. Yazı ile, fikirler ve kültürler korunarak sonraki nesillere aktarılmıştır.

Haberin, değişmeden daha uzaklara ulaşması ise, kâğıdın bulunmasıyla sağlanmıştır. Önceleri, yaşadıklarını, yaşadığı mekanın uygun yerlerine kazımak suretiyle işleyen insan, mesajını sadece kısıtlı bir topluluğa akterabilirken, M.Ö. 2000'li yıllarda, Mısırlılar tarafından papirüsün bulunmasıyla, uygarlıkların tüm toplumlara iletimi sağlanmış ve uygarlığın yeryüzüne yayılması böylece mümkün olabilmektedir.

Yazının ve kâğıdın bulunmasından sonra, haberleşme eylemi de birçok aşamalar geçirmiş, daha ileri toplumlarda uygarlığın evrimine paralel bir gelişim göstererek, evvela basını, sonra da teknik, ekonomik, sosyal ve kültürel olanaklardan yararlanarak, "çağdaş iletişimi" oluşturmuştur(6).

C. Unsurları

Çağdaş uygarlık, çok karmaşık bir toplumsal yapı oluşturmasına karşın, bu yapı içindeki her türlü bağlantı ve bilişmenin süreci, şekli çok basit ve sadedir. Bu temel unsurlar, haberleşmenin en kolay ve rahat olanından, en zor ve anlaşılmaz gibi görünenine kadar hiç değişmez. Aslında bu değişmezlik temeldedir. Şekil, kemiyet, teknoloji ve diğer bazı özellikler sürekli değişebilmektedir.

Haberleşme daima üç ana ögeyi gerektirir: Kaynak, mesaj ve hedef(7).

a) Kaynak

Haberleşmede ilk ögedir. Kaynak; insan veya insan topluluğu olabildiği gibi, radyo-tv benzeri mekanik bir eşya, gazete, kitap gibi basılı eserler de olabilmektedir.

İnsan; konuşarak, yazarak, gülererek, beden hareketleriyle, jest ve mimikleriyle bu tür yorumlara kaynak olmaktadır. İnsanların oluşturduğu herhangi bir kurum da haberleşmeye kaynak olabilmektedir.

Haberleşmenin amacına ulaşabilmesi; onu oluşturan öğelerin eşit miktarda katkısıyla sağlanabilir. Kaynak mesajı, alıcının özelliklerini dikkate alarak kodlamalıdır.

---

(6) M. Wuri İnuğur, age. s. 27.

(7) Wilbur Schramm, "Haberleşme Nasıl İşler", (Çev. Ünsal Oskay), Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş, A.Ü.B.Y. Y.O. Yayınları, 3. Baskı, Ankara 1985, s. 99.

Kodlamanın uygunluğu kadar, yapıldığı zaman, mekan ve diğer şartların da olumlu olması, sonucu etkileyebilmektedir. Haberleşmede, kaynakta bulunması gereken en önemli yeteneklerden birisi de, kanalı işletmek için ne kadar bir kapasite gerektiğini bilmektir(8). Bu ihtiyaca uygun mesaj seçilirse, başarı o oranda sağlanabilir. Haber bildirimci mesajı kurarken, haber alıcının yapısına göre, bazı tekraralarda bulunabilmelidir.

Kaynağın güvenilirliğinin, haberleşme üzerindeki etkisini araştıran Carl Hovland ve Walter Weiss, birçok çalışmaya kaynaklık edecek bulgularıyla kitle haberleşmesinin önemli sorunlarına çözümler getirmişlerdir. Araştırmalardan ortaya çıkan sonuçlarda; kaynağın güvenilirlik derecesinin, mesajın öğrenilmesi, unutulması ve tutum değişikliğine yol açan alanlarda etkilerinin ne olduğunun tesbiti şeklinde olmuştur. Araştırmalarda ortak materyaller kullanılmış, materyaller üzerinde, "güvenilirliği yüksek" ve "güvenilirliği düşük" kaynakların -ortak mesajlı- alıcı üzerindeki etkileri tesbit edilmiştir.

Bildirimcinin görüşü ile aynı görüşü paylaşan deneklere, güvenilirliği yüksek bir kaynağa atfedilerek bir mesaj sunulduğunda, yüzde yetmiş oranında hak verilebilir bulunmasına karşın, farklı görüşlere sahip deneklere ve düşük güvenilirlikli kaynağa atfen mesaj sunulduğu zaman, hak verilebilirlik oranı yüzde otuzbeşlerde kalmıştır. Fiili enformasyonun öğrenilmesinde, güvenilirliği yüksek ve güvenilirliği düşük kaynaklar arasında hiçbir fark bulunamamıştır. Bildirimcinin güvenilirliğinin, alıcı üzerinde daha fazla kanaat değiştirebilme etkisine sahibolduğu gözlenmiştir.

---

(8) Wilbur Schramm, age. s.102, Salih Erden, age., s.

Buna karşılık, kaynağın güvenilir ya da güvenilirliğinin düşük olması, alıcıların bilgilenmelerinde eşitliği bozmamakta, ancak kanaat değişimini etkileyebilmektedir(9).

b) Mesaj

Mesaj; işaretlerden (sinyal) kuruludur. Bir işaret ise, kazanılmış deney-bilgilerden herhangi birisi yerine konulmuş bir belirticidir.(10). Bizler, taşınabilirliği güç olan "şeyler" in, kendileri yerine koyduğumuz bir işaretler sistemine sahip bulunuyoruz. Bu işaret sistemi, sadece bir özetle yazma tekniği gibidir. Asıl obje ile işareti arasında daima önemli farklar olmuştur. İşaret, her zaman objeyi temsil etmesine karşın, hiçbir zaman aynıısının karşılığı olamaz. İşaret, temsil ettiği objenin özelliklerini içeren uyarıların ancak bir kısmını belirtir. Yani işaret, hiçbir zaman objenin aslının, insan üzerinde uyandırdığı tepkilerin tümünü uyandırmaz. Ancak bir kısmını harekete geçirebilir. Bu nedenle, herhangi bir nesne hakkında, bizdeki işaret, onunla ilgili edindiğimiz bilgiler ve deneyler oranında olmaktadır. Dolayısıyla, hiçbir yerde, bir obje hakkında tamamen ortak anlayış sistemine sahip iki kişi bulunamaz. Ancak ortak değerlerde kısmen anlaşabilen bireyler olabilmektedir.

Bu tür işaretlerin, vericiden alıcıya ulaşabilmesi için, somut mesaj haline gelmesi gerekmektedir. Bu da, eldeki malzemeye veya tavırlara göre değişik şekillerde tezahür edebilmektedir. Bir el sallama, dalgalanan bir bayrak, sinyal, ses dalgaları, elektrik devrelerindeki titreşimler kâğıt üzerine yapılmış baskı şeklinde olabilir.

Mesajın en önemli özelliği; verici ile alıcı arasında ortak işaretleri içermesidir. Vericinin kodlayarak gönderdiği mesaj, alıcı tarafından çözülemezse, bir haberleşme eyleminden söz etmek yanlıştır. Kodların ortak olması, haberleşmede esastır.

---

(9) Carl I Hovland, Walter Weiss, "Kaynağın Güvenilirliği ve Haberleşmenin Etkinliği Üzerindeki Etkisi", (Çev. Ünsal Oskay), Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş, 3. Baskı, Ankara 1985, s.239.

(10) Wilbur Schramm, age. s.102.

Haberleşme sürecinin başarılı olabilmesi için, mesajın ne gibi özellikler içermesi gerektiğini şöylece özetleyebiliriz:

1) Mesaj, amaçlanan hedefin dikkatini çekecek şekilde kurulmalı ve sunulup dağıtılmalıdır.

2) Mesaj, "anlamı bozmadan aktarabilecek şekilde" hem kaynağın, hem de hedefin ortaklaşa sahip oldukları yaşam deneyimlerini ifade eden işaretlerle verilmelidir.

3) Mesaj, hedefte kişilik gereksinimleri uyandırmalı ve bu gereksinmelerin karşılanıp giderilmesi için önerilerde bulunmalı ve yol göstermelidir.

4) Mesaj, bu gereksinmelerin giderilmesinde öyle bir yol önermelidir ki; birey, kendisinden yapılması istenilen tepiyi için harekete geçerken, kendisini hangi grubun içinde bulacaksa, o gruptaki durumuna uygun düşmelidir(11).

Bunlar, haberleşme çeşitlerinin tümünde dikkat edilmesi gereken, mesajla ilgili kurallardır.

c) Alıcı

Haberleşmenin üçüncü unsuru olan alıcı (hedef), bir kişi olabileceği gibi, kişilerin oluşturduğu bir grup da olabilir. Alıcı; okuyan, ekrana bakan birisi ya da bir tartışma grubu veya dersanedeki öğrenci grubundaki bireyler olabilir.

Alıcıların tanımını yapabilmek, özelliklerini anlamak oldukça zordur. Fakat, ortak özellikleri ile farkında olmadan oluşturdukları toplulukların, bazı genellemelerle, yapıları izah edilebilmektedir. Bununla beraber, kitle izleyicisi; kolay değişen, bilinmeyen, görünmeyen somut olarak sınırları çizilememiş, değişik türden bir yapı olduğundan, ancak daha önceki tecrübelerle toplum hakkında oluşmuş genel bilgiler ve toplumbilimsel bazı araştırma verileri ile tarifler getirilebilmiştir(12).

(11) Wilbur Schramm, age. s.113.

(12) Metin İnceoğlu, Güdüleme Yöntemleri, A.Ü.B.Y.Y.O Yayınları, No:4, Ankara 1985, s.88.

Bunun yanında, belli amaçlar için, belirli mekan ve zamanda bir araya gelmiş (konferans izleyicisi gibi) bireylerin oluşturduğu kitleleri analitik olarak inceleyip sonuç elde edebilmek daha kolay olmaktadır.

Kitlesele alıcılar, özelliklerine ve amaçlarına göre iki ayrı grupta toplanmaktadır:

a) Özelliklerine göre

1) Kamu (Genel Alıcı): En önemli özellikleri, birbirleri ile ilgilerinin olmayıdır. Bir topluluğun üyesi olduklarının farkında olmadan bireysel tepki gösterirler.

2) Uzmanlaşmış Özel İzleyici: Belirli iletilere gösterdikleri ilgi ve tepki yönünden bazı yönleriyle daha homojendirler. Örneğin, birbirlerinden bağımsız ve dağınık olmalarına karşın, bir ekonomik programın izleyicisi, eğitim, yaş gibi bazı ortak özelliklere sahip olabilmektedirler. Loyunlarında da ortak olabildikleri noktalar bir hayli fazladır(13).

Meil ve Loventein'in, kitlelerin izleme amaçlarına göre yaptığı sınıflandırma ise şöyledir:

1) Sahiller (Okumayanlar-yazmayanlar) Kümesi:

Bu gruba, okuma yazma bilmeyenlerle birlikte, davranışsal olarak okuma yazma eğilimi olmayanlar da girmektedir. Bunlar fikir olarak yönlendirilmemişlerdir. Mesajı almak için gayretleri çok az olduğundan, toplumsal kararlar üzerindeki etkilerinin çok az olduğuna inanırlar. Katılımları kendi yakın çevreleri ile sınırlıdır. Paylaşıcı değildir.

---

(13) Aysel Aziz, Radyo ve Televizyona Giriş, A.Ü.S. B.F.Yayınları, No: 460, 2. Baskı, Ankara 1981, s.81.

2) Bencil(Çıkarıcılar)Kümesi :

Çevrelerinde ki tüm toplumsal hareketlere katılırlar. Bu tür çalışmalara katkıları, katılımları daha çok, toplumda daha iyi bir yer edinebilmek, daha yükseğe ulaşmak içindir. Sık sık ciddi düşünce dolu, tutarlı mesajları alır, fakat bunları sürekli, kendi çıkarlarına uygun tarzda kullanırlar.

3) Aydınlar (Entellektüeller) :

Bu küme, sorunlarla ve konularla ilgilenir. İlgilerinin kaynağında, ikinci gruptaki gibi çıkarıcı amaçlar yoktur. Bunlar kendilerini külkürel aristokrat olarak görürler ve toplumu yönetecek güçte olduklarını iddia ederler. Bu küme sürekli azınlıktadır(14).

Ünsal Oskay'ın, David Riesman'ın bir kitabının önsözünden çıkardığı şu üç tip insanın da, konumuza açıklık getirmesi bakımından, dikkate alınması gerekmektedir ; Riesman'a göre toplumlar ; "geleneklerce yönetilen insan"; ilk yetiştirimden edindiği içsel değerlere göre kendisi yaşayan, "içsellince yönetilen insan"; son olarak da, hep başkalarının ne diyeceğine göre yaşayan "başkalarınınca yöneltimli" insanlardan oluştuğunu söyleyerek, çağımız toplumunun bireylerinin bu üçüncü grubun özelliklerini taşıdığını belirtir(15).

Geçmişte kültürlerini, en yakınından, ailesinden alan insanlar, toplumsal yaşamdaki değişiklikler ve gelişmeler sebebiyle, günümüzde bu imkânlardan mahrum kalmaktadır. Bu durum telkin edilen kültürle de ilgilidir. Günümüz insanına, merede ve kimlerle olursa olsun, çevresindekilere uyması, herkesin uyduğu kurallara, herkesin göreceği yerlerde uyar görünmesi gerekeceği öğretilmektedir.

---

(14) Aysel Aziz, age., s.82.

(15) Ünsal Oskay, Kitle İletişimi ve Kitle Kültürü Açısından David Riesman'ın Görüşleri, A.Ü.S.B.F.B.Y.Y.O. Yıllığı, Sayı:7, Ankara 1984, s.51.

Yaşamı kolaşlaştırmanın en kısa yolu, "başkalarının onayının" toplumsal yaşamdaki davranışlarında kendisine rehber etme ilkesine inanma olmaktadır(16). çağdaş alıcısındaki bu yapı, vericinin mesaj kodunu tayinde dikkate alınması gereken önemli bir unsurdur(17).

D. Türleri.

Haberleşme, nitelik ve oluşma şekillerine göre değişik sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Bunlardan, kaynak ve alıcının durumlarına göre yapılmış bir sınıflandırma vardır ki, en yaygın biçimde kullanılan türdür. Buna göre; haberleşme, yüzyüze haberleşme ve yüzyüze olmayan haberleşme olmak üzere iki türdür.

a) Yüzyüze Haberleşme: İfade şeklinden de anlaşılacağı gibi, alıcı ve verici haber iletiminde karşılıklı olarak fonksiyon ifa edebilmekte, aynı anda haber alış verişinde bulunabilmektedirler. Yüzyüze haberleşme, hiçbir aracıya ihtiyaç duyulmadan, kaynak ve hedefin bir arada olmasıyla gerçekleştirilebildiği gibi, bir araç vasıtasıyla, yüz yüze olunmadığı halde, hedefin de kaynağa cevap verebilmesi sağlanabiliyorsa, bu tür haberleşmeden söz edilebilir.

---

(16) Ünsal Oskay, age., s.53.

(17) Yukarıda açıklamaya çalıştığımız toplumsal özellikler ve birey yapıları, konumuzu doğrudan ilgilendiren kısımlar olmamasına karşın, ileride oturtmayı düşündüğümüz yapıya destek olması için, kısa da olsa açıklama gereği duyduk.

Her tür toplantılar, konferanslar, ders seansları, basın toplantıları "yüzyüze haberleşme"ye örnek teşkil eden iletişim türleridir. Bunun yanında, telli veya telsiz telefonla yapılan görüşmeler de bu gruba giren haberleşme şekilleridir.

b) Yüzyüze Olmayan Haberleşme: Bu tür haberleşmede suçlulardan birisi etken, diğeri edilgendir. Bir taraf iletişimde bulunurken, hedef aynı anda cevap verme imkânına sahip değildir. Yüzyüze olmayan haberleşme kendi içinde, mesajın sunulduğu biçimine göre üç ana bölüme ayrılır:

1) Yazılı ve resimli haberleşme: Posta haberleşmesi, her türlü basın ve yayın haberleşmesi bu gruba girer.

2) Sesli haberleşme: Radyo yayınları gibi, ses unsurunun kullanıldığı haberleşme şekilleridir.

3) Sesli ve görüntülü haberleşme: Televizyon ve sinema filmlerinin dahil olduğu, hem ses hem de görüntüyle gerçekleşen haberleşme şekilleridir.

Bunun dışında bir sınıflandırma da; hitap edilen kişilerin nicel yapısına göre düzenlenmiştir. Bu sınıflandırmaya göre; basın, radyo ve televizyon, sinema filmleri ile yapılan tüm haberleşmeye "kitle haberleşmesi", bunun dışında yapılanlara ise "bireysel haberleşme" denilmektedir(18).

Haberleşme çeşitlerinin birey ve toplum üzerindeki etkilerinden de kısaca söz etmekte yarar vardır. İletişimle ilgilenen her araştırmacının, sosyologların, politikacıların bireyleri ve toplumları bilmek, etkilemek isteyen herkesin morak ettiği bu konuda önemli araştırmalar yapılmıştır. Aynı ayrı yapılan bu araştırmaların bulguları genel hatlarıyla aşağıdaki gibidir. Bunları sıralarsak:

a) Sözlü ve görüntülü sunum, kısa materyallerde daha etkili olmakta, alıcının daha iyi hatırlamasını sağlamaktadır.

---

(18) Kayıhan İçel, a.g.e. s.6.

b) Kısa materyallerde sözsöz sunum, görüntülü sunuma göre daha etkili olmaktadır.

c) Yüzyüze konuşmanın, ulaştırılmış sese oranla, ulaştırılmış sesin ise basılı araca oranla daha ikna edici olduğu görülmüştür.

d) Basılı araçlar, diğer iletim araçlarında olmayan özellikle, bilhassa elit üzerinde çok yüksek ikna gücüne sahiptir.

e) Radyonun ulaştığı kesim, az kültürlü ve daha kabulcü olduğu için, bu iletiye arzı ederek muhatap olmaları, bir tür yüzyüze haberleşmenin hedef kişisi durumuna gelmektedirler. Bu sebeple radyo, yazılı iletimden daha etkili olabilmektedir.

f) Özellikle çocuklarda, görüntülü iletimin daha etkili oluşu saptanmıştır.

g) Yüzyüze konuşma, yararlandırma veya cezalandırma yetenekleri sebebiyle, en etkin iletim türüdür.

h) Kitle iletişim araçları, yüzyüze haberleşme ile desteklendiği takdirde, etkileri, tek başına olduklarından daha fazladır(19).

---

(19) Joseph T. Klapper, "Değişik Haberleşme Araçlarının Karşılaştırmalı Etkileri", (Çev. Ünsal Oskay), Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş, 3. Baskı, Ankara 1985, s.209.

II. KİTLE HABERLEŞMESİ

"İçtimai hayat, insanlar için bir zarûrettir".

İbn-i Haldun, meşhur "Mukaddime" adlı eserine böyle başlar. İnsanın gerek yiyecek ve giyecek gibi zorunlu ihtiyaçlarının sağlanması için, gerekse kendini, diğer yaratıklardan, başka tehlikelerden korumak için, cinsinden olan insanlardan yardım istemeye muhtaç olduğunu, bu yapının ise Allah tarafından düzenlendiğini beyan eder. Bu ihtiyaçların giderilmesi zorunluluğu toplumun meydana gelmesinin çekirdeğini teşkil eder" der. Bunun da, düşünürlerle "insan doğal olarak toplumsaldır" ifadesiyle anlatıldığını söyler(20).

Altı asır önce yaşamış, toplum ve devletler hakkındaki isabetli görüşleriyle bilinen İbn-i Haldun'un ifadeleriyle konumuza girerek, insanın birey olarak yaratılmasına karşın, hayatını devam ettirebilmesini, toplu halde yaşamasına borçlu olduğunu, yalnız günümüzün bilineni değil, çok eski çağlardan beri anlaşılmış bir gerçek olduğunu vurgulamak içindi.

İnsan toplulukları, ilk çağlardan itibaren yönetilmişler, yönlendirilmişler, birbirleriyle bağlantılar kurmuşlardır. Buldukları çağın imkânları oranında, bireysel ve toplumsal iletişim durmamıştır. Önceleri daha kısmî ve yalın olan haberleşme, teknolojinin zirvede, insanî bağlantıların yoğun olduğu günümüzde, bir hayli karmaşık bir yapıyla süregelmektedir.

Günümüzde insanlar, diğer insanları etkileyebilmek, onlara çabuk erişebilmek için, etkin haberleşme şekil ve araçlarına gereksinim duymaktadırlar. Bu sebeple, herhangi bir habere bireyler arası olmaktan çıkarıp, daha değişik

---

(20) İbn-i Haldun, Mukaddime, (Çev. Z. Kadiri Ugan) Cilt I, İstanbul 1954, s.106.

kesim ve gruplara aktarmaktalar. Bu da haberleşmenin, kişiler arası olmaktan çıkıp, kitle haberleşmesine dönüşmesini sağlamaktadır.

A. Kavram ve Tanım

Kitle haberleşmesinin ne olduğu hakkında değişik tanımlar vardır. Oya Tokgöz'e göre kitle haberleşmesi; "çeşitli insanlardan meydana gelmiş bir topluluğa, bu amaç için geliştirilmiş amaçlar aracılığı ile bilgi, fikir ve tutumların ulaştırılması ve böylece belirli bir insan topluluğu içinde benzeşme ve birlik taşıyan bir toplum (communis) yaratmasıdır" (21).

"Kitle Haberleşmesi", kitle haberleşme araçları adı verilen, basın, radyo-tv ve sinema filmleri vb. araçlarla yapılan her türlü yayınları kapsayan bir kavramdır. (22). Kayıhan İçel'in Maletzke'den aktardığı bu tanım, haberleşmede fonksiyoner araçların konum ve işlevlerine göre yapılmıştır.

Aslında haberleşmede, alıcı; birey değil de topluluk ise, kodlanan mesajı ulaştıran aracın cinsine bakılmadan, kitle haberleşmesinin varlığından sözedilebilir.

B. Kitle Haberleşmesinin İşlevleri

İlkel toplumlarla günümüz toplumu arasında, insan ilişkileri kurmaya zorlayan etmenler açısından temel bir değişiklik olmamıştır. İnsan, sosyal bir varlık olarak, bulunduğu toplumda, cinsleriyle çeşitli ihtiyaçları için kurmuş olduğu ilişki bugün de devam etmektedir. Ancak bu ilişkiler,

---

(21) Oya Tokgöz, age. s.35.

(22) Kayıhan İçel, age. s.8.

daha gelişmiş ve etki alanı artmış araçlarla yapılmaktadır. İlkel toplumlarla modern uygarlık evreleri arasında bu sebeplerden, haberleşmenin işlevleri pek değişmemiş, bunları genişletip yaygın hale getirecek yapılar ve gereçler geliştirilmiştir. Kitle haberleşmesinin, ilkel dönemlerden günümüze kadar değişmez üç ana işlevi vardır(23):

a) Gözcülük

Birey, günlük yaşantısı içinde, sade ve az imkânlarla çok kısıtlı hareket edebilme zorunluluğu içindedir. Bu şartlarda hayatını devam ettirdiği sürece, çağdaş olanaklardan, gelişme ve ilerlemelerden haberdar olamamakta, bilgi, görgü ve kültürünü arttıramamaktadır. Ayrıca bu değişmelerin farkında olsa bile, olanaksızlıkları sebebiyle, bunları öğrenememekte, bu olanaklardan mahrum kalmaktadır. Bireye, gelişmelerden, ilerlemelerden yararlanma imkânını sağlayacak olan unsur, kitle haberleşme araçlarıdır.

Bu araçlar, sınıfsal uçurumların oluşmasını da engellemektedir. Yönetimle halk arasında, halkla entellektüel ve elit arasında köprüler kurarak, toplumsal dengeleri korur, kollar. Ayrıca toplumdaki tüm gelişmeler, yeni olanaklar, hatta tehlikeler hakkında bilgiler vererek uyarıcılık görevini de üstlenir. Geleneksel anlayışla geleceklerine yön verme anlayışındaki toplumların, kendi geleneklerini değişik yönlerden algılamalarını sağlayarak, farklı bir entellektüel iklim oluştururlar. Böyle bir iklim içerisinde de toplum, geleneksel yapısındaki kurumlarını atar, yeni kurumlar geliştirir, insanlar arasındaki ilişkileri kolaylaştırarak toplumda daha etkin ilişkilerin kurulmasını sağlar(24).

(23) Oya Tokgöz, age. s.37.

(24) Aysel Aziz, Toplumsallaşma ve Kitleli İletişim, A.Ü.B.Y.Y.O. Yayınları, No:2, Ankara 1982, s.52.

Kitle haberleşme araçları, toplumların ufuklarını genişletirler. Kalkınma üzerinde dikkatleri toplayarak kişisel ve toplumsal umutları arttırıp, kalkınma vasatının ilk zeminini oluştururlar.

b) Kitleleri Karar Almaya Katma

Kitle haberleşme araçlarının kitleleri karar almaya katma, siyasi bilinci arttırmadaki etkileri ve bunun nisbeti son yılların araştırma konuları arasındadır. Genel olarak radyo ve televizyon başta olmak üzere kitle iletişim araçları; bireyin siyasi ilgi, siyasi bilgi ve siyasi katılma konusundaki düşüncelerini etkilemektedir (25).

Fakat bu etki, kişinin yapısını tamamen değiştirmeye yeterli olamamakta, etken bir kişiyi edilgen, edilgen bir kişiyi de etken hale dönüştürebilme gücüne ve yeteneğine sahip bulunmamaktadır. Çünkü izleyici, ancak ilgisini çeken, hoşlandığı, beğendiği iletilere açıktır. Bunun yanı sıra kamu oyununda kısmî bir tepki sağlayabilmek için kitle iletişim araçlarının vereceği siyasi mesajlara destek olacak kuvvetli kurum ya da kişilerin bulunması gerekmektedir. Yayının içeriği ve izlenebilirlik süresi de yayının etkisini belirleyen önemli etkenlerdendir. Bu bakımdan kitle haberleşmesinin, toplumları karar almaya katma görevindeki etkileri doğrudan değil, dolaylıdır. (26).

Siyasal toplumsallaşmada kitle haberleşme araçlarının etkileri, kapsamlı araştırmaları gerektiren önemli bir konudur (27).

---

(25) Aysel Azık, age. s.58.

(26) Oya Tokgöz, age. s.37.

(27) Bkz. Aysel Aziz, Toplumsallaşma ve Kitleleşme, s.50. James D. Halloran, Televizyonun Toplum Üzerindeki Etkileri, s.16. Aysel Aziz, Radyo ve Televizyon İzleyici Araştırmaları; Wilbur Schramm, Haberleşme Nasıl İşler (Çev. Ünsal Oskay), s. 102.

3) Öğreticilik

Kitle iletişim araçları, toplumda doğrudan ve dolaylı olarak eğitime katkıda bulunan önemli unsurlardan birisidir. Bireylerin doğrudan ihtiyacı olan konularla ilgili yayınlarla ya da sonradan ihtiyaç duyabileceği konularla ilgili programlar düzenleyerek işlevini yerine getirir. Bireyin makro seviyede kalkınma projelerinde, fonksiyon ve konumunun ne olduğu, iletişim araçları sayesinde bildirilir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde, bireylerin ulusal birlik ve dünya çapındaki ilişkiler içinde kendi yerini görebilmesi, hep kitle haberleşme araçları ile sağlanır. Bununla birlikte, kitle haberleşme araçları özellikle uzaktan eğitimde olmak üzere, fiili eğitim ve öğretimin her aşamasında büyük hizmet vermektedirler. Televizyonun görsel yönü ve kulağa da hitabetme özelliğinden dolayı, eğitimde en yaygın olarak kullanılan kitle haberleşme aracıdır. Televizyonun eğitim amaçları için iki ayrı kullanım şekline söz edilmektedir: İlki, öğretmen eğitiminde (öğretmenlik eğitimi olan eğitimcilerle okulları dolaylı olarak, buralardaki dersler gösterilerek, uzman öğretmenlerin davranışları ve öğrencilerin tepkileri gözlemlenebilir) olmaktadır. İkinci kullanım alanı da, açık üniversitelerdir(28). Ülkenin değişik yörelerindeki çalışan öğrencilere ulaşmanın bir yolu da, tv yayınlarını kullanmaktır. Bu yolla, özellikle az gelişmiş ülkelerdeki kültürel dengesizlikler giderilmeye çalışılmaktadır. Türkiye'de de ekonomik ve coğrafi problemlerden dolayı tahsil yapamayan kesimlere, "uzaktan eğitim teknolojisi" yoluyla ulaşma görevi, yasalarla Anadolu Üniversitesi'ne verilmiştir(29).

---

(28) Denis Mc Quail, Televizyon ile Eğitim, (Çev. Süheyl Gürbaşıkan), s.53.

(29) Dr. İlhan Özdiç, Uzaktan Eğitim Teknolojisi, A.Ü.A.Ö.F. Yayınları No:35, Eskişehir 1985, önsöz.

Eğitsel iletişim aracı sadece televizyon değildir. Eğitsel iletişim aracı, bir eğitim programında kullanılan veya kullanılabilecek olan her iletişim kanalıdır(30). Bu nedenle, bütün iletişim araçları, eğitsel fonksiyon işlevi üstlenebilmektedirler. Topluma ulaşmada en etkili yol olan kitle haberleşme araçları, eğitim ve öğretimde fazlasıyla yararlanılan önemli kaynaklardır.

Kitle haberleşme araçlarının görevleri hakkında daha farklı bir sınıflandırmayı da Kayıhan İçel yapmıştır(31). Tokgöz'ün tasnifinden farklı olan bu çalışmanın açıklamalarına bazı noktalarda benzerlik arzemesine karşın, genelde farklı yaklaşımlar içerdiği için belirtilmesinde yarar vardır. Bu sınıflandırmaya göre; kitle haberleşme araçlarının üç işlevi vardır:

- 1) Kamu oyununun oluşmasına ve düzenlenmesine yardımcı olmak.
- 2) Devletler arası ilişkiler yönünden faydalı etkilerde bulunmak.
- 3) Halkın eğlence gereksinimini karşılamaya katkıda bulunmak.

İlk madde yukarıda izah edildiği için, diğer maddelerin kısa izahını yapmakla yetineceğiz.

Dış politikada gerçekleştirilmek istenen hususların kamu oyuna kabul ettirilmesinde iletişim araçları, küçümselemeyecek derecede önemli etkilere sahiptir. Devletlerin ve toplumların eğilimlerini tesbit edip, tanımada kitle haberleşme araçlarından yararlanılmaktadır. Özellikle çağdaş bat toplumlarında basın, değişik kümelerin sözcülüğünü yaptığından, çeşitli grupların durumlarını anlamaya yardımcı

---

(30) Çeviri, Nahi Avcı, Uzaktan Eğitimde Yazılı Malzeme, A.U.A.Ö.F. Yayınları, No:29, Eskişehir 1984, s.96.

(31) Kayıhan İçel, age. s.13.

olabilmekte, radyo ve televizyonun devlet tekeline olmadığı ülkelerde onlar da, değişik grupların eğilimini yansıtarak yararlı olmaktadır. Radyo ve televizyonun devlet tekeline olduğu ülkelerde ise, bunların görevi resmi ideolojiyi pekiştirmek olduğundan, yayınlar izlenerek özellikle ülke düzeyindeki resmi eğilimlerin tesbitinde yararlı birer kaynak olabilirler(32).

Bundan başka, yabancı ülkelere ulaşabilmek, onlar üzerinde siyasal, sosyal ve kültürel bakımdan etkin olabilmek bakımından da kitle haberleşme araçlarına duyulan gereksinme belirgin biçimde ortadadır. Her ülkenin muhtelif dillerde dışa yönelik yayın yapmaları bundandır(33).

Kitle iletişim araçlarına toplum tarafından ilgi gösterilmesinin, kabul edilmesinin en önemli sebebi, eğlenme gereksinimlerine cevap verebilmesi, onları günlük sıkıntı ve dağdağasından kurtarıp eğlendirerek, farklı atmosferlere sokmasındandır. Televizyonun dünyada ve ülkemizde bu derece süratli yaygınlaşmasının sebebi budur(34). Kitle haberleşme araçları, halkı eğlendirme fonksiyonunu yerine getirirken kamusal bir görev ifa etmenin bilincinde olarak, eğlendirirken bile eğitmeyi ve müsbet yönlendirmeyi de yapabilmelidir.

Bu araçların, yukarıdaki tasniflerle ifade edilebilen hemen farkedilebilir yararları yanında, birden farkedilmeyen, fakat sonradan anlaşılan birçok yararları da vardır. Önemli olan nokta, bütün kitle haberleşme araçlarının bir analama ağı oluşturulmasında büyük ve çok değerli kullanma alanları olduğu ve modern kitle toplumunun bunlar sayesinde oluşmuş bulunduğuudur(35).

---

(32) Muhammed Sarıtaş, Türkiye'nin Tanıtılması Kavramsal Çerçeve, DPT Yayınları, Ankara 1987, s.42.

(33) Kayıhan İçel, age. s.13.

(34) Erman Şener, Televizyon-Video, İstanbul 1984, s.55.

(35) Wilbur Schramm, age. s.158.

C. Kitle Haberleşme Araçları

a) Kavram ve Tanım

Kitle iletişimini, anlamı geniş çapta mesajlar halinde, kişilere ve heterojen toplumsal kümelere kollektif yayıl-yöntemleri ile yayan alet ve nesnelere, kitle haberleşme araçları denir(36). Bu araçlar; basın, sinema, radyo, televizyon, kitaplar, plâk, video kaseti, videolu telefon, elektronik gazete ve uydularla iletişimi içermektedir(37). Bütün bu araçların ortak özelliği, haberleri veya düşünceleri ya da duyguları, yazı, resim veya ses olarak çoğaltmak suretiyle, anonim nitelikteki kitlelere ulaştıran teknik araçlar olmasıdır. Kitle iletişim araçları, işlev olarak birbirlerinden farklı değildir. Yalnız nicel yönden bazı farklılıkları vardır. Bazıları çoğaltılarak somut bir şekilde bireye ulaşırken (gazete, video bant vs.) bazıları ise kitlesel oldukları halde, somut bir cisimleri yoktur (radyo, tv yayınları gibi). Kitlelere ulaşmaya sebep olabilen her türlü organizasyon mekan ve kurumlar da kitle haberleşme aracı olarak zikredilebilmektedirler.

b) Gelişimi

Kitle haberleşme araçlarından olan basının bugüne kadar geçirdiği evrelere etkisi olan en önemli faktörler; bazı teknik buluşlardır. Yazının bulunuşu, kâğıdın bulunuşu, basın sanatının geliştirilmesi, kitle haberleşme araçlarının bugüne kadarki gelişimini sağlayan sözkonusu faktörlerdendir(38).

---

(36) Alphons Silbermann, "Kitle İletişim Araçları", (Çev. Aysel Aziz), İletişim ve Toplum Sorunları, 1983, s.178.
 (37) Alphons Silbermann, age. s.178
 (38) M. Nuri, İnüçür, age. s.27.

Bu teknik imkânlar daha da geliştirilerek, özellikle yakın dönemlerde, haber alımı, baskı teknikleri ve dağıtım gibi konulardaki ilerlemeler, "dördüncü kuvvet" şeklinde ifade edilen bugünkü çağdaş basının meydana gelmesini sağlamıştır.

Televizyonun bulunuşuna, gerek yayın olarak ses ve görüntünün aktarılmasına, gerekse bunu alacak özel araçların yapılmasına emeği geçen kişiler çoktur. Televizyon tarihine geçmiş belli başlı kişiler olarak; May, Nipkov, Jenkins, Baird, Farnsworth, Zworykin gibi isimler verilebilir. Televizyon, birçok bilimademinin farklı çalışmaları sonucunda teşekkül etmiş bir araçtır(39).

İrlandalı telgrafçı Andrew May, 1873 yılında ışık dalgalarını elektriğe çevirerek, selinyumun da elektriğe dirençli olduğunu bulmuştur. 1883 yılında, Nipkov tarafından, bir resmi dönerken tarayan bir araç geliştirilmiştir. 1923'ü yıllarda, Amerika'lı Jenkins ilk deneme yayını yapmıştır. 1928 yılında NBS yayın örgütü, bir kayıdan diğer kayıya yayını gerçekleştirilmiş ve aynı yıl Londra'dan verilen görüntüler New York'tan izlenmiştir.(40).

Düzenli televizyon yayınlarını, 1936 yılında İngiltere başlatmıştır. Bu yayınlar 1939 yılına kadar sürmüştür. Savaşın sonra, 1946'da, BBC tekrar TV programları yayınlamaya başlamıştır(41).

1940'da yapılacak Tokyo Olimpiyatları ile tv yayını başlatmak isteyen Japonya, çalışmalarını çok ileri bir noktaya getirmesine karşın, 1939'da İkinci Dünya Savaşının başlamasıyla bu çabalara son vermek zorunda kalmıştır.

(39) Aysel Aziz, Radyo-Televizyona Giriş, s.12.

(40) " " , age. s.14.

(41.) M. Tali Öngören, Televizyon Kılavuzu, Millet Yayınları, No:4, İstanbul 1972, s.251.

ABD ise halka yönelik ilk tv yayını, 1939'da New York'taki Dünya Fuarında yapıldı. Kısa zamanda diğer ülkelerde de tv'nin ne derece etkili bir araç olduğu, toplumsal kalkınmaya, bireyleri yönlendirmeye, ekonomiyi harekete geçirmeye etkileri anlaşıldı. 1970 yılında, batı yarım küresindeki ve Avrupa'daki ülkelerin hepsi, Afrika'daki ülkelerin yaklaşık yarısı ve Asya'daki ülkelerin çoğu televizyona sahip olmuşlardı. O tarihlerde televizyon yayınına başlamış ülke sayısı 118 adetti(42).

TV'nin teknik gelişim aşamalarını şöyle sıralayabiliriz:

- Uzağa resim gönderme
- Uzağa ses ve resmi birlikte gönderme
- Tek ve çok kanallı TV
- Uydularla yansıtma
- Renkli TV
- Video
- Dışa bağlantılı TV(43).

Görüntüsü, sesi, taşınabilirliği gibi önemli farklılıklarıyla iletişim araçları içinde en etkili olan ve toplumlar tarafından kabul gören TV alıcılarının İkinci Dünya Savaşının hemen sonunda (1946) sayısı, 10 bin iken, 1950'de 4 milyon, 1958'de ise 49 milyona yaklaşmıştır. Bu sayı 1959'da 87 milyon, 1963'de 142,5 milyon, 1969'da 251 milyon, 1970'de 261 milyon, 1977'de 400 milyon olmuştur(44). Günümüzde ise bu rakamın yaklaşık iki kat arttığı tahmi edilmektedir.

---

(42) M. Tali Ongören, age. s.251.

(43) İlhami Karayalçın, TV'nin Toplumsal Kalkınmaya Katkıları, 1983, s.57.

(44) Aysel Aziz, age. s.30.

c) Türleri

Kitle haberleşme araçları; yapılarına göre, hitabedilen kitlelere göre, yaygınlık derecelerine göre, kullanım şekillerine göre, etki alanlarına göre gibi birçok grup içinde ele alınabilirler. Ancak bu araçlar için genel olarak iki ana grup saptanabilir:

1) Basılı Haberleşme Araçları

Bunlar, baskı teknikleri kullanılarak hazırlanan, gazete, dergi, kitap broşür, el ilanları, bültenler, gibi araçlardır. Bu araçlarda kullanılan malzeme genellikle yazı olduğundan, mesajlar okunmak suretiyle alınabilir. Özellikle gazete ve dergiler, en yaygın ve etkin olan çokkileridir.

2) Sesli ve Görüntülü Haberleşme Araçları

Radyo, televizyon, video bantları, plâklar, ses bantları, filmler gibi araçların bulunduğu bu grup, teknik açıdan daha gelişmiş ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Sesli ve görüntülü haberleşme araçları, işlevleri ses ve görüntü üzerine kurulması sebebiyle, etki bakımından daha güçlü araçlardır. Ses ve görüntünün daha kolay ve zahmetsiz algılanabilmesi, bu araçların yaygın bir izleme alanı ve geniş bir izleyici kitlesine sahip olmalarını sağlamıştır. Özellikle televizyon ve radyo, evlere kadar girip, çok kalabalık insan topluluklarına seslenmesi bakımından, çekiciliği ve etkinliği yoğun araçlardır.

Günümüzde, televizyon, radyo, gazeteler, dergiler kitle haberleşme araçlarının en çok izleneni ve ilgilenileni olarak etkin bir grup oluştururken, kitaplar, video bantları ve filmler de gelişen bir yapıyla çağdaş iletişim dünyası içinde yerlerini almaktadırlar.

D. Kitle Haberleşme Araçlarının İstenmeyen Etkileri

Kitle haberleşme araçlarının bireyler üzerindeki etkileri, sosyal yaşantılarına yön vermedeki güçleri birçok araştırmaya konu olmuştur. Özellikle televizyonun süratle yaygınlaştığı 1950'li yıllarda çeşitli araştırmalar yapılmıştır. 1955 yılında BBC tarafından yapılan bir araştırmada, televizyonun izleyici üzerindeki etkilerinin şunlar olduğu belirlenmiştir(45):

TV'nin kişinin toplumsal yaşamına etkisi: Yayınları izleyenlerin sosyal yaşantılarında büyük değişiklikler meydana gelmiş, komşuları ve çevresiyle ilişkileri azalmış, aile hayatını etkilemiştir. Evde sessizlik artmış, bağlantılar azalmış, günlük yaşantıda kişiyi daha pasif hale getirdiği sonucu ortaya çıkmıştır.

TV'nin kişinin ruhsal durumuna etkisi: Hayal gücünü körelttiği, gevşeme yarattığı, fiziksel ve ruhsal açıdan kişiyi tembelleştirdiği, başarısızlık ya da boşluk hissi uyandırdığı, bunun yanında can sıkıntısını azalttığı görülmüştür.

TV'nin kişinin eğitim ve öğrenimine etkisi: Televizyon izlemenin ev çalışmasına ve diğer çalışmalara engel olduğu, kişiye yeni fikirler açıldığı, geniş anlamda bir eğitimin sağladığı sonucu ortaya çıkmıştır.

TV'nin kişinin ahlâkına etkisi: TV izleyenlerde, özellikle genç ve çocuklarda, şiddet ve suça karşı ilginin arttığı gözlenmiştir. TV'de gösterilen şiddetli, saldırgan davranışlar, kışkılık ve davranışlar üzerinde ters etki yapmaktadır. Günlük yaşantıdaki şiddet olaylarını, bir toplumda

---

(45) Aysel Aziz, Radyo ve Televizyon İzleyici Araştırmaları, A.Ü.S.B.F.B.Y.Y.O. Yıllığı, Ankara 1977.

olması istenmeyen, onaylanmayan yanlış davranışları besler. Bu ifadeler, yapılan araştırmayı doğrular mahiyette, James D. Halloran'ın makalesinden alınmıştır.

TV'nin fiziksel etkileri: Geç yatmaya neden olduğu, gözleri yorduğu, sürekli oturmadan doğan hareketsizlik ve bunun sonucu sağlığa zararlı durumların ortaya çıkmasına neden olduğu saptanmıştır.

Yayınlanan reklamlar, tüketiciyi ölçsüz tüketime sevketmekte, tasarruf ve iradeyi ortadan kaldırmakta, kapital sahiplerinin sermayelerini artırmaya yaramaktadır. Özellikle çocuklara yönelik reklamlar, kişilik bozulmalarına, karakter oluşumuna olumsuz etkiler yaptığı da gözlenmiştir. Özellikle ilgiyi çekebilmek için sürekli kullanılan "seks" unsuru(46), ahlâki yapıyı ters yönde etkilemektedir. Televizyon, çocukların okullardaki başarılarını da sürekli ve yoğun bir şekilde etkileyen araçtır.(47).

Dünyada hakimiyet kurma çabasında olan ülkelerin sömürgeci emellerinin gerçekleşmesini sağlamada da en büyük unsur, kitle haberleşme araçları olmaktadır. Günümüzde yaygınlaşan uydu yayıncılığı sayesinde artık her türlü görüş, fikir, sınır, yasak, sansür tanımadan, evlerin en mahrem köşelerine ulaşabilmekte, bireyleri etkileyip kontrol altına alabilmektedir. Uydu yayınları sebebiyle kültürler arası alış veriş kalkmakta, sadece kültürel veriş bağlamaktadır. Bu durum, güçlü ülkeler lehine gelişen ve onların kültürel, ekonomik, siyasi çıkarlarını besleyen bir güç haline gelmektedir. Güçlü olanın etkisi sonucunda, diğer kültürlerin yok olması da kaçınılmazdır(48).

---

(46) H. Tali Öngören, Ayıptır Söylemesi TRT'nin İçinden, "TV Reklamları En Büyük Sömürü", İstanbul 1983, s.14

(47) Hürriyet Gazetesi, 15 Eylül 1987 Salı, "Çocuklar TV'kolik oluyor", s.19.

(48) Ünsal Oskay, Kitle İletişimin Kültürel İşlevler A.Ü.S.B.F.Yay.No:495, s.207.

Ulusal kültürlerin bütünlüğünün korunması, o kültürün araçları olan dil ve geleneklerin devamı, yaşaması ile mümkündür. Dil ve geleneklerin yaşaması da, toplumun öz kurumlarının bozulmadan faaliyetlerinin devam etmesiyle mümkündür. Bunlar da tek taraflı iletimle değil, ancak karşılıklı iletişimle mümkün olabilir(49).

Kitle İletişim araçlarının istenmeyen etkileri, araştırmacıların üzerinde en fazla durduğu ve çalışmalar yaptığı konulardandır. Haberleşmenin tüm öğelerinin değişik etkileriyle ortaya çıkabilen bu durumun giderilmesi, ancak doğrunun ve haklının yanında olan, sorumluluklarının bilincindeki kişilerin güç ve iktidar sahibi olmalarıyla mümkün olabilir.

---

(49) Yrjö Littunen, "Uyduyla Doğrudan Yayıncılığın Kültürel Sorunları", (Çev. Nejat Özyeğin), İletişim ve Toplum Sorunları, 1983, s.174.

III. KİTLE HABERLEŞME ARAÇLARINDAN RADYO VE TELEVİZYONUN SİYASAL SİSTEMLERDE DÜZENLENME ŞEKİLLERİ

A. İktidarlar ve Haberleşme Araçları

Toplumlarda düzen ve istikrar, bir otoriteye bağlılık ve itaatle mümkündür. İster totaliter rejimlerde olsun, ister demokrasiyle yönetilen toplumlarda olsun, söz sahibi bir güç insanları yönlendirmektedir. Toplulukları etkileyebilmenin, onları kontrol altında tutarak iktidarları devam ettirebilmenin tek yolu, haberleşme araçlarına sahip olmakla ya da onları yönetmek ve yönlendirmekle mümkündür. Bunun yanında, kitle haberleşme araçlarının gelişmesi, siyasi sistemin bu organlara sağlayacağı imkânlar ve uygulayacağı politikayla da yakından ilgilidir. Bu iki güç arasındaki bulunması gereken orantılı ilişkinin temelinde, bu tür bir bağlantı vardır(50)

İktidarda söz sahibi olmak isteyenler, toplum içinde itibar ve ilgi toplayabilmek için haberleşme araçlarını kullanmak zorundadır. Bu araçlarla görüşlerini, yapmak istediklerini anlatabilmekte, ancak böylece taraftar toplayabilmektedirler. İktidarlar ise, faaliyetlerini anlatarak, toplumu tatmin ederek, siyasal ve sosyal etkisinin devamını sağlamaktadır.

Böylesine güçlü ve fonksiyonel olan bu araçlar, iktidarlar tarafından doğrudan ve dolaylı olarak kontrole çalınmış, öyle ki, bu kontrolün şekline göre, iktidarların yapıları ve yönetim şekilleri tarif edilmiştir. Siyasal sistemin kitle haberleşmesi ve araçlarıyla olan ilişkileri ve etkileri, fiilen müdahalelerle yönlendirildiği gibi, millet temsilcilerinin çıkardığı kanunlarla belirlenen çerçevede faaliyet göstermeleri şeklinde de ortaya çıkmıştır.

(50) Duygu Sezer, Kamu Oyu ve Dış Politika, A.Ü.S.B. Yay. No:339, Ankara 1972, s.1.

B. Haberleşme Özgürlüğü

Toplumlar ve bireyler yaşantılarını düzenlerken belli bir niyet ve düşünceye sahiptirler. Anlayışların ve amaçların tüm yönleriyle ortak olacağı bir dünyaya ummak yanlış-
tır. Anlayış farklılıkları her toplumda vardır. Siyasal sistemlerde, iktidarlarla halk arasında da, icraatlarda uyumsuzluklar ortaya çıkabilir. Böyle zamanlarda yönetimler, halkı etkileyen haberleşme araçlarının iletilerine müdahale ederler ya da etmezler. Böyle zamanlardaki tavırlar, toplumun özgürlüklerine çizilen sınırın belirlenmesini sağlamaktadır. Siyasal sistem, yönetimine hizmet edecek ve halkın desteklemesini istediği fikirleri rahatça yayar, muhalif kurum ve bireylerin fikirlerini serbestçe yayabilecekleri bir zemini hazırlamassa, kitle haberleşmesini kendi iktidarı için kullanıyor demektir. Bu şekilde kitle haberleşmesinde, kitleleri yönetmek ve gütmek amacıyla hareket edildiğinden, haberleşme özgürlüğü ancak güdümlü şekilde vardır.

Eğer siyasal sistem inancını, kişiyi ve toplumu aydınlığa kavuşturacak, daha mutlu bir hayat seviyesine ulaştıracak şekilde tartışmaya açık tutarak, kitle haberleşmesini rejimin temelinde yatan gerçeğin aranması ve bulunması için zemin hazırlamaya sebep olarak desteklerse, bu düzendeki kitle haberleşmesi "özgürdür" denilebilir(52).

Bu rejimlerde kitle haberleşmesi serbest, tarafsız olarak yapılmakta, muhalif düşüncelere söz hakkı tanınarak, özgür bir ortamın oluşması için gayret sarfedilmektedir. İnsan haklarına önem verilip, fert iradesinde dayanılarak oluşturulmuş bu rejimlerde kitle haberleşmesi, düzenin temel

---

(52) Oya Tokgöz, age. s.47.

unsurlarından olmaktadır. Basın ve yayın özgürlüğü; yalnız bir hakkın kullanılması, kişisel bir özgürlük, diğer bütün özgürlüklerin ön koşulu değil, aynı zamanda modern toplumda her türlü sosyal eylemin dayanağı ve desteğidir.

Haberleşme özgürlüğünün temelinde, düşünce ve fikir özgürlüğü bulunmaktadır. Kişilerin düşündüklerini, istedikleri biçim ve zamanda açığa vurmak, tartışmak, dilerse açıklamamak özgürlüğü olmadan, basın ve haberleşme özgürlüğünden söz etmek mümkün olmadığı içindir ki, haberleşme özgürlüğünün ön koşulu, düşünce ve söz özgürlüğüdür(53).

Oluşumunu ve sonuçlarını genel hatlarıyla çizdiğimiz haberleşme özgürlüğünü; haber, düşünce ve kanıların, radyo, televizyon sinema gibi kitle haberleşme araçlarıyla serbestçe açıklanması ve yayılması şeklinde tanımlayabiliriz(54).

C. Rejimlere Göre Haberleşme Şekilleri

Yirminci yüzyıl başlarına kadar yalnızca basın organları için sözkonusu olan haberleşme özgürlüğü, radyo ve televizyonun bulunmasıyla tüm haberleşme araçları için tartışılır hale gelmiştir. "Enformasyon" karşılığı olarak kullandığımız "haberleşme" sözcüğü, basın dahil olmak üzere, diğer haberleşme araçlarının tümünün ortak faaliyeti-
dir. Rejimlerin bir kısmında tüm haberleşme araçları iktidarın kontrolü altındayken, bir kısmında kısmî kontrol vardır. Bazılarında ise rekabetçi bir zemin hazırlanıp, faaliyetleri tamamen serbest bırakılmıştır.

---

(53) Nermin Abadan Enst, Basın ve Haberleşme Hürriyeti, Türkiye'de İnsan Hakları Semineri, Ankara 9-11 Aralık 1968, s.89.

(54) Kayıhan İçel, a.g.e. s.20

Resmi ideolojilerinin kabulü ve devamı için bazı yönetimler istisnasız tüm haberleşme organlarını kontrol-leri altına almışlardır. İstikrarı ancak, bu araçları el altında tutmakla sağlayabilen bu rejimler, devletin devamı ve halkı resmi ideoloji dışındaki empozelerden korumak için bu yolu seçmişlerdir. Özellikle sosyalist blokta ve bazı üçüncü dünya ülkelerinde durum böyledir.

D. Önemli Radyo Televizyon Sistemleri

a- Tekelci Sistemler

1- Tam Tekel (SSCB Modeli)

Rejimi korumak ve halkı çeşitli etkilerden muhafaza etmek maksadıyla ve toplumu resmi ideolojiden yana sertlemek için iktidarların mutlak tekel uyguladığı rejimlerdir. Sovyetler Birliği'nde ve onun nüfus bölgesinde yer alan diğer Sosyalist ülkelerde, ayrıca az gelişmiş ve siyasal bağımsızlığına yeni kavuşmuş devletlerde radyo ve televizyon tam anlamıyla devlet tekelinde bulunmaktadır(55).

2- Kamu Kuruluşu veya Yarı Kamu Kuruluşu Tarafından Yürütülen Tekel Çekimleri

İtalyan Radyo-TV sisteminde görülen bu tekel çekimine göre sermayenin yüzde doksanbeşi devlete ait, iktisadi kamu teşebbüsünün elinde bulunmakta, buna karşılık, kamu hukuku kuruluş kabul edildiğinden, tamamen devlet tarafından denetlenmektedir. Bu sistemlerde, radyo televizyon kuruluşları, devlet adına radyo ve televizyon üzerinde tekel uygulamış olmaktadır.

---

(55) Oya Tokgöz, Türkiye ve Ortadoğu Ülkelerinde Radyo-Televizyon Sistemleri, A.Ü.S.B. Yayınları, No:343, Ankara 1972, s.51.

3- Özel Şirketlere Tanınan Tekel

Bu tekil tekellerde, radyo televizyon kuruluşları devlete ait olmakla beraber, özel bir şirket kendisine verilmiş bulunan ayrıcalıklar içinde, radyo ve televizyonu işletmektedir. Lüksemburg ve İsveç'teki uygulama bu tekindedir.(56).

b- Rekabetçi Sistemler

1- Mutlak Ticari Sistem (ABD Modeli)

ABD'de radyo ve televizyon, çok sayıda özel teşebbis tarafından, devletin düzenlediği bir rekabet sistemi içerisinde işletilmektedir(57). Bu ülkede, 1971 anayasasına konulan birinci ek maddedeki "Kongre, söz veya basın özgürlüğünü sınırlayan kanun yapamaz" hükmü ile bu sistemi teminat altına almıştır. Böylece ABD haberleşme özgürlüğünü anayasal güvenceye kavuşturan ilk ülke olmuştur(58). Bu sistemde, yayın kuruluşlarının geliri, program sürelerinin reklamları satılmasıyla, bağışlarla veya abone ücretleri ile karşılanır(59).

- 2- Kısıtlı Ticari Sistem

Daha çok çeşitli teşebbislerin finansman bakımında birleştirilmesi, devletin hukuki özellikleri ve kültürel farklılıklardan dolayı rekabetin birkaç kamu radyo ve televizyon örgütü arasında gerçekleştiği sistemdir(60).

(56) Oya Tokgöz, age. s.53.

(57) Oya Tokgöz, age. s.54.

(58) Kayıhan İçel, age. s.27.

(59) M. Tali Öngören, age. s.260.

(60) Oya Tokgöz, age. s.55.

İngiltere, Federal Almanya ve Belçika'daki yapı böyledir. İngiltere'de bu yapı, "Haberleşme araçlarının özgürlüğü, kraliçenin buyruğu olan her vatandaşın sahip olduğu özgürlükten ne daha büyük, ne daha küçüktür" şeklinde tanımlanmıştır(61).

Aysel Aziz, yukarıda sözü edilen bu sistemleri daha genel olarak iki temel grupta toplamıştır(62):

a. Avrupa Yöntemi (Tekelci-Monopolcü Yöntem):

Merkezi hükümetlerin çoğunlukta olduğu Avrupa ülkelerinde radyo ve televizyon, devlet-hükümet denetimindedir. Belirgin özellikleri:

- i) Tüm yayın, alt yapılar ve olanaklar açısından hükümetin tekelindedir.
- ii) Tüm yayınları devletin iznine tabidir. Rakip özel kuruluş yoktur.
- iii) Programlar merkezidir. Bölgesel yayın çok azdır.
- iiii) Yayınlarda istisnai reklamların gösterilmesi dışında ticari bir amaç yoktur.
- iiiii) Gelir devletten ve yıllık kullanım ruhsatlarından temin edilir.

Avrupa sistemi; devlet kurum ve doğrudan hükümet olarak iki grupta toplanabilir.

b. Amerikan Yöntemi: Özel girişimci, rekabete dayalı, ticari amacı olan bir sistemdir. Avrupa yönteminin tam tersidir. Özellikleri:

- i) Devletin ya da hükümetin, yayınlarda denetimi yoktur.
- ii) Tüm yayın istasyonları rekabet içindedir.
- iii) Yayınlarda reklam vardır.
- iiii) Programlarda, merkezileşme ve merkezi kontrol yoktur.

(61) Öngören M.Tali, age., s.259.

(62)Aysel Aziz, Radyo ve Televizyona Giriş, A.Ü. S.B.F. Yayınları, No:460, 2. Baskı, Ankara 1981, s.36.

iiii) Gelirleri sadece reklamlarla sağlanır. Devlet subvansesi yoktur.

ABD'de, devlet kontrolünde olan bir tek radyo istasyonu vardır. "Amerika'nın Sesi" adlı bu yayın istasyonu, resmi ideolojiyi deniz aşırı ülkelere, tüm dünyaya yaymak için yayın yapar(63).

---

(63). M. Feli Öngören, age. s.260.

IV. TÜRKİYE'DE TELEVİZYON

A. Kuruluşu ve Gelişmesi

Türkiye, halkına, batıdan dört yıl sonra radyoyu tanıştırdığı halde, televizyon konusunda aynı başarıyı sağlayamamıştır. Televizyonu, gelişmiş ülkelerin dışında, az gelişmiş ülkeler, hatta komşularımız bile kurup geliştirdikleri halde, Türkiye, birtakım ekonomik nedenlerle bu çağdaş enformasyon aracını transfer edememiştir.

Türkiye'nin engebeli bir arazi yapısına sahip oluşu televizyon şebekesinin kurulmasına etkileyen en önemli faktör olarak görülmüştür. Özellikle Doğu Anadolu'ya kurulacak vericilerin yayınları, etrafındaki yüksek dağlarla engellenmesi için geniş bir radyolink hattına ihtiyaç vardı. Ana vericilerin yayın sahaları içinde kalan, fakat engebeler yüzünden yayından yararlanamayan bölgeler için küçük vericiler koymak gerekiyordu. Bu da büyük yatırım demekti. Bu sebeple, birinci beş yıllık planda, bu konudaki teşebbüse yer verilmemiştir(64). Bunun yanısıra televizyon alıcılarının çok pahalı olması nedeniyle halkımızın büyük çoğunluğunun televizyon alıcılarını satın alma gücünden yoksun oluşu ancak belli bir zümrenin alıcıya sahip olma imkânının bulunuşu, dolayısıyla varlıklı kimselere tahsis edilebilen bir yatırım olabileceği düşüncesi de bu kararın alınmasına etkileyen nedenlerdendir (65).

Hükümetlerin bu konuyu gündemlerine almaları, televizyonun Türkiye'de ilk defa hükümetler tarafından konuşulduğu anlamına gelmemelidir. Aslında Türkiye'de televizyonla ilgili ilk çalışmalar, 1948'de, İTÜ'de, Prof. Dr. Mustafa Santur tarafından başlatılmıştır(66).

(64) Oya Tokgöz, age. s.68

(65) Semih Tuğrul, Türkiye'de Televizyon ve Radyo Olayları, Koza Yayınları, İstanbul 1975, s.141.

(66) Erman Şener, Televizyon Video, İmge Yayıncılık, İstanbul, 1984, s.20.

Öğrencilerin yararlanacağı bir laboratuvar oluşturmak, eğit-
sel amaçlarla televizyon yayınlarına dönemek amacıyla başla-
tılan bu çalışmalar, ülkemizdeki televizyon yayınlarının ön-
cülüğünü yapmıştır. Türkiye'de ilk televizyon yayını olarak
bilinen, 9 Temmuz 1952'deki görüntü aktarımı ile başlatılan
bu hamle bazı kesintilerle 1971 yılına kadar devam etmiştir((

İTÜ'nün televizyonla ilgili çalışmaları devam eder-
ken, gerek toplumsal gelişim ve taleplerle, gerekse siyah
beyazdan renkli televizyona geçmiş ülkelerin sanayicileri-
nin artık teknoloji ve aletlerinin transferini sağlamak i-
çin yoğun baskıları nedeniyle bu konu tekrar iktidarın gün-
demine gelmiştir. Televizyon yayınları ile ilgili ilk dış
teşebbüs ABD'den gelmiştir. Güney Dakota senatörü Carl W.
Mundt, 1955'li yıllarda, başkent Ankara'ya gönderdiği Ame-
rikalı iş adamları ile bu işin, kendilerini tarafından ya-
pılmasını istemiş, cazip teklifler öne sürmüştür. Önerilerin
ilgi uyandırmadığını anlayınca, daha etkili bir grubu birkaç
sene sonra, daha cazip koşullar ihtiva eden niyet mektubuyle
tekrar devreye sokmuş, bu uzmanları, Ankara hükümetini ikna
etmesi için zorlamıştır. Bu pazarlıklar devam ederken 1960
ihtilalinin olması, bu işin geçici bir süre tekrar rafa kal-
dırılmasına gerektirmiştir(68).

27 Mayıs 1960'dan bir yıl sonra Almanlar, televizyon
konusunda görüşmek üzere Türkiye'ye gelmişlerdir. Öngörüşme-
lerden sonra 1961'de bazı elemanlar, televizyon konusunda e-
ğitim ve gözlem yapmak amacıyla FederalAlmanya'ya gönderil-
miştir. 9 Nisan 1963'de Federal Almanya ile teknik yardım
anlaşması imzalanır. Bu anlaşmaya göre; Ankara'da televiz-
yon eğitim merkezi kurulacak, merkezde yapılacak kapalı dev-
re yayınlarıyla eleman yetiştirilecektir(69).

(67) M. Tali Öngören, age. s.275.

(68) Semih Tuğrul, age. s.146

(69) Erman Şener, age. s.23.

Aynı anlayışa göre, teknik yardım ve malzeme Federal Almanya tarafından, altyapı ve gelen personelin masrafları, Türkiye tarafından karşılanacaktır(70). Bu teşebbüsler sırasıyla gerçekleşir, 1964'de kapalı devre yayınlar başlar. O günleri, teknik yönetmen Fahrettin Işıksu şöyle anlatmaktadır: "Sağdan soldan derlediğimiz amatör cihazlarla, Basın Yayın Genel Müdürlüğü binasında ilk kapalı devre yayınlarını başlattık. Bu arada Mithat Paşa Stüdyolarını da tamamlamaya giriştik. 1966'da montaj işlemi bitti. Yüz kişilik personeli sınavla aldık. İlk çekirdek kadronun da katılmasıyla altı aylık bir kurs başlattık. 1967'de kapalı devre yayınlarını bu kez, profesyonel cihazlarla Mithat Paşa Stüdyolarında yapacak durumda idik. Dışa açılmak için gerekli olan bir verici anteni artık. İlk kapalı devre yayınını, o zamanın genel müdürü Adnan Öztrak ile birlikte Başbakanlık Murakabe Kurulu ve protokol izledi. Gördükleri onları tatmin etmişti, Bir verici getirip, bunu Dededoruk bölgesine monte ettik ve 31 Ocak 1968'de Ankara'ya ilk televizyon yayınını yaptık(71). Bunu Ağustos 1971 yılında, İstanbul'a, Eylül 1971 yılında İzmir'e Ankara'dan naklen yayınlar izlemiştir. Sonra Aralık 1971'de Eskişehir, Nisan 1971'de Balıkesir, Mayıs 1972'de de Edirne televizyon yayınlarını izleme olanağına kavuşmuştur(72).

1976 yılı başında televizyonun toplam gücü, 376 kw iken, 1980'de bugün 1819 kw'a çıkmıştır. İstasyon sayısı ise 42'den 101'e yükselmiştir. 1976'da bu istasyonlardan altısı ana verici, geri kalanı ise yardımcı verici olarak Türkiye'nin 1/3 ünü, nüfus olarak da (kuramsal) yarısını kapsamakta idi. 1980'de ise alan olarak 2/3 ü, 1982'den sonra da tamamı yayınları izleme olanağına kavuştu(73).

---

(70) Semih Tuğrul, age. s.154.

(71) Erman Şener, age. s.23

(72) Oya Tokgöz, age. s.172

(73) Aysel Aziz, age. s.116

V. TÜRKİYE'DE RADYO TELEVİZYON REJİMİ

A. 1961 Anayasasına Göre

1960 ihtilaline neden olan, haberleşme özgürlüğüne kısıtlamalar getiren davranışlara mani olmak amacıyla basın, radyo-televizyon gibi kitle haberleşme araçlarına serbest çalışabilmeleri ve korunabilmeleri için 1961 anayasasına çeşitli hükümler konmuştur.

1961 anayasası; "Herkesin haberleşme özgürlüğüne sahip olduğu" varsayımını benimsemiş, "Haberleşmenin gizliliği"ni kabul etmiş ve bu gizliliğe ancak "Hakim kararı ile müdahale" edilebileceğini öngörmüştür(74). Ayrıca "Herkesin düşünce ve kanaat özgürlüğüne sahip olması" ilkesi benimsenmiş ve kişilerin "düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim ile veya başka yollarla tek başına ya da toplu olarak açıklamasını ve yaymasını" kabul etmiştir(75).

121. madde ile kitle haberleşme araçlarından radyo ve televizyonun yönetiminin kanunla düzenleneceğini ve kuruluşun özerk kamu tüzel kişiliği halinde örgütleneceğini belirlemiştir. 1961 anayasası, radyo ve televizyon örgütlenmesi bakımından dört temel ilke getirmiştir:

- 1) Radyo ve televizyon hizmetlerinin kamu kuruluşu şeklinde örgütlenmesi,
- 2) Örgütün özerk ve tüzel kişiliğe sahip olması,
- 3) Tarafsızlık esaslarına göre yayın yapması,
- 4) Kültür ve eğitime yardımcı olması(76).

---

(74) TC 1961 Anayasası, madde 17.

(75) TC 1961 Anayasası, madde 20.

(76) Oya Tokgöz, age. s.75.

20 Eylül 1971 tarih ve 1488 sayılı kanun 1961 anayasasının 121. maddesinde bazı değişiklikler yapmıştır. Bu alandaki en önemli değişiklik, Türkiye Radyo Televizyon Kurumunun özerkliğinin kaldırılması ve "tarafsız" olmasıyla yetinilmesidir. Böylece, TRT Kurumu, özerkliği olmayan, fakat tarafsızlık esasına dayanan bir kamu tüzel kişisi durumuna dönüşmüştür(77). Bu değişiklikten sonra TRT'nin görev yetkilerinde, yayın esaslarında teşkilatlanmasında da yeni düzenlemeler yapılmıştır(78). Ayrıca TRT Kanununun uygulanması ile ilgili bakanlık önceden Turizm ve Tanıtma Bakanlığı iken, 1972'deki düzeltmeden sonra Başbakanlık olmuştur.

B. 1982 Anayasasına Göre

a. Genel Olarak

11/11/1983 tarihinde, 359 sayılı Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Kanununun yerine 2954 sayılı yeni kanun yürürlüğe girmiştir. 2954 sayılı kanunun öncekinden en önemli farkı, TRT Kurumu Kanunu olmayıp, radyo-televizyon kanunu niteliğini taşımasıdır. Bu nedenle kanunun birinci kısmında, amaç, kapsam, tanımlar, temel ilkeler ve yayın esasları belirtildikten sonra yeni bir kuruluş olan "Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu" düzenlenmiş (İkinci Kısım), üçüncü kısım ise "Türkiye Radyo Televizyon Kurumuna" ayrılmıştır. Böylece kanun, her türlü teknik, usul ve araçlarla, her ne isim altında olursa olsun, elektromagnetik dalga yoluyla yurt içine ve yurt dışına yapılan radyodifüzyon ve televizyon yayınları ile ilgili tüm esasları düzen altına almak istemiştir(79).

(77) Kayıhan İçel, Kitle Haberleşme Hukuku, İ.Ü.B.Y. Y.O. Yayınları, No:1, İkinci Bası, İstanbul 1985, s.270.

(78.) Oya Tokgöz, Türkiye ve Ortadoğu Ülkelerinde Radyo Televizyon Sistemleri, Ankara 1972, s.134.

(79) Kayıhan İçel, age. s.279.

b. Temel İlkeler

2954 sayılı Kanununun 4. maddesi, radyo ve televizyon istasyonlarının kurulması, işletilmesi, yönetilmeleri ve yayınlarının düzenlenmesinde şu ilkelerin dikkate alınmasını öngörmüştür(80):

Radyo-televizyon üstündeki devlet tekeli, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu tarafından kullanılır. Ancak, bu Kanunda belirtilen esaslara uygun yayın yapmak koşuluyla polis ve meteoroloji teşkilâtlarının devamlı ikaz ve duyuru amacıyla radyo istasyonu kurmaları, sürekli ve kesintili radyo yayını yapmalarına Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu izin verebilir.

Radyo ve televizyon yayınlarının dinleyici ve izleyiciye seçme hakkı tanıyacak şekilde, birden fazla kanaldan ve bütün yurt sathına yapılması esastır.

Radyo ve televizyon istasyonlarının kurulması, geliştirilmesi, günlük yayın saatleri ve süreleri, yurtdışına yapılacak yayınlarla ilgili usul ve esaslar Milli Güvenlik Kurulunun görüşü alınarak Bakanlar Kurulu tarafından kararlaştırılır.

Kamu kurum ve kuruluşlarıyla gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin kapalı devre televizyon sistemi kurmaları ve işletmeleri Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun iznine tabidir.

Yurt içine yapılan radyo ve televizyon yayınları ile kapalı devre televizyon yayınlarının kanunda gösterilen esaslara uygunluğu, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu tarafından gözetilir, denetlenir ve değerlendirilir.

Tüm radyo ve televizyon yayınları için frekans planlama ve tahsis ve tescil işlemleri 5 Nisan 1983 tarih ve 2813 sayılı Telsiz Kanunu hükümlerine tabidir.

---

(80) Kayıhan İçel, age. s.280.

c. Yayın Esasları

2954 sayılı Kanununun 5. maddesi de genel yayın esaslarını belirlemiştir:

Anayasanın sözüne ve ruhuna bağlı olmak: Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü, milli egemenliği Cumhuriyeti, kamu düzenini, genel asayışı, kamu yararını korumak ve kollamak.

Atatürk ilke ve inkılaplarını kökleştirmek, Türkiye Cumhuriyetinin çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkmasını öngören milli hedeflere ulaşmayı gerçekleştirmek.

Devletin milli güvenlik siyasetinin, milli ve ekonomik menfaatlerinin gereklerine uymak.

Devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak yahut Devleti ve Devlet otoritesini ortadan kaldırmak veya dil, ırk, din ve mezhep ayırımı yaratmak yahut sair herhangi bir yoldan bu kavramlara ve görüşlere dayanan bir Devlet düzeni kurmak amacı güden rejim ve ideolojilerin propagandasına yer vermemek.

Genel ahlakın gereklerini, milli gelenekleri ve manevi değerleri gözetmek.

Türk milli eğitiminin temel görüş, amaç ve ilkelere uymak.

Kolayca anlaşılabilir, doğru, temiz ve güzel bir Türkçe kullanmak.

Toplumun beden ve ruh sağlığına zarar verecek hususlara yer vermemek.

Karamsarlık, umutsuzluk, kargaşa, dehşet, saldırganlık gibi olumsuz duygular uyandırmak ve telkin etmek amacıyla yönelik yayın yapmamak.

Kişilerin özel hayatlarına, şeref ve haysiyetlerine saygılı olmak ve dürüstlük anlayışına bağlı kalmak.

Haberlerin toplanması, seçilmesi, seçilmesi ve yayınlanmasında tarafsızlık, doğruluk ve çabukluk ilkeleri ile çağdaş habercilik teknik ve metotlarına bağlı kalmak.

Haberler ile yorumları ayırmak ve yorumların kaynaklarını açıklamak.

Kamuoyunun sağlıklı ve serbestçe oluşabilmesi için, kamuoyunu ilgilendirecek konularda yeterli yayın yapmak; tek yönlü, taraf tutan yayın yapmamak ve bir siyasi parti-nin, grubun, çıkar çevresinin, inanç veya düşüncenin menfa-atlerine alet olmamak.

VI. HABER

A. Kavram ve Tanım

İnsanlık tarihinin her döneminde olaylar, ger-
ler ilgi çekmiştir. Toplumların yapısal gelişmeleri ile o-
rantılı bir şekilde genişleyen, geleneklerle pekişen kül-
türlerin oluşturduğu anlayışların dikkatini çekebilen her
olayın bir haber olabilme özelliği vardır. Olayın kendisi-
nin haber özelliği yoktur. Haber olabilme özelliği vardır.
Daha açık bir ifadeyle, olayın kendisi haber değildir, o-
layın hikâyesi veya özeti haberdır. Schramm haberin içinde
nelerin bulunduğuna ve mahiyetine şu tanımla dikkat çek-
mektedir(81):

"Haber, olay değildir, olduktan sonra algılanabi-
len bir olgudur. Olayla özdeş değil, fakat olayın esas
gerçeği içinde tekrar kurulabilmesi hedefidir".

Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi, önemli olan;
olayı oluşturan olguların mahiyeti ve anlamının belirli
bir yapı ve çevresi ile olan ilişkisinin kurulmasıdır. O-
lay veya olaylar, insanlara ulaşmaz, insandan insana ile-
tilmezse, hayal olmaktan öte geçemezler. Bu sebepten, ha-
ber kavramının mahiyetini, taşıdığı anlamı, özelliklerini
somut bir şekilde belirleyebilmek yönünden iki temeli de-
vamlı göz önünde tutmak gerekmektedir(82).

1) Toplumda geçerli, kullanılmakta olan iletişim
teknolojisi,

2) mevcut toplumsal yapı.

Toplumsal yapı, bir olayın haber olma niteliğini
belirleyen en önemli faktördür. Toplumun ekonomik ve kül-
türel durumu, gelenekleri, bir olaya bakışını ve yorumunu
etkileyen önemli unsurlardır.

---

(81) Oya Tokgöz, Temel Gazetecilik, s.54.

(82) " " , age. s.53.

Sovyet Rusya'da toplumun ilgisini çeken bir olay Türkiye insanı için ilginç olmayabilir. Aynı şekilde, Türkiye'deki herhangi bir hadise, İran halkını etkilemeyebilir. Bu yüzden haberin, oluştuğu toplumda ilgi çekecek mahiyette olması gerekmektedir.

Bu gerçekler ışığında, habercilikle ilgilenen herkes çok değişik tanımlar yapmıştır.

Haber; çok kişiyi ilgilendiren bir olay ya da bir düşündür.(83).

Dün bilinmeyen, vaktinde verilen, toplumda çok sayıda kişileri ilgilendiren ve etkileyen, bu kişilerin anlayabileceği herhangi bir olay, düşünce ya da kanıdır.(84). Nezih Demirkent'in kendi kaleminden aktardığı bu tanımı, Washington Üniversitesi dekanı Lyle Spencer'in haber tanımını olarak Ayçetin Tlugar'ın kitabında da görüyoruz. Tulgar iletim araçlarında son sözü söyleyen "Sorumluların haber dediği şey, haberdir" diyerek ancak kitle iletişim araçlarıyla insana ulaşabilecek olguların seçilmişlerinin böyle bir tanımı içerdiğini söylemektedir(85).

Oya Tokgöz'ün, John Hohenberg'den aktardığı açıklama ilginçtir(86):

Haber; insanları ilgilendirecek zamanlı olan bir fikrin, olayın veya sorunun özetidir.

Mesleği habercilik olan, bu olguyu sürekli belirleyen Ünal Uyguç'un tanımıyla konumuzu sonlayalım:

Haber; belirli bir zamanda meydana gelen, çok sayıda kişiyi ilgilendiren önemli olayların doğru ve tarafsız bir şekilde, en kısa zamanda verilmesidir(87).

---

(83) Şevket Evliyagil, Gazete Yayınlama Yöntemleri, Ankara 1981, s.21.

(84) Nezih Demirkent, Sayfa Sayfa Gazetecilik, İstanbul, 1982, s.91.

(85) Ayçetin Tulga, Haber Tekniği, Ankara 1970, s.19.

(86) Oya Tokgöz, age. s.57.

(87) Ünal Uyguç, Radyo Televizyon Haberciliği, İstanbul 1987, s.42.

B. Haberin Unsurları

Yukarıda geçen çeşitli tanımlardan da anlaşılacağı gibi, haber 4 ögeden oluşur.

- 1- Olay
- 2- Zaman
- 3- Olayın sunumu-Mesaj
- 4- İletim

Bütün bu unsurların belirlinmesini ve gerçekleşmesini sağlayan faktör de insandır. Bu açıdan insanı da, haberin unsurlarından sayıyoruz.

1- Olay: Haber; bir olaya, fikre veya bir soruna dayanmaktadır. Başka bir deyişle; olaylar, fikirler, sorunlar, haberin hammaddeleridir.

Olayların ve sorunların, içinde bulunulan toplumu ilgilendirmesi önemli bir husustur. Bireylerin değer yargıları, eğitimleri, çevreleri, yetiştirme biçimleri, özetle kişilikleri farklı olduğundan, olayla ilgilenme kavramları da değişiktir. Bu nedenle, haber kurulurken, toplumun bu yapısal özellikleri her zaman göz önüne alınmalıdır.(88).

2- Zaman: Geçmişteki bir olay, yaşanan günü ilgilendirmiyorsa, alıcı nezdinde haber özelliği taşıyor demektir. Haberin önemi ve etkisi, güncelliği ve aktüalitesiyle doğru orantılıdır. Haber yeni, taze olmalıdır. Eski, bayatlamış bir olayın haberini alıcıya ulaştırmak, alıcı açısından hiç cazip değildir. Bu, alıcının zaten bildiği bir konunun tekrarından ibarettir(89).

Dolayısıyla, olayın mahiyeti kadar, olayın meydana geldiği zaman da haberin kalitesini etkileyen önemli öğelerdendir.

(88.) Şevket Eliyagil, age. s.19

(89.) Oya Tokgöz, age. s.56.

3- Sunum: Herhangi bir olay veya sorun bir mesaj olarak kodlanabilirse, iletilebilecek bir özellik kavranabilir. Bir tanım veya açıklama getirilmediği müddetçe hiçbir olay, sorun, fikir haber olma özelliğini kazanamaz. Sunum için tesbit edilen üslup ile kullanılacak kelimelerin, olayın gerçeği ile uyuşması gerekmektedir. Yani haber, gerçek olmalıdır. Haber ile gerçek olay arasında kurulacak ilişkiler, izleyenler yönünden canlılık taşımaktadır. İnsanlar merakları dolayısıyla; olan biten herşeyin, bilmediği her konunun, üzerinde konuştuğu sorunların, öğrenmek istediği olguların, anlayabileceği kodlarla ve gerçeğe en uygun şekilde kendisine ulaşmasını istemektedir(90)

4- İletim: Bir hikayenin haber olabilmesi için üzerinde bulunması gereken en önemli öğelerden birisi de, iletmeye lâyık durumda olmasıdır. Bu yüzden, olayı hikâyeye eden, izleyicinin seçmeli ilgisini gözetmek zorundadır. Yani ilgi ve dikkati toplayıp, asla sadık yorumlarla ifade edilerek iletilmesi gerekliliğini böylece kendi yapısında barındırmalıdır. Dış etki ve zorlamalarla yapılan bir sunumun, tarif edilen haber olgusu ile özdeşliği mümkün değildir.

C. Haberciliğin Temel İlkeleri

Olayın haber haline getirilmesi esnasında dikkat edilmesi gereken bazı önemli özellikler vardır ki, biz bunlara "haberciliğin temel ilkeleri" diyoruz. Bunlar ile haberin unsurları arasında küçük nüanslar vardır. Aslında haber olgusunun unsurlarından olan "mesaj"ın kodlanması sırasında göz önünde tutulması gereken hususlar, haberciliğin temel ilkeleri olarak zikredilmektedir.

---

(90) Oya Tokgöz, age. s.66.

Yapacağımız çalışma, haberi oluşturan bir parçanın tahlili olacaktır.

Haber yazılırken ilgilinin merakını harekete geçirebilmek için şu noktalara dikkat edilmesi gerekmektedir:

- a- Olayın NE olduğunun belirtilmesi,
- b- " NEREDE " " ,
- c- " NE ZAMAN " " ,
- d- " NASIL " " ,
- e- " KİM tarafından yapıldığının belirtilmesi,
- f- " NEDEN olduğunun belirtilmesi.

Kısaca 5N1K1 şeklinde förmülize edilen bu kuralı şöyle açıklayabiliriz(91):

a- Olayın NE olduğu: Haberin en önemli ve ilk önce bilinmesi gereken kısmıdır. Olayın adetâ sonucudur. Haber alıcı, olayın ne olduğunu bilmeden diğer yan bilgilere ihtiyaç duymaz. Haberin en çarpıcı ve ilgi uyandıran yanındır. Haber oluştururken ilk önce verilecek flaş cümlede mutlaka "ne" sorusunun cevabı bulunmalıdır.

b- Olayın NEREDE olduğu: İnsanlar, doğası gereği çevreleriyle, yakınlarında cereyan eden olaylarla ilgilirlenirler. Hangi iletişim aracıyla olursa olsun, haberi alma bakımından izleyiciler, aşına oldukları yerler ve isimlere karşı birinci derecede ilgi duyarlar(92). Bu yakınlık tarifinin, somut ölçüleri ve birimleri yoktur. Özellikle günümüzdeki teknolojik gelişmelerin sağladığı geniş iletişim imkânları, insanların ilgi alanını genişletmiş, oluşturan eğitsel ve kültürel politikaların sonucuna göre yakınlık duyacağı konuları belirleme durumunda kalmıştır.

(91) John Hohenberg, The Professional Journalist, Newyork: Holt, Rinehart, and Winston, 1978, s.135-136.

(92) Oya Tokgöz, age. s.66.

Bu sebeple, bulduğu apartmanda ölen komşusunun ölüm haberine göre Almanya'da yapılan bir futbol karşılaşmasının sonucu daha ilgi çekici olabilmektedir. Bunlardan da anlaşıldığı gibi, bir mesaja ilgi uyandırabilmenin önemli şartlarından biri de olayı nerede olduğunu bildirmektedir.

c- Olayın NE ZAMAN olduğu: Haber olgusunda da temel öğelerden biri olan zaman, muhabirin konu ile ilgilenmesini sağlayan önemli unsurlardan biridir. Hele günümüzde dünya'da gerçekleşen olayların hemen tümünün iletişim araçlarınınca insanlara devamlı ulaştırılması, bu yoğun bilgi akışı karşısında zaman unsurunun önemini bir kat daha artırmaktadır. Zaman, her haberin yayınlanabilirliğini etkileyen, hatta belirleyen ana unsurdur.

d- Olayın NASIL olduğu: Sonuçlanmış bir olayın oluşu, son noktaya kadar geçirdiği safhalar, öğrenilmek istenilen önemli ayrıntılardır. Bunlar sebebiyle okuyucunun ilk ilgisini çeken temel bilgiler arasında ancak bir bağıntı kurulabilmektedir. Olayın ne zaman, nerede olduğunun bilinmesi kadar, ne şekilde oluştuğunun bilgisi de gereklidir.

e- Olayın KİM tarafından yapıldığı: Olaya ilgi duyanların öğrenmek isteyecekleri sorulardan biri de budur. Hem ilgi uyandıran olayın yapanını bilmek açısından, hem de insanların yapısı gereği fail durumundaki kişinin itibar ve tanınması derecesinde habere ilgi çekebilmesi sebebiyle önemlidir.

f- Her olayın bir sebebi vardır. Sonuçlanmış her olay başlangıcında bir etmen bulunur. Bu etmen olayın nedenidir. Haber sonuçlanmış olayın özeti olduğu için sonuçlanmadan önceki ilk safhalarda merak konusu olacaktır. Bu sebeple haber metninde haberin neden olduğunu ifade eden bilgilerin bulunması gerekir.

D. Haberlerin Sınıflandırılması

İletişim araçlarında doğrudan habercilik yapanlar için o gün o sayfada çıkan ya da ilk okunan haber önemli olacağında böyle bir haber sınıflamasına ihtiyaç duymamaktadırlar. Haber sınıflandırılması konuyla ilgilenip haberciliği meslek edinenler için faydalı olmaktadır. Özellikle haber toplama yönünden sağladığı faydalar, konuyla ilgilenen birçok kuruluşun çalışmalarını kolaylaştırmış, ünitelerinde ilgili uzmanlardan oluşan birimler kurmuşlardır.

Haberlerin niteliklerine göre yapılan bu tasnif şöyledir(99):

- a- Genel Haberler: Konularının özelliği sebebiyle her zaman ortaya çıkan haberlerdir.
  - 1- Kısa kişi haberleri,
  - 2- Konuşmalar, mülâkat yayınları,
  - 3- Toplantılar, törenler.
- b- Basit Haberler: Konulu haberlerdir.
  - 1- Ölüm, hastalık, cenaze haberleri,
  - 2- Tabii afet haberleri,
  - 3- Mevsimle, hava durumu ile ilgili haberler,
  - 4- Cinayet haberleri.
- c- Karmaşık Haberler: Ön bilgiyi ve yorumu gerektirenlerdir.
  - 1- Mahkemeler, davalar,
  - 2- Hükümet, politika,
  - 3- İş, endüstri, tarım, çalışma yaşantısı,
  - 4- Eğitim, bilim, araştırma,
  - 5- Din, felsefe, vb. konular.

---

(99) Oya Tokgöz, age. s.61.

d- Özel konulu Haberler: Fazlasıyla özel uzmanlık isteyen haberlerdir.

- 1- sosyete, kadın,
- 2- spor,
- 3- Edebiyat, güzel sanatlar, eleştiri,
- 4- Makale, imzalı sütunlar, köşeler.

Bu sınıflandırma neticesinde iletişim araçlarında kaynaklar yönünden uzmanlaşmaya gidilmiş, uzmanlaşma ise, haber kaynağına daha iyi yaklaşmayı, değerlendirmeyi sağlamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM
TELEVİZYON HABERCİLİĞİ

VII- GENEL OLARAK TELEVİZYON HABERCİLİĞİ

İletişim sanayininin uzun bir geçmişi vardır. Ön çağlar daki sesli ve ışıklı iletişimi sağlayan ilkel araçlardan, yazının bulunmasına, alfabenin oluşturularak baskı tekniklerinin geliştirilmesine, telli ve telsiz iletişimi sağlayan araçların yenileştirilmesine kadar, bu sanayi aşama aşama gelişmiştir. Her birinin bulunduğu dönemde önemli etkileri olmasına rağmen, hiçbiri televizyon kadar fertler ve toplumlar üzerinde etki meydana getirememiş, onun kadar hızlı toplumsal değişikliği sağlayan ikinci bir araç olmamıştır. İnsanlar üzerinde iyi veya kötü bu kadar izler bırakabilen televizyon nedir, nitel ve nicel yönden ne gibi özellikleri vardır ki bir sihirbaz çubuğu kadar ani ve kesin değişimleri sağlayabilmektedir?

TV haberciliğinin ne olduğunu anlatmadan önce, televizyonun etkisini sağlayan ve pekiştiren karakteristiklerini şöylece sıralamakta yarar vardır(94):

a- Evreni küçültmüştür: Yayınları ile evreni, denizi, karası, havası ile her yerinden görüntüler verdiği için, kişileri oralara tanık ettiği için, günümüzde artık toplumlar için evren küçültmüştür.

b- Televizyon popülerdir: Yayınlarında radyo, tiyatro, film, fotoğraf gibi unsurlardan yararlandığı için geniş ve aynı nitelikte olmayan eterojen bir kitleyi etkileyebilmektedir.

---

(94) Aysel Aziz, age. s.67.

c- Sembolleri görüntü unsuru özelliği ile genelleştirerek herkesin malı yapar.

d- Mikrofon-ses görüntünün yardımcı unsurlarıdır.

e- Anlatım esas olduğundan, alıcı ile yüzyüze iletişimdeki gibi bir ilgi ve samimiyet kurabilmektedir.

f- Görüntü en önemli unsur olduğundan, sesteki herhangi bir eksiklik dikkat çekmemekte, bu boşluk görüntü ile doldurulamaktadır. Bu da ilginin devamlı olmasını sağlamaktadır.

g- Pahalı olması sebebiyle özellikle dar gelirli kesimde zor temin edilebilen bir araç olduğundan, bu kesimce çok değerli görülmekte, bu özelliği de onun daha etkileyici olmasını sağlamaktadır.

Toplum üzerinde belirtilen özellikleri sebebiyle tesir gücü olan bu aracın en önemli işlevlerinden biri de haber vermektir. Toplumları eğlendirmek, eğitmek gibi asli fonksiyonlarından biri olan bilgilendirmek, dünyada olan olaylarla ilgili haberlerin düzenli, güvenilir bir üslupta zamanında verilmesi ile mümkün olabilmektedir.

Televizyonun iletişim şekil ve niteliği diğer haberleşme araçlarından farklıdır. Bu ayrıcalıkları her türlü programlarda olduğu gibi haber oluşturma ve sunumunda da bilinen usullerden daha farklı yaklaşımları ve çalışmalarını, prensipleri de yanında getirmektedir.

A- Televizyon Haberciliğinde Temel İlkeler

Televizyon haberleri oluşturulurken, normal bir haberde dikkat edilmesi gereken hususlarla beraber, görüntü, zaman, izleyicinin özellikleri gibi önemli durumlar da gözönünde bulunması gereken önemli faktörlerdir. Sunulan haberin tekrar izlenmemesi, görüntü faktörünün dikkatler üzerindeki etkisi, izleyici kitlesinin farklı kültürlerden oluşan yapısı ve sunumun

belirli zaman diliminde verilmesi gibi farklılıklar haber yazımı esnasında dikkat edilmesi gereken önemli hususlardır. Bu nedenle, haber kuruluşu ile ilgili şu ön bilgileri vermekte yarar vardır:

a- Haber Kuruluşu

Toplanan malzeme ve olayın türüne göre haber kuruluşları da farklı olmaktadır. İzleyicinin tarafsız ve dikkatli olduğu varsayılarak tatmin edici nitelik ve içerikte oluşturulan malzemeler ile haber kurulabilmektedir. Haberdeki olması gereken temel vasıflar olarak ifadelendirilen; kesinlik, tazelik, süreklilik, uygunluk şartlarını taşıyan malzemelerle aşağıdaki şekillerde haber kurulmaktadır:

1- Ters piramit kuralı: Bu kurala göre, girişte haberi tanıtan, önem ve ilginçliğini vurgulayan, ifadelerle haberin özeti çok kısa ve öz olarak verilir(95). Sonra haberin konusuna göre aşağıdaki şekillerde gövde oluşturulur(96);

Kronolojik dizi : Girişten sonra olaylar"zaman" unsuruna uygun olarak dizilir. Yangın ve deprem gibi haberlerde bu şekil kullanılır.

Blok paragraflarla düzenleme : Önemleri hemen aynı olan bilgiler olduğunda, bu yolla haber yazılır(hava durumları).

Zincirleme düzen : Birbirini izleyen her paragraf haber bütünlüğünü korumak için bağlayıcı kelimelerle irtibatlandırılır(97).

(95) Ünal Uyguç, age. s.66.

(96) Curtis Mc Dougal, Interpretative Reporting, (New York: The Macmillan and Co., 1969), s.56-60.

(97) Oya Tokgöz, age. s.119.

2- Dörtgen Kuralı : Haberin girişi asıl haberdır. Bilgi az ve öz olarak tamamen aktarılır. Gövde asıl bilgiyi açıklayıcı içerikte eşit değerdeki parağraflardan oluşur. Okuma oranı ve alışkanlığı az olan ülkemizde basın haber yazarken bu kuralı kullanmaktadır.

3- Normal Piramit Kuralı : Ters piramit kuralının tam tersi bir uygulamadır. Haberin sonunda ancak bilgilenme mümkün olabilmektedir. Mizah, süpriz haberler bu şekilde yazılmaktadır.

4- Ters piramit ve Dörtgen Kuralının Birleştirilmesi : Bu kuralla yazılan haberlerde, yalnız haber açıklanılmakla kalmayıp, haberin geçmişi ve oluşumuna sebep olan etmenler hakkında da bilgiler verilmektedir. Tarihi binaların yanması, onarılması gibi haberler bu şekilde verilir.

İlkemizde haberin türüne göre televizyon yayınlarında yukarıdaki metodların hepsi kullanılmaktadır.

b- İslub belirlenmesinde ve sunumda dikkat edilecek hususlar:

Televizyonun görüntü üzerine kurulu sunumu ve izleyicisinin yapısı, haber oluştururken diğer iletişim araçlarından farklı olarak birtakım özelliklere dikkat edilmesini gerektirmektedir;

1- Televizyon haberlerinde söz görüntüye egemen olmamadır(98). Televizyon görüntü unsuru olan ve bireylere en fazla bu yönden ulaşan bir araç olduğundan, haberlerin de görüntüye ağırlık veren bir şekilde hazırlanması ve sunulması gerekmektedir.

2- Her haberin görüntüsü olmalıdır. Olayın filminin sağlanamadığı zamanlarda olayla ilgili yan görüntü unsurlarıyla haber desteklenmelidir.

3- Haberde en önemli bilgiler ilk cümle ile veriliyorsa, görüntü dikkati dağıtacağından, o cümle bitene kadar haberin filmi gösterilmemelidir(99).

4- İzleyici daha önce takip ettiği haberin çok az da olsa etkisi altında kalır. Haberin dili; kendinden önce gelen veya sonra gelecek haber arasındaki kısacık sıra içinde o haberi en anlaşılır, en sade ve en öz biçimde vermeye yönelik olmalıdır(100).

5- Televizyon izleyici kitlesi çok farklı kültürleri içinde barındıran bir topluluktur. Seçilen dil en cahilinden, kültürlüye kadar değişik bireylerin anlayıp tatmin olacağı şekil ve ifadede olmalıdır. Bunun için konuşulan halk dili ile sade ve kısa cümlelerle haberi oluşturmak gerekmektedir.

6- görüntü unsuru dikkatleri çektiğinden, söz her zaman aynı derecede ilgi ile izlenmeyebilir. Bu sebepten, haberin mesajını kaçırmı, olabilecek izleyici için sunum esnasında haber bir deneye tekrar edilmelidir.

7- Metin görüntüye rehberlik edecek şekilde montaj yapılmalıdır. Montaj yapılırken dikkat edilmesi gereken önemli hususlardan biri de iki görüntü arasındaki sürekliliği sağlamaktır.

8- Spikere metinle görüntü arasındaki kopuklukları önlemek için kolaylık olması açısından, her haber sonunda birkaç saniyelik boşluk bırakmak gerekir(101).

---

(99) İnal Uyguç, age. s.81.

(100) Prman Şener, age. s.42.

(101) Daha geniş bilgi için bakınız: İnal Uyguç, Radyo-Televizyon Haberciliği, İstanbul 1987, s.65.

B. Televizyon Haberciliğinin Önemi:

a- Televizyonculuk Faaliyeti Açısından :

İnsan yaşadığı çevrede olan, gelişen her olayla ilgilenmiş, onun hakkında bilgi sahibi olmak istemiştir. Haberleşmenin temel dinamiği olan bu isteğin giderilmesi yaşanan çağın iletişim araçlarından yararlanılarak mümkün olabilmektedir.

Yüzyılımızın başından itibaren, önce radyonun, sonra televizyonun bulunmasıyla toplumlar, yaşanan dünyayı daha iyi tanıma, olayları daha yakından takip olanağını buldular. Televizyonun ilk bulunduğu yıllarda bu araç, halkın daha çok eğlence gereksinimini karşılarken, ihtiyaç sebebiyle bulunuşundan itibaren ilk on yıl içerisinde daha çok bir haber ve bilgi aktaran bir araç olmuştur(102).

Kitle iletişim araçları içinde en etkili ve en çok izleyicisi olan televizyon, toplumların en doğal hakkı olan haber alma isteğini yerine getirmek durumundadır. Televizyon bu işlevi yerine getirirken, yansız olmaya, olayları olduğu gibi objektif olarak vermeye dikkat göstermesi gerekmektedir. Televizyonun böyle bir işlevi yerine getirebilmesi ise, yönetimleri siyasal erklerin elinde olmayan gerçek kamu yayın örgütlerince ancak mümkün olabilir(103).

Televizyonun haber aktarımı yalnız haberle ilgili programların yayınıyla olmamaktadır. Hemen her tür program bir yönüyle haber değeri taşıyabilmektedir. Bir sanat programında açılan sergilerin duyurulması, eğitim programında konuyla ilgili son gelişmelerin belirtilmesi, ilgilenenler için haber niteliği taşıyan yayınlardır.

---

(102) Erman Sener, age. s.36.

(103) Aysel Aziz, age. s.52.

Haberciliğin, daha doğru ifadeyle "haber hizmetlerinin" televizyonun temel işlevlerinden biri oluşu her televizyon kurumunda bir haber merkezinin bulunmasını zorunlu kılar(104).

b- Toplumsal Açıdan :

Toplumsallaşma olgusu, kitle iletişim araçlarıyla özellikle radyo ve televizyonla yakından ilişkilidir. Özgür toplumlarda bu araçlarla yapılan haber yayınları bireylerin özellikle siyasal yönden ilgilerinin artmasına sebep olmakta, bu konudaki bilgi ve katılımlarını olumlu yönden etkilemektedir. İlgileri ve dikkatleri belli konular üzerinde odaklaştırarak, toplumsal bilgi dengesini korumakta, sınıfsal farklılıkları giderici veya gizleyici faydalar sağlayabilmektedir. Toplumu bu şekilde ortak olay ve haberler üzerinde birleştirerek resmi ideolojinin tanınması, kalkınma ve ekonomik bağımsızlık konularında kamuoyu oluşturabilmektedir.

Toplumun bilmediği, gitmediği yerlerdeki olaylarla ilgilendirerek dolaysız yaşam deneyimleriyle insan bilgisinin gelişmesini sağlar. Ülkelerle, haberleriyle, dış dünya ile bağlantılar kurar, ulusal pazarların genişlemesi için zeminler hazırlar. Kamu üzerindeki bu etkileriyle, küçük kümeler halinde yaşayan insanların büyük topluma, toplumun ise geleneksel toplum yapısından modernleşen toplum şekline geçmesini temin eder(105).

---

(104) Erman Sener, age. s.38.
(105) Aysel Aziz, Toplumsallaşma ve Kitleli İletişim, Ankara 1982, s.52.

C. Uluslararası İletişim Açısından

Televizyon haberciliği uluslararası ilişkilerde ve bazı politik kararların uygulanmasını kolaylaştıracak altyapıların oluşturulmasında en fazla kullanılan iletişim kanallarından biridir. Günümüzde, gücü temsil eden ülkeler yirminci yüzyıl başlarında idari bağımsızlığına kavuşan ülkeler üzerindeki etkilerini bu yolla sürdürmektedirler.

İkinci Dünya Savaşından sonra bazı ülkelerin ve Rusyanın sömürgesi durumunda olan birçok devlet idari bağımsızlıklarına kavuştular. Görünürdeki bu serbestlik aslında halkların bağımsızlık inancına karşı alınan şekli bir tedbirdi. Sömürgeci güçler bu ülkelere ayrılırlarken idari özerklik verilmiş, fakat ekonomik, kültür ve iletişim yönünden bu bölgelerin insanları bağımlı kılınmışlardı. Bu bağımlılıklar sebebiyle bazı ülkeler iktisadi açıdan hızla gelişirken, bazıları onların gelişmesi uğruna az gelişmişlerdir. Pöylece gelişmiş "merkez" uluslardan ve az gelişmiş, gelişmesi "merkezin gelişmesine ve iznine" bağlı çevre uluslardan oluşan bir dünya sistemi ortaya çıkmıştır(106).

"Merkez" denince, gelişmesini kendi iç dinamiği ile sağlayan ve "çevre" ülkelerin gelişmelerini büyük ölçüde etkileyebilen dinamik güç veya güçler anlaşılmaktadır. Gelişmiş batılı ülkeler ve sosyalist blokun temsilcisi Rusyayı "merkez" gücü temsil eden elemanlar olarak sayabiliriz. "Çevre" ise şekli bağımsızlığına kavuşmuş, gelişmiş ülkelerin uydusu durumunda olan az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler diye nitelendirilen devletlerin tümüdür.

---

(106) Doğu Ergil, "Bağımlılık Olgusu ve Merkez-Çevre Sisteminin Evrimi", A.Ü.S.R.F.Der. cilt 29, Sayı 3-4, Ankara 1974, s.165.

Aslında çağdaş az gelişmişlik; az gelişmiş ülkelerin kendi iktidari, siyasi, kültürel ve toplumsal yapısının basit bir yansıması değildir. Az gelişmişlik büyük ölçüde, şimdiki gelişmiş ülkelerle uyduları olan az gelişmiş olarak bırakılmış ülkelerin arasındaki ilişkilerin tarihi ürünüdür(107). Türkiyenin de içinde bulunduğu durumun temelinde "merkez gücün", Osmanlının son döneminde ve Cumhuriyetten sonra alınan bir takım kararlardaki etkileri vardır. Koskoca bir geçmişi ve geleneği, medeniyeti olan sağlam temelleri halâ direnen ve kendini ileriye götürecektir birikimi çeşitli alanlarda gerçekleştirmiş bir toplum, Türkiye ve insana geri kalmamıştır, geri bırakılmamıştır(108).

Merkez gücün bu tür politikaları tatbiki, çevrenin denetlenmesi sadece zor kullanma ile, baskı yoluyla olmamaktadır. Çağımızda az gelişmiş ülkeler, bu güç tarafından diğerlerinden daha etkili olan "ikna edici" önlemlerle denetlenip yönlendirilmektedir. Bu noktada kitle iletişim araçlarının rolü ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş ülkelerin çevre ülkelerde yapmak istedikleri organizasyon, etkileşim ve bu az gelişmiş ülkelerin kendi aralarında yapacakları ortak çalışmalarını engellemeyi şu şekillerde sağladıkları görülmektedir :

Gelişmiş ülkeler, eski sömürgeleri olması sebebiyle diğer ülkelerde birçok iktisadi yatırıma sahiptirler. Bu yatırımlardan dolayı olan bağımlılık, sosya kültürel yatırımı sonra da kültürel bağımlılığı yanında getirmektedir. Çevredeki bu kaynakların merkeze akışının olabilmesi, ancak merkezden çevreye yoğun bir kültürel, tek yönlü bilgi akışı ile sağlanabilmektedir. Bu sebeple, gelişmiş ülkeler dünyadaki beş büyük haber ajansına hakimdirler; tüm dünyaya haberler bu ajanslar aracılığıyla yayılmaktadır.

(107) Murat Güvenir, "Merkez-Çevre Modeli ve Tek Yönlü İletişim Olgusu, A.Ü.B.Y.Y.O.Yıllığı, s.8, Ankara 1983-85, s.104.

(108) İsmail Cem, Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi, İstanbul 1970, önsöz.

Ajanslar; konu seçerken, üslubu belirlerken, zamanlamayı yaparken, haberi oluştururken hep bu sömürge ağına ayakta kalmasını gözetirler. Onlar için önemli haber öncelikle kendi toplumlarını ilgilendiren haberdir. Adana'da bir trafik kazasında yirmi kişinin ölmesinin bir haber değeri olmayabilir ama, İncirlik üssündeki Amerikalı subayın tenis oynarken ayakta kırması haber olarak geçmeye değer önemde görülmektedir(109). İslâm ülkelerinde, Kıbrıs'ta, Afrika'da, gelişmemiş ülkelerde haber ancak olumsuz ve küçültücü ise bu ajanslar tarafından ilgi görebilmektedir. Ulus ne kadar küçükse haberi de o ölçüde olumsuz olmalıdır. Ama ne kadar iyi, muteber, onurlu bir haber varsa (haber olma özelliği olmasa dahi) merkez ülkelerine mal edilmektedir(110). Bu anlayışla hazırlanan bültenler tüm dünyaya sürekli yayılmakta, çevre ülkeler bu ajansların gözlüğü ile dünyayı, olayları değerlendirmektedirler.

İletişim ağını elinde tutan güçler aynı merkeze bağlı çevre ülkelerin birbirlerini etkileyerek ortak hareket etmelerini de engellemektedirler. Birçok yönden ortak özellikler taşıyan coğrafi yönden komşuluk ilişkileri bulunan çevre durumundaki birçok ülke, iletişim organlarının ters propagandaları neticesinde birbirlerine düşman hale getirilmiş, hatta fiilen sıcak harplere sokturulmuşlardır. Bu gün Ortadoğu'daki hiç de hoş olmayan yapının temelinde bu tür gerçeklerin etkisi son derece büyüktür. Bunun yanında, farklı merkez güçlere bağlı fakat yapı itibarıyla ortak özellikler taşıyan birçok ülkenin de birbirleri ile etkileşmelerini önleyici tedbirler, gerek iktisadi birtakım müeyyidelerle, gerekse fiili baskılarla ama en önemlisi iletişim araçlarıyla sıkna etme yoluna gidilerek alınmaktadır(111).

(109) Hürriyet gazetesi, "Yabancı Ajans Merkezleri için Türkiye'de Hangi Olaylar Önemlidir?", 12 Şubat 1987, s.2

(110) James D Hollace, age. s.15.

(111) Murat Güvenir, age. s.105.

Günümüzde iletişim teknolojisine sahip olan super güçler bu imkanı çok iyi değerlendirerek, kendi menfaatlerine uygun politikaları tüm dünyaya tatbik edebilmektedirler. Dünya dengesindeki bu haksız ve sömürgeci yapının devamı iletişim araçları ve kurumlarıyla oluşan haberleşme ağının etkisine bağlıdır. Bu sebeple özgür haber akışı sağlanmadan, ülkelerin kültürel ve siyasi bağımsızlıklarından söz etmek olanaksızdır. Bu ise güçlenip iletişim gücüne sahip çıkmakla ve iletişim şebekeleri kurarak, milletlerarası haber akışında adaletli bir denge sağlayarak ancak mümkün olabilir(112).

---

(112) Hıfzı Topuz, Uluslararası İletişim, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi, Eskişehir 1984, s.6.

VIII. TRT TELEVİZYONU HABERCİLİĞİ

A. Tarihsel gelişim

1961 Anayasasının, 359 sayılı Kanuna dayanarak kurulan TRT, görevlerinin başında gelen habercilik hizmetini yapabilmek için 1964 yılının Ekim ayında bünyesinde bir haber merkezi oluşturmuştur(113). Bu haber Ünitesinin ilk müdürü Doğan Kasaroğlu'dur(114). Türkiye'de o tarihlerde yeni bir branş olan radyo haberciliği için tecrübeli eleman bulmak bir hayli güç olmuş, 1964 yılında yalnız iki eleman alınabilmiştir. 1965 yılında iç haberler, dış haberler, yorum, arşiv, bülten ve yazı işleri müdürlüklerinde çalıştırılmak üzere personel alınmış, çalışan kişi sayısı 63'e çıkmıştır. Kuruluş günlerinde daha çok, eksik malzemelerin giderilmesi ve teleks bağlarının kurulması için uğraşmıştır.

1985 yılının Ocak ayına kadar radyo haberleri, Anadolu Ajansından gelen metinler redakte edilip aynen okunarak verilmiş, bu tarihten sonra TRT muhabirlerinin oluşturduğu haberler de ajans bültenleriyle birlikte okunmaya başlanmıştır.

TRT Kanunu'ndaki okunan haber metinlerinin en az yetmiş beş gün saklanması şeklindeki hüküm sebebiyle, Ekim 1964 tarihinden itibaren bütün haber bültenleri muhafaza edilmeye başlanmıştır.

Dış haberlerde, 1966 yılına kadar Anadolu Ajansı, gazeteler ve dış işleri Bakanlığının bültenlerindeki bilgiler kaynak gösterilmek suretiyle yayınlar yapılmıştır. 1966 yılında dinlenme servisi kurulmuş, yurtdışı gazeteler ve yabancı ajanslarla ilişki sağlanmış, yabancı dil bilen muhabirler alınarak kaynaklar geliştirilmeye çalıştırılmıştır.

---

(113) TRT 1966 yılı çalışma program ve bütçesi, s.34.

(114) İnal Uyguç, age. s.34.

Haber merkezi kurulup yeni elemanlarla geliştirildikten sonra, yayınlara özen gösterilmeye başlanılmış, özellikle kanunla belirlenen tarafsızlık ilkesinin gerekleri yerine getirilmeye çalışılmıştır. 1964 yılına kadar sürekli tek tarafın sesi halinde kullanılan radyo, gerek kamuoyunda, gerekse yetkililerde bazı alışkanlıklara sebep olmuştu. Bu alışkanlıklar sebebiyle, 1964 yılından sonra muhalefetin de fikirlerinin haberlerde geçmesini çok kimse geçirmiş bu durumu garipsemiştir. Haber merkezinin kuruluş yıllarında aşılacak en güç problem bu alışkanlığı yıkmak olmuştur. Ayrıca TRT çalışanları, diğer kamu kuruluşlarındaki memurlar gibi görüldüğünden, ilk yıllarda yetkili kişilerin baskısıyla karşılaşmışlardır. Özellikle haberlerin seçimi sırasında bu tür yayınlar bir hayli fazla oluyordu. Bu zorluk da TRT yöneticilerinin kanunu uygulamadaki hassasiyetleriyle aşılmıştır.

Önceleri haberler yorumlanmadan olduğu gibi verilirdi. Böyle bir ihtiyaç söz konusu olduğunda ise dışarıdan yorumcular getirilir, onların isimleriyle haber yorumları okunurdu. Yetersiz ve zor olan bu uygulama haber merkezi içinde bir yorum dairesi oluşturularak düzeltilmeye çalışıldı. Oktay Ekşi başkanlığında bir ekip haberlerdeki bu eksikliği doldurmak üzere yorumlar ve açık oturum programları oluşturdu (15).

1966'lı yıllarda Almanlarla birlikte kurulan televizyon eğitim merkezinde haber yayıncılığı için kurs gören bir ekip, televizyon haber yayınının gereklerini yerine getirmek için çalışmışlardır. Haber jiresi başkanı Doğan Kasaroğlu ve arkadaşlarının yanında bu branşta kurs görmüş Erhan Karasu, Özden Vardar, Eren İnür gibi elemanlar ilk televizyon haber bültenini oluşturan ekiptir. Bu bülten 31 Aralık 1963 tarihinde spiker Zefar Celal tarafından okunmuştur.

İleriki tarihlerde spikerlerin konuya, haberlere adapte olmalarını sağlamak amacıyla, çalışma şekilleri radyodan farklı hale getirilmiş, spikerlere haber redaksiyonunda görevler

---

(15) İnal Uyguç, age. s.36

verilerek konuya hakim olmaları sağlanmıştır.

Çalışmalar sırasında görülen eksiklikler, hizmetiçi eğitimlerle giderilmiş, teknolojik gelişmelerin transferi sağlanarak televizyon haberciliğinin toplumsal açıdan hizmeti ve etkisi artırılmaya çalışılmıştır.

B. Organizasyon

a- Hukuki Statüsü ve Kurum İçindeki Konumu

1961 Anayasası, 359 sayılı TRT Kanununun 2.maddesinin (a) bendi, Türkiye Televizyon Kurumu'nun görevlerinin başında habercilik hizmetini saymıştır. Yurumun ana görevlerinden olan bu hizmet 1964 yılının Ekim ayında kurulan haber merkezince yürütülmektedir.

Haber Merkezi Müdürü, TRT Genel Müdürünün dört yardımcısından biri olan yayın ve program sorumlusuna bağlı olarak çalışır. Genel müdür yardımcısı, genel müdüre, genel müdür de kurumun en yüksek karar ve yönetim organı olan yönetim kuruluna karşı sorumludur. Yönetim Kurulu, Radyo Televizyon Yüksek Kurulu tarafından seçilerek teklif edilen oniki aday arasından takenlar Kurumu kararıyla atanan altı üye ile TRT Genel Müdüründen oluşur(116).

Haberlerin seçilmesi, işlenmesi, sunulması, milli kültür ve eğitime yardımcılık görevinin yerine getirilmesi, haberlerin doğruluğunun sağlanması.esasları, organların seçimi, görev yetki ve sorumlulukları kanunla belirlenir(117).

^{Bak.}
(116) Kayihan İçel, Kitle Haberleşme Hukuku, f.İ.İ.Y.Y.O. Yay.No:1, 2.baskı, İstanbul 1985,

(117, TRT 1986 Genel Yayın Planı, Basılı Yayınlar Md.lüğü Yayınları, Yay.No: 163, Ankara 1986, s.1.

b- Personel İlişkileri

TRT Haber Merkezinin hizmetleri; memurlar, işçi sayılmayan sözleşmeli personel ve geçici personel eliyle gördürülmektedir(118). Tüm TRT personeli gibi haber dairesi elemanları da bazı istisnai hükümler dışında kamu iktisadi kuruluşlarının personel rejimine tabiidirler.

Personelin işe alınma, atanma, yer değiştirme, görevden alınma ve terfi işlemleri kurum genel müdürü tarafından yapılmaktadır(119).

Haber dairesinde çalışan personelin görevleriyle birlikte listesi aşağıdadır(120):

Müdür	: 9
Müdür Yrd.	:11
Uzman	: 2
Prodüktör	: 3
Muhabir	:35
Stajiyer Muhabir	:32
Spiker	:14
Mütercim	: 9
İdari Kontrolör	: 3
İç Hizmet Memuru	:11
Yönetmen(Stüdyo)	: 8
Şef	: 2
Raportör	: 2
Teknisyen	: 3

(118)TRT Kanunu, 49.madde, Sözlüklü basın yayın yasaları, Yasa Yayınları, 2.basım, 1983/s.75.

(119) 1982 Anayasası TRT Kanunu 53.madde.

(120) Gürbüz Akagündüz, H.D.İdari İşler Müdürlüğü, Konuşma, 10.9.1987, Ankara.

Şef Teknisyen	: 3
Uzman Teknisyen	: 2
Baş Teknisyen	: 3
Musahhih	:10
Stüdyo Şefi	: 2
Resim Seçici	: 6
Kameraman	:26
Kamera Asistanı	:11
Fotoğrafçı	: 3
Karanlık Oda Göre.:	1
Montajcı	:15
Grafist	: 4
Teleks operatörü	:17
Spor Spikeri	: 4
Spor Yay.Koordinatörü	: 3
Sözleşmeli Muhabir:	24
Teksirci	: 9
Daktiloğraf	:22
Baş Şoför	: 2
Şoför	:18

Toplam 330 personel ile haber dairesi faaliyetlerini yürütmektedir. Bu sayıya, taşra büroları ve yurtiçi, yurtdışı sözleşmeli muhabirleri dahil değildir.

Yurt içinde, belirli merkezlerde çalışan altıyüz otuz sözleşmeli muhabir vardır. Bu muhabirler sınavla belirlenir, ancak yayınlanan haberleri için ücret alırlar. Aynı şartlarda çalışan otuz üç adet yurtdışı muhabiri vardır(121).

Özellikle sözleşmeli alınan ve stajyer durumda olan muhabirler, eğitimden geçirilerek konuya ve mesleğe alışmaları sağlanır(122). Bu kurslar TRT Kanununun âmir hükmüne uygun şekilde düzenlenir.

(121) Gürbüz Akagündüz, agk. Ankara.

(122) Ahmet Çetinyeni, Haber Dairesi Müdür Yrd. Konuşma, 10.9.1987, Ankara.

c- İlgili servisler .

TRT Haber merkezinin sorumlu yetkilisi haber dairesi başkanıdır. Başkanın bir tek yardımcısı vardır. Ayrıca başkana bağlı beş müdürlük bulunmaktadır. İdari, mali, tüm haber organize ve yayın işlerini bu müdürlükler üstlenmişlerdir(123). Bu müdürlükler şunlardır :

1- Haber Müdürlüğü : Haber hizmetleri ile ilgili planlamayı, istihbarat hazırlığını yapar. Kendisine bağlı üniteler arasında koordineyi sağlar. Haberlerin içerik yönünden ve teknik açıdan bütünlük sağlamasını gözetir. Tüm haber hizmetleri; toplama, plânlama, yayma bu birim tarafından organize edilir. Haber müdürlüğü merkezde kendine bağlı beş ayrı müdürlük ve teleks servisiyle bu hizmetleri yürütmektedir. Bu müdürlükler :

Radio Haberleri Müdürlüğü :

Dört ayrı servisten oluşmuştur.

- i. Radyo stüdyo servisi,
- ii. Haber düzeltme servisi,
- iii. Bülten yazma ve deşifre servisi,
- iv. Teksir servisi.

Bu ünite haber müdürlüklerinden kendisine gelen haberleri her yönden yayına hazırlar. Dilinin ve içeriğinin kanuni yapıya uygunluğunu inceler. Redaksiyonunu yapar. Radyodan okunacak haberleri yayın saatlerine göre hazırlar. Haberlerin sürelerini ve okunuş sıralarını belirler(124). Bültenlerin yazılması, teksir edilmesi bu servis tarafından organize edilir.

---

(123) TRT Haber Dairesi Yönetim Şeması, Haber Dairesi İdari İşler Müdürlüğü,

(124) Mehmet Akarca, H.D. Radyo Haberleri Müdürü, Konuşma, 11.9.1987, Ankara.

Televizyon Haberleri Müdürlüğü :

Televizyonda yayınlanması uygun görülen, radyo haberleri müdürlüğü tarafından gönderilmiş haberleri film, video bant, fotoğraf, grafik, ses ve diğer görüntü unsurları ile televizyon haberciliği tekniğine uygun bir biçimde bülten haline getirerek yayına hazırlar(125). Bu çalışmalarını kamera, montaj ve grafik servisi ile birlikte yürütür.

Yurt Haberleri Müdürlüğü :

Yurt içindeki bütün habercilik faaliyetlerini organize eder. İstanbul, İzmir, Antalya, Trabzon, Erzurum, Diyarbakır, Van ve Adana'daki haber bürolarıyla sürekli irtibatlaşarak haber ve görüntü naklini sağlar. Bu bürolar çevre il ve ilçelerde de haberleri takip etmektedirler. Bürolar dışında il ve ilçelerde bulunan altıyüzotuz sözleşmeli muhabirle de Anadolu'dan haber alırlar. Muhabirler çevrelerinde haber olabilecek her bilgiyi merkeze aktarırlar. Bunun dışında ihtiyaç olduğu zaman merkez de bu muhabirlerle ilişki kurarak haber temin edebilmektedir(126). Yurt muhabirlerinin yayınlanan haberlerinin ücretleri de bu müdürlük tarafından belirlenmektedir.

Dış Haberler Müdürlüğü :

Türkiye'yi ilgilendiren yurt dışında olmuş olayları izler. Dinleme servisinden, abonasi olunan yabancı ajanslardan, Kıbrıs bürosundan, 28 yabancı ülkede bulunan sözleşmeli muhabirlerden gelen haberleri çözer, uygun görülenleri tercüme ettirir, haber haline getirir. İstihbarat aldığı olaylara personelden ekipler oluşturup gönderir, yurt dışı muhabirlerini gerektiği zaman aldığı istihbaratı doğrulamak veya olayı kaynağında araştırmak için, merkezden yönlendirebilir.

(125) İnal Uyguç, age. s.61

(126) Erdem Dereli, H.D. Yurt Haberleri Müdürü, Konuşma, 11.9.1987, Ankara.

Yurt dışındaki Dışişleri görevlilerinden de haber kaynağı olarak yararlanılabilmektedir.

Dış haberler müdürlüğünün özellikle görüntü yönünden en önemli kaynağı Eurovision'dur. Günde iki defa yapılan eurovision konferanslarını izler, gerekli görülen haber ve görüntüleri satın alır. Bu haberlerin kaydını yapar(127).

Yurt dışındaki sözleşmeli muhabirlerin yayınlanan haberlerinin ücretlerini de bu servis belirler.

Parlamento Haberleri Müdürlüğü :

TBMM içerisindeki bütün faaliyetleri, genel kurulun, komisyonların, parti gruplarının çalışmaları bu müdürlük tarafından takip edilir. Ayrıca, TBMM ile ilgili özel radyo bültenlerini hazırlar.

Teleks Servisi :

Bağlı bulunan ajansların haberleri, teleks aracılığıyla ulaşmaktadır. Teleks aracılığıyla gelen haberlerin düzenlenmesi bu serviste yapılır. Yabancı ajanslardan gelen haberleri tercümanlara, yerli ajanslardan gelenleri ise gerekli servislere gönderir. Özellikle yabancı ajanslar 24 saat haber geçtiği için serviste sürekli görevli bulunur. Ajanslar dışında belediyelerden, Başbakanlıktan, Devlet ve diğer bazı bakanlıklardan da teleks yoluyla haberler gelmektedir. Servis bunun dışında, haber dairesinden dışarı ulaştırılacak bilgilerin de gönderilmesini sağlar. Özellikle bölge radyolarının bölge haberleri bu servis aracılığıyla sağlanır(128)

---

(127) Nadir Saygılı, H.D. Dış Haberler Müdürlüğü, Konuşma, 11.9.1987, Ankara.

(128) Hilmi Taşköprü, Teleks Servisi Müdürü, Konuşma, 12.9.1987, Ankara.

2- Spor Haberleri Müdürlüğü.

Haber Dairesi Başkanına bağlı olarak çalışır. Merkez dışında İstanbul ve İzmir'de büroları bulunmaktadır. Bu bürolar, çevre illerdeki spor haberlerini de organize ederler. Diğer bölgelerden spor haberlerini alırken ise, haber merkezine bağlı büroları kullanırlar.

Yurtdışı spor haberlerini ajanslar, sözleşmeli muhabirler, Eurovision ve dışişleri yetkililerinden sağlarlar. Özellikle görüntü Eurovision'dan alınmaktadır. Bunun yanında, yurt içi ve yurtdışı basın organlarıyla diyalog kurularak, bu kaynaklardan da bilgi toplanmaktadır.

Spor karşılaşmalarının naklen yayını, karşılaşmayı anlatacak spikerlerin belirlenmesini, yayınlanacak spor haberlerinin oluşturulmasını ve haftalık spor programlarını bu servis organize eder(129).

3- Yurtdışı Yayınlar Redaksiyon Müdürlüğü.

Yurtdışında yaşayan Türklerin ve özellikle gelişmek için başka ülkelerde bulunan vatandaşların Türkiye ve Türk kültürü ile bağlarını sağlamak, vatandaşlarımıza yönelik olumsuz propagandaların etkisini azaltmak, çalışma isteklerini arttırmak, morallerini yükseltmek, eğitim ve kültürlerine katkıda bulunmak için yapılmakta olan yayınların Türkçe haberlerini oluşturur, yayınlarını düzenler(130).

Türk Milleti ve Devleti hakkında olumlu bir kamuoyu oluşturmak, Türkiyeyi politik, kültürel, ekonomik, sosyal, turistik açıdan tanıtmak, Türk dış politikasının temel prensiplerini anlatmak için çeşitli dillerde yazılan dış yayınların da haberlerini organize eder(131).

(129) Levent Özçelik, H.D.Spor Haberleri Md.lüğü, konuşma, 10.9.1987, Ankara.

(130) TRT 1986 Genel Yayın Planı, s.18.

(131) TRT 1986 Genel Yayın Planı, s.19.

Yurtdışına yapılan Türkçe ve yabancı dildeki haber yayınlarının bilgileri haber müdürlüğünden sağlanmaktadır.

Türkçe Yayın Yapılan Bölgeler :

Batı Avrupa,
Kuzey Doğu Amerika,
Balkanlar,
Ortadoğu,
Kuzey Afrika,
Kuzey Batı Asya,
Güney Doğu Asya,
Uzak Doğu.

Haber yayını yapılan çeşitli diller :

Arapça,
Bulgarca,
Romence,
Sırpça,
Arnavutça,
Macarca,
İngilizce,
Urduca,
Farsça,
Çince,
Rusca,
Elence,
Azerice,
Almanca,
Fransızca(132).

---

(132) Mehmet Cemal Çiftçigüzeli, H.D. Yurt Dışı
Yayınlar Redaksiyon Müdürü, Konuşma, 12.9.1987, Ankara.

Bu birimin oluşturduğu haberlerle Türkiye'nin Sesi Radyosu stüdyolarında günde 28 saat Türkçe, 16 saat yabancı dil yayını gerçekleştirilir.

4- Haber Arşiv Müdürlüğü .

Haber dairesine bağlı olarak çalışır. Haber dairesinin faaliyetinde kullanılan her türlü film, dia, video bant, yazılı-basılı evrak, sesli döküman, harita, şekil vb. tüm belgeleri saklar. Düzenlemesini yapar. Gerektiğinde tekrar kullanılmak üzere hazır bekletilir. Yalnız yayınlanan bülten ve filmler değil, haber müdürlüğünün çektiği tüm filmler yayınlanmasa da hi saklanır.

Ayrıca EBU'ya bağlı Wistneims şirketi ile yapılan anlaşma gereğince dünyadaki tüm yönetimlerin başkan, başbakan, bakanlar, askeri erkân seviyesindeki yetkililerin resim arşivi sağlanmıştır.

Arşiv malzemeleri kendi personelinin çalışmaları dışında partiler, sendikalar vb. kuruluşlardan gelen bilhassa film ve ve dialar ile oluşturulmaktadır.

1964 yılının 10.ayından itibaren Radyo ve TV'de okunan tüm haber bültenleri ve diğer haber yayın malzemeleri şu anda mevcuttur(133).

5- İdari İşler Müdürlüğü

Haber dairesine bağlı personelin tayin, nakil, işe alınma, atanma, görevlendirme ve terfi işlemleri ile birlikte tüm mali konuları organize eder.

---

(133) Ali Karşın, Haber Arşiv Müdürlüğü, Konuşma, 10.9.1987, Ankara.

C. FAALİYETİ.

TRT haber dairesi başkanlığı radyo ve televizyonda yapılacak haber yayınları, haber programları ve haber konulu naklen yayınlarla, her çeşit siyasi faaliyetle ilgili programların malzemelerini toplar, gerekli düzenlemeyi yapar, yayınlar. Bu faaliyetleri ilgili kanunlar ve mevzuat çerçevesinde yürütmektedir.

TRT'nin habercilikten güttüğü hedefler şunlardır :

1- Tarafsız, doğru, anlaşılır, taze, ilgi çekici haber verilmesi,

2- Haber konularının, radyo ve televizyonda yayın aracının özelliklerine uygun işlenmesi,

3- Haber kaynaklarının belirtilmesi,

4- Kamuoyunu geniş ölçüde ilgilendiren konuların devlet siyaseti bakımından değerlendirildiği haber programlarının oluşturulması,

5- Türkiye'yi milletlerarası politikada ilgilendiren konuların devlet siyaseti bakımından değerlendirildiği haber programlarının oluşturulması(134).

Güdülen bu hedefler şu ilkeler ışığı altında gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır :

1- Bütün haber yayınlarında ve haber programlarında yayın aracının özelliğine uygun biçimde anlatım metodlarını değerlendirmek,

2- Türkiye'de ve dünyada meydana gelen olayları, yalnız kuru bir haber olarak vermemek, önemli görülen haberleri derinlemesine işleyerek, yurt ve dünya olaylarının gerçeğe uygun biçimde yayınını sağlamak, toplumu yanlış anlamaya götürebilecek ve tahrik edebilecek haberlere yer vermemek, haberleri kanunlar çerçevesinde anayasal kurum ve kuruluşlar arasında ayırım yapılmadan tarafsızlık, doğruluk ve çabukluk

ilkelerine uygun şekilde imkânlar elverdiğinde radyolar için ayrı, televizyon için ayrı hazırlamak; milletlerarası haber kuruluşları ile ilişkiler geliştirilirken, dış kaynaklı haberlerin, yerli haber ajansları ve TRT'nin kendi kaynaklarınca doğrulanmasına çalışmak.

3- Siyasi nitelikli açık oturumlarda kanunların izin verdiği karşıt görüşlere dengeli bir şekilde yer verilmesini sağlamak, bu tür programlarda TRT adına görev alan sunucu veya yöneticinin mutlak tarafsızlığını korumak.

4- Radyo ve televizyonda yurttaşların dış dünya ile ilişkilerini sağlayıcı haberlere yer vermek.

5- Çok az kişiyi veya dar bir bölgeyi ilgilendiren temel atma, açılış töreni düzenleme, diploma dağıtma gibi konularda, haber değerini ve ilgilendirdiği kitle oranını gözönünde tutarak, haber hazırlamak.

6- Gençliğin, ruhi ve bedeni gelişmesinde önemli rolü olan amatör spor faaliyetlerine gerekli ölçülerde yer vermek, bu tür spor dallarına ilgiyi artırmak ve teşvik etmek.

7- Haber bültenlerinde ölüm haberlerine belli kıstaslar içerisinde yer vermek⁽¹³⁵⁾).

Belirlenen hedefler ve ilkeler ışığı altında TRT haber dairesi şu tür programları gerçekleştirmektedir :

- 1- Haber yayınları,
- 2- Spor yayınları,
- 3- Haber programları,
- 4- Naklen yayınlar⁽¹³⁶⁾.

TRT radyo dinleyicileri televizyon seyircisininin alıştığı yayın saatlerinde yayınlanan çeşitli haber-spor programlarında, yayın aracının özelliğine uygun unsurların canlı ve dinamik bir biçim ve düzenle yayımlanmaya çalışılmaktadır.

---

(135) TRT 1986 Genel Yayın Planı, s.42.
 (136) TRT 1986 Genel Yayın Planı, s.42

Bilhassa televizyondaki haber konusu yayınlarda görüntü unsuruna ağırlık verilmesine, yayınların dinleyici ve seyircinin benimseyeceği bir düzen ve anlatımla oluşturulmasına özen gösterilmektedir.

Bütün bu çalışmalar Türkiye Radyo ve Televizyon Kanununda yer alan yayın esaslarına uygun olarak yapılmaktadır (137). Bunun yanında TRT'nin çalışmalarını organize eden Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun belirlediği yayın ilkelere de riayet edilmektedir.

Anayasanın özüne bütünüyle bağlı kalmak, yayınlarda millî güvenlik gereklerine ve millî çıkarlara uymak şeklinde özetlenebilecek bu ilkeler ışığı altında tüm yayınlar, dolaşısıyla haber programları oluşturulmaktadır.

Haber dairesinin faaliyeti üç ana bölümde incelenebilir :

a- Haber Toplamak :

Dış haberler, yurt haberleri ve parlamento haberleri olarak özetleyebileceğimiz haber birimlerinin elemanları, çeşitli kaynaklarla ilişki kurarak belirli ilke ve kurallara uygun olan haberleri toplarlar. Toplanan işlenmemiş haberler bölüm yetkililerince kaynakları belirtilerek haber metni haline getirilir. Haber konu başlıklarından oluşturulan gündemlerle her servisin sorumlusu o günkü haberleri belirlemek üzere, haber dairesinde yapılan toplantılara katılırlar.

b- Haberlerin Oluşması :

Haber merkezinde sabah 10.00'da ve öğleden sonra 15.00'de olmak üzere tüm haber birimleri yetkililerinin katıldıkları iki toplantı düzenlenmektedir. Bu toplantılarda görüşülen konular şunlardır(138):

---

(137) Anayasa, madde 133.
(138) Ahmet Çetin Yeni, agk.

i. Çeşitli kaynaklardan alınan istihbarata göre o gün olacak toplantı, açılış, vb. organizasyonlara gönderilecek muhabir ve kamera ekiplerini belirlemek,

ii. Her birimin getirmiş olduğu gündemden o gün yayınlanması uygun olan haberleri oluşturmak,

iii. Haberlerin metni oluşturulurken dikkat edilmesi gereken hususları tesbit etmek,

iv. Haber yayın sıraları için fikir belirtmek.

Toplantıda yayına girecek haberler belirlendikten sonraki aşamalar ise şöyledir :

Haberi yayınlanacak servisler, o konuyla ilgili tüm dökümanlardan, kaynaklarını da belirterek bir haber metni hazırlar ve haber düzeltme servisine gönderir. Bu servis gerekli müdahaleleri yaptıktan sonra redaktör spiker de okunan radyo haberleri müdürlüğüne metinleri ulaştırır.

Radyo haberleri müdürlüğü, metni, zaman, dil, üslûp, sıra, vs. noktalardan gözden geçirip, gerekli düzeltmeleri yapar, bülten yazma servisine yollar. Burada hatasız olarak daktilo ile yazılan metin, çoğaltılmak üzere teksir servisine ulaştırılır.

Daha sonra haber müdürünün onayı ile haberler yayınlanır(139). Radyodan yayınlanan haberler bu şekilde oluşmaktadır.

Televizyon haberleri de radyo haberler müdürlüğünden gelen haberlere görüntü unsuru da katılarak hazırlanmaktadır.

Mesai gün ve saatleri(140) içinde haber bültenleri bu sırayla oluşturulmaktadır. Mesai saatleri dışındaki haberlerde ise servislerarası akış aynı olmasına rağmen, haber belirlemede ve sıranın tanziminde tek yetkili ve sorumlu TRT Genel Müdürü adına görev yapan nöbetçi haber müdürü olmaktadır. Haber sırasını etkileyen şartlar ise şunlardır :

---

(139) Mehmet Akarca, agk.
 (140) Mesai Günleri : Pazartesi, Salı, Çarşamba, Perşembe, Cuma, Mesai Saatleri : 09.00 - 18.30.

Haber değeri
 Protokol
 Görüntü
 İlgilendirdiği halk kesimi.

c- Haberlerin Yayınlanması.

Haberler sabah saat 05.00'den itibaren iki istisna hariç her saat başı olmak üzere geceyarısı 01.00'e kadar tüm Türkiye radyolarından haber yayımlanmaktadır. Bunlardan sabah 07.30, öğle 13.00, akşam 19.00 ve gece 23.00 haberleri ana haber bülteni olup, izleyicisi en fazla olan haber yayınlarıdır. Bunların dışında günde iki defa her bölgesel radyo bölge haberleri verir. Sabahları da tüm Türkiye'ye yönelik köye haberler bülteni yayımlanır. Pütün bu yayınlar TRT haber dairesinden okunmaktadır. Yalnız bölgesel haberleri, bölge radyoları okumaktadır.

TV haberleri ise tatil günleri hariç her gün üç defa yayımlanmaktadır. Açılış ve kapanıştaki haber yayınları, izleyici sayısı dikkate alınarak daha az önemli ve özet haberlerden oluşmakta, 20.30'daki yayın ise ana haber bülteni olup, o gün tüm dünyada ve Türkiye'de gelişen haberleri içermektedir.

Haberleri spikerler yorumlarını katmadan, ellerindeki metne sadık kalarak okumaktadırlar. Haberlin içeriği, okunuşunu kesinlikle etkilememektedir. Ancak millî bazı olaylar aktarılırken duygusallıklara rastlanabilmektedir. Haber okunması sırasındaki tüm davranışlar kurum tarafından belirlendiğinden, spikerler buna bağlı kalmak koşuluyla görev yaparlar.

Sunum esnasında yapılan hatalara (ihmal varsa) idari cezalar uygulanmaktadır. Geçen yabancı kelimeler bir defterde okunuşu ile birlikte korunarak, üslup geleneği oluşturulmaktadır(141).

Ankara. (141) Mehmet Akkaş, Haber Spikeri, Konuşma, 10.9.1987,

IX. TRT TELEVİZYONU HABER KAYNAKLARI

A. Kurumsal Kaynaklar

a) Büroler.

1. Yurt İçi Bürolar

Türkiye'nin belirli bölgelerinde TRT tarafından haber büroları oluşturulmuştur. Büroların hepsi bölge radyolarının bulunduğu merkezlerdedir. Buradaki personel TRT'nin kadrolu elemanıdır. Oluşturulacak ekip ve makina par. kısı bir haberi her yönüyle (yazı, görüntü, ses, vs.) sağlayıp gönderebilecek yetenek ve niteliktedir.

Bu bölge haber merkezleri kendi buldukları il ile beraber çevre yerleşim bölgelerini de kontrol etmektedirler. Ayrıca o bölgede bulunan sözleşmeli muhabirlerle de ilişki bu bürolar vasıtasıyla sağlanır. Bölgelerinde olan tüm sportif çalışmalarla ilgili haberleri de merkeze bu bürolar geçmektedir. Haber dairesinin Türkiye'de sek. bürosu vardır (142). Bunlar :

Ankara merkez haber bürosu, haber müdürlüğüne bağlı olarak, Ankara merkezde oluşan haberleri takip eder.(parlamento dışında)

İstanbul Haber Bürosu
İzmir Haber Bürosu
Antalya Haber Bürosu
Trabzon Haber Bürosu
Erzurum Haber Bürosu
Diyarbakır Haber Bürosu
Van Haber Bürosu

---

(142) Ahmet Çetin Yeni, agk.

2. Yurt Dışı Bürolar.

Haber Dairesinin yurt dışında bir tek Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde haber bürosu vardır. Burada her türlü haberi oluşturmak ve geçmek için teknik donanıma sahiptir(143).

b) Muhabirler .

1- Yurt içi muhabirler :

TRT haber bürolarının bulunduğu şehirlerin dışındaki il ve ilçe yerleşim merkezlerinde sözleşmeli olarak çalışan ve yayınlanan haberleri karşılığı ücret alan muhabirler vardır.

Bunlar 630 adettir. Bu muhabirler mahalli gazetecilerden, o bölgede kendini kabul ettirmiş, fotoğraf çekmesini bilen, tahsilli, güvenilir kişilerden seçilmektedir. Kurumla aralarında bazı kuralları içeren sözleşme imzalanmıştır. Sözleşmeli muhabirler hizmet içi eğitimden geçirilmektedirler. Bölgelerindeki bir olayı haber olarak geçebildikleri gibi, merkezin telkiniyle de haber peşine gitmektedirler. Bunların alacağı haber basma primi, yurt haberleri müdürü tarafından belirlenmektedir.

2- Yurt Dışı Muhabirler :

Yurt içi muhabirler gibi sözleşmeli olarak çalıştırılmaktadırlar. Bunlar yurt dışındaki başka ajans ve gazete temsilcileri olabildiği gibi, o bölgede yerleşmiş bir kimse, dış işleri yetkilileri ya da eğitim gören bir öğrenci de olabilmektedir. Yurt dışı sözleşmeli muhabirler de yayınlanan haberlerinin karşılığı olarak ancak prim alabilmektedirler.

---

(143) Nadir Saygılı, agk.

Bu muhabirler 33 kişidir. Buldukları bölgeler şunlardır(144).

İrlanda-Dublin
İsveç
Danimarka
F.Almanya - 5 bölge
Avusturya - Viyana
İtalya - Roma
Avustralya-Sidney
Amerika-Newyort
Belçika - Brüksel
İsveç-Goteburg
Cezayir
Marsilya
Hollanda-Amsterdam
Fransa-Strasbourg
Körfez Ülkeleri
Fransa-Paris
İspanya
Yunanistan-Atina
Japonya-Tokyo
İsveç-Stockholm
İngiltere
Kuveyt

c) Dinleme Servisi .

Hemen tüm dünya radyolarının dinlendiği dinleme servisi de haber dairesinin önemli kaynaklarından. Dış ülkelerden Türkçe yapılan yayınlar başta olmak üzere Türkiye dış politikasında yeri olan tüm devletlerin sesli yayın organları dinlenmektedir. Bu servis dış haberler müdürlüğüne bağlı olarak çalışır.

---

(144) Gönül Gökçeken, İdari Personel, Konuşma,
10.9.1987, Ankara.

Dinleme servisinden gelen bilgiler daha çok istihbarat için kullanılır. Yayınların taraflı, yorumlu özelliğine her zaman rastlanacağı için, bundan teknik bilgi düzeyinde yararlanılır.

d) Haber Ekipleri

Türkiye'yi yakından ilgilendiren iç ve dış olaylar, TRT haber dairesi tarafından oluşturulan ekiplerle izlenmektedir. Bilhassa haber bürosu olmayan yerlerdeki önemli olaylar (yurt içi ve dışı) haber dairesi tarafından belirlenen ekiplere izletilmekte, daha doğru, geniş ve görüntülü haber alınmaya çalışılmaktadır. Yurt dışına gönderilen ekipler yalnız haber ve görüntü iletimi için diğer ülke yayın kurumlarından yararlanmaktadırlar. Bazan da Eyalet'ten özel hat kiralayarak haber ulaştırmaktadırlar.

B. Ajanslar

a. Yerli Ajanslar.

Haber dairesinin yıllık belli bir ücret karşılığında abone olduğu beş yerli haber ajansı vardır. Bunlar :

Anadolu Ajansı

Anka Ajansı

Akajans

Hürriyet Haber Ajansı

Ulusal Basın Ajansı(145).

Anadolu Ajansı :

1925 yılında, kurtuluş mücadelesinin yurt dışına duyurulması amacıyla Mustafa Kemal tarafından kurulmuştur. Anonim şirket olan ajansın % 49 hissesine Devlet, % 51'ine de Mustafa Kemal'in yakın arkadaşlarının varisleri sahiptir. Bu ortaklık sebebiyle ajans, devletten sürekli ödenek almaktadır. 1985 yılından itibaren bilhassabilgisayar teknolojisi

---

(145) Hilmi Taşköprü, Teleks Md. Konuşma, 10.9.1987, Ankara.

transferi sırasında hükümet çok miktarda yardım etmiştir(146). Bu tür bir maddi akış olmasına rağmen, yetkililer ajansın haber seçim ve yorumunda bağımsız olduğunu iddia etmektedirler(147.).

1925'den bu yana mekanik teknoloji ile çalışan ajans 7 Eylül 1986'da tamamen bilgisayarlarla yönlendirilen elektronik bir sisteme geçti. Bu yenilik gerek haber akışını, gerek haber aktarılmasını çoğalttı. Önceleri 55 satırlık bir haber 10 dakikada geçilirken, şu anda 2,5 dakikada geçilmektedir(148).

Ajansın Gaziantep bürosunun da açılmasıyla yurt içi büro sayısı 14'e çıkmıştır. Yurt dışında ise 6 merkezde haber bürosu vardır.

Yurt içi Büroları .

Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Trabzon, Erzurum, Samsun, Diyarbakır, Gaziantep, Bursa, Konya, Edirne, Kocaeli ve Antalya. Bu bölgelerin dışında 600 muhabiri ile Anadolu-yu tarar.

İç haberleri ; İstanbul, İzmir, Çukurova, Karadeniz, Meclis ve Ekonomi haberleri olarak bültenler halinde telekslerle abonelerine geçer. Ayrıca bunların teksir olarak da dağıtır. Dış haberleri ise ayrı bir bülten halinde, yurt dışı bürolarından ve aboneleri olduğu ajanslardan oluşturarak, yayar.

Bağlı bulunduğu dış ajanslar :

AFP-Fransa

Reuters-İngiltere

DPA-F.Almanya

AP-Amerika

TASS-Rusya

AKSA-İtalya

(146) H.Celal Güzel, Gaziantep Gazete Gazetesi, 13.9.1987.

(147) Yankı Dergisi, H.Çelebi, Röportaj, 27.8.1984, Sayı:700, s.32.

(148) M.Temuçin.Sucu, Pasında yeni teknoloji(yüksek lisans ödevi), İ.Ü.B.Y.Y.O., Mayıs 1987.

PAP-Polonya
 TANJUH-Yugoslavya
 AGERPRESS-Romanya
 İRNA-İran
 MENA-Mısır
 Pakistan haber ajansları(149).

Anadolu Ajansı 1967 yılından bu yana Gölbaşı'ndaki verici istasyon aracılığı ile hazırladığı Türkiye içi haberleri yurt dışına, İngilizce ve Fransızca olarak telsizle ulaştırmaktadır. Ekim 1969'dan beri de telefoto servisi ile yurt dışından resim alabilmekte, yurt içi resimleri de yurt dışına gönderebilmektedir.

Kâr amacı gütmeyen, devletten aldığı ödenekle yaşayan bir kuruluş olan Anadolu Ajansı haberleri ücret karşılığı abonelerine satmaktadır. Bunun dışında çeşitli ajanslar ile haber mübadeleleri şeklinde anlaşmaları vardır. Ayrıca ücret karşılığı bilhassa yabancı ajanslara abonedir(150).

Anka Ajansı .

Merkezi İstanbul'da bulunan Ankara Haber Ajansı(Anka) özel bir kuruluştur. Günlük haberleri aboneleri olan gazetelerle, dergi, radyo ve TV'ye veren Anka Ajansı, ayrıca ekonomi konularını kapsayan bir bülten de hazırlamaktadır.

Anka Haber Ajansının İstanbul ve İzmir'de büroları bulunmaktadır. Haber satışı yönünden özellikle F.Almanya, İskandinav ülkelerinde etkindir. Ekonomik ve mali bülteni, günlük olarak verdiği haber bültenine pekçok yüksek tirajlı gazete abonedir.

(149) Selami Akpınar, Haberleşme Ders Notları, İ.Ü.B. Y.Y.O. s.27.

(150) Oya Tokgöz, Temel Gazetecilik, s.48.

Ak Ajans :

1976 yılında kurulan Akdeniz Haber Ajansının pay sahipleri Anadolu Bankası, Tercüman Gazetesi ve özel kişilerdir. Merkezde İstanbul'da olan ajans, haber hizmetleriyle birlikte halkla ilişkiler ve tanıtma alanında da çalışmalar yapmaktadır. Bunların dışında taşra basını için yerel haberler ve yurt haberlerinden oluşan bir bülten yayınlamaktadır. Çağdaş teknolojiye ayak uydurarak ünitelerine faksimile tekniğini yerleştirmiştir. Aboneler arasında, yüksek tirajlı gazeteler, TRT ve Basın Yayın Genel Müdürlüğü de vardır.

Hürriyet Haber Ajansı .

1 Mayıs 1963'de Hürriyet Gazetesi tarafından, yan yayınlara ucuz haber sağlamak amacıyla kurulmuştur. Gazete haber alma servisini de ajansın hizmetine vererek 1970 yılına kadar kendi yayınları başta olmak üzere, diğer yayın organlarına ücret karşılığı haber satmıştır. 1970 yılından sonra kendi yayınları dışına haber satışını bırakmıştır. Şu anda kendiyayınları dışında yalnızca TRT ve Basın Yayın Genel Müdürlüğüne haber satmaktadır(151).

Türkiye çapındaki habercilik çalışmalarını İstanbul'daki Genel Merkeze bağlı 11 büro aracılığı ile yürütmektedir, 67 ilde bu bürolara dağıtılmıştır. Bürolar, İstanbul, Ankara, Adana, İzmir, Antalya, Eskişehir, Diyarbakır, Kayseri, Erzurum ve Bursa'dadır.

Ajansın, 77'si kadrolu eleman olmak üzere toplam 700 muhabiri vardır.

Ajansın günlük haber akışı 150-200 resimsiz, 50-60 resimli olmak üzere 250-260'ı bulur. Haber alma ve dağıtma yönünden en son teknolojik olanaklara sahiptir. Merkez ile

---

(151) Oya Tokgöz, Temel Gazetecilik, s.49.

büroları arasında telefon bağlantısı vardır.

Ajansın haberleri tamamlamada ve olayları izlemede kaynak olarak yararlanmak üzere sürdürdüğü bir başka hizmet de arşiv yapmaktır. Bir de "Kişilikler Servisi" adı altında yaklaşık 20 yıldan bu yana önemli kişilerin biyografileri arşivlenmektedir.

Ajans ayrıca bilhassa yurt dışındaki ajansların ve yayın organlarının özel resim, bilgi, haber isteklerini de oluşturduğu ekipleriyle ücretli olarak karşılamaktadır(152).

Ulusal Haber Ajansı (UBA) :

1979'da kuruldu. En büyük hissedarı eski CHP milletvekili Nizamettin Çoban'dır. Merkezi Ankara'da olup, bir tek İstanbul'da bürosu vardır. Yurt dışında TASS ve Amerikan Haberler Ajansına abonedir. Yazın 80, kışın 100 adet civarında haberi abonelerine teleksle geçerler. Başta TRT ve Basın Yayın Genel Müdürlüğü olmak üzere, Türkiye'de yayınlanan bütün büyük gazeteler ve 60 dolayında yerel gazete aboneleridir. Yurt dışından da TASS ajansına haber satar(153).

b. yabancı Ajanslar

Associated Press (AP) :

Dünya genelinde geniş bir haber ağına sahip bulunan AP, 1848 Mayısında Amerikada altı Newyork gazete yöneticisinin ortaklığıyla kurulmuştur. Kazanç amacı gütmeyen ajansın şu anda 1700 kadar yayın organı, 2500 kadar da radyo televizyon istasyonu ortağı vardır(154).

(152) Selami Akpınar, age. 25.

(153) Nurcan Gökdemir, Raportör, Konuşma, 23.9.1987, Ankara.

(154) Selami Akpınar, age. s.27.

Bugün yalnız Amerika'da AP'ye abone olan gazetelerin sayısı 1320, radyo istasyonlarının sayısı da 3400'dür. AP 108 ülkede dağıtım örgütü kurmuştur. Haber alma örgütünün yayıldığı ülkeler ise bu sayının üstündedir. Yıllık bütçesi 100 milyon dolardır. AP muhabirlerinin sayısı bugün 560'dır. Bunun 478'i yabancı, 82'si de Amerika'lıdır(155).

AP'nin dünya üzerindeki haber ve fotoğraf bürolarının toplam sayısı 219'dur. Bu bürolarda 2840 kişi çalışmaktadır. AP'nin genel merkezi Newyork'tadır. Genel merkez için ajansın Londra ve Tokyo büroları, haberler ve fotoğraflar yönünden röle merkezleridir.

Reuters :

1850'de Aix La Chapelle'de kurulan Reuter haber ajansı, 1851'den beri Londra'da faaliyet göstermektedir. Reuters'in mülkiyeti Birleşik Krallık, Avustralya ve yeni Zelanda gazetelerinin elinde bulunmaktadır. Haziran 1984'de Birleşik Arap Emirliği Reuters'in hisselerinden alarak, ajansa ortak olmuştur.

Ajansın 350 si dışarıda olmak üzere 2000 personeli vardır. Bunların yanında yarım gün çalışan 800 röportaj muhabiri görev alır. İş hacmi 40 milyon İngiliz lirasına varan Reuters ajansının 60'dan fazla ülkede bürosu vardır. Bu bürolardan Londra'daki merkeze 600-700 bin sözcük iletilir. Ajansın dağıttığı sözcük sayısı ise 147 ülkeye 2,5 milyon kadardır. Bunun dışında büroları aracılığıyla 108 ülkedeki 122 ulusal ve özel haber ajansından haber almaktadır(156).

(155) Oya Tokgöz, age. s.44.

(156) Hıfzı Topuz, age. s.66.

Agence France Presse :

1835 yılında kurulan Havas Ajansının yerini alarak 1944 den bu yana AFP ismiyle faaliyet göstermektedir. Dünya üzerinde 167 ülkede temsilcisi vardır. 152 ülkeye de 6 dilde haber dağıtımını yapar.

AFP çeşitli ülkelerdeki 100 ulusal haber ajansı, 7 bin gazete, 2500 radyo ve 400 televizyon istasyonu ile irtibatlıdır. 1985 yılında geçtiği kelime sayısı 40 - 140 bin arasındadır. Merkezinde 570 gazeteci, yurtdışında 80 daimi, 1100 de kaşeli personeli bulunmaktadır. Ülke dışında 150 bürosu vardır(157).

C. Eurovision

EBU kısa adı ile anılan Avrupa Yayın Birliği, Avrupa ülkelerinde bulunan radyo ve televizyon örgütleri arasında program, teknik, hukuki alanlarda işbirliği amacı ile 1950 yılında kurulduktan sonra; bu ülkeler arasındaki program alışverişini kolaylaştırmak amacıyla Haziran 1954 yılında Eurovision oluşturulmuştur.

Yılda yaklaşık 400 saatlik yayın diğer program kuruluşlarına EBU ile gönderilmektedir. Bugün avrupa ve diğer kıtalar arasındaki diğer program alışverişleri çoğunlukla eurovision aracılığıyla yapılmaktadır.

Ebu'ya bağlı üye ülke yayın örgütleri arasında haber filmi alışverişini, meydana getirilen Eurovision News isimli kuruluş sağlamaktadır. 1961'den bu yana haber ve resim alışverişi bu örgüt tarafından düzenlenmektedir.

Eurovision'un aktif üyeleri şu ülkelerdir :

Avusturya, Belçika, Kıbrıs, Danimarka, Mısır, Finlandiya, Fransa, F.Almanya, Yunanistan, İrlanda, İzlanda, İsrail, İtalya, Ürdün, Lübnan, Libya, Lüksemburg, Malta, Monaco, Moroko, İsviçre, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç, Tunus, Türkiye, İngiltere, Vatikan, Yugoslavya(158).

{ 157) Oya Tokgöz, age. s.142.

{ 158) European Broadcasting Union, 1985, Switzerland.

D. Diğer Kaynaklar.

Bültenler, Bildiriler, Tebliğler : TRT Haber Dairesine bazı kurumlar icraatları hakkında bilgiler içeren bültenler, bildiriler ve tebliğler gönderirler. Bunlardan yayımlanması Kanunla öngörülenler yorumu ve mütalasına tabi tutulmadan kamuoyuna ulaştırılır. Genelkurmay'dan, Yüksek Seçim Kurulu'ndan ve Bakanlar Kurulunun bir kısım kararları bu şekilde yayımlanması zorunlu olan haberlerdir.

Bunların yanında özellikle Cumhurbaşkanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğünden ve Başbakanlıktan gelen bültenler herhangi bir zorunluluk olmadığı halde geleneksel olarak yayımlanmaktadır.

Bazı kamu kuruluşları ve özel teşebbüsler de bu şekilde yayımlanmasını istedikleri haberleri TRT'ye ulaştırabilmektedirler.

TRT TELEVİZYONUNDA HABER DEĞERLENDİRMESİ

A- Genel Olarak.

Televizyon, insanımızın gündeminde önemli bir yeri olan, toplumumuz tarafından kabul görmüş etkin bir araçtır. 1983 yılı verilerine göre Türkiye'de toplam 4 milyon 300 bin 139 radyo ve 5 milyon 119 bin 894 TV alıcısı bulunmaktadır. Bunun yanında televizyon yayınlarını izleyebilenler ise Türkiye nüfusunun % 87'sini oluşturmaktadır(159).

Bu verilerden de anlaşılacağı gibi, insanımıza ulaşan en etkili iletişim aracı televizyondur. Ülkemizdeki günlük periyodik yayınların toplam traj ortalaması 3 milyon civarında seyreder(160). Televizyon 50 milyona hitap edebilme gücünse ise, bu yayın aracının diğer haberleşme organlarından daha farklı konumda değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bunun yanında, Anayasal bir kurum oluşundan dolayı halk nezdindeki güvenilirliği de dikkate alınması gereken önemli bir özelliktir. Nitekim, 1976 yılında Ankara'da yapılan bir ankette, ankete katılanların % 88,2 si televizyonu güvenilir haber kaynağı olarak görmüşlerdir(161).

---

(159) Öngören M.Tali, İletişim Yılında Türkiye Ne Durumda?, s.165.

(160) Demirtaş Ceyhun, Haberlerin 40 yılı, Milliyet Yayınları, İstanbul 1984, s.190.

(161) Aysel Aziz, Radyo-Televizyon İzleyicisi, s. 299.

Bu bilgilerin yanında, TV'nin kendi yapısal özelliklerinden dolayı etkinliği de gözönüne alınır-
sa, bu araç aracılığı ile yapılan haber yayınları-
nın daha özenle ve dikkatle değerlendirilmesi gerek-
mektedir.

B. Protokol Açısından.

TRT haber dairesinde toplantılarla oluşturulan haber listesinde sıralama yapma görevi Genel Müdür a-
dına vazife yapan müdürleridir. Bu kişiler, haberler arasında sıralama yaparken şu yöntemlerin etkili ol-
duğunu söylemişlerdir (162) :

- a- Haber değeri,
- b- Televizyonda görüntü,
- c- Haber oluşumu kalitesi,
- d- Devlet kademelerindeki hiyerarşik protokol,
- e- Habercilik geleneğinin yazma kuralları.

Yukarıda da ifade edilenler haber sırasını be-
lirleyen şartlardır. Teorik olarak bu şartlara göre o-
luşturulacak bir haber bülteninin kabul görmesi gere-
kir. Uygulamada çoğunlukla bu kurallara göre haber bül-
teni yapılmasına rağmen, bazı özel durumlarda bu ölçü-
ler dikkate alınmamaktadır. "Haber Değeri" rölatif bir
kavramdır. Onu yorumlayan her insanın özelliğine gö-
re farklı anlamlar yüklenebilmektedir. Karar verme ko-
numundaki kişinin ilgilerine göre haberin önemi belir-
lenmektedir. Tarafsız olması gereken bir kurumda böyle
önemli bir işin daha güvenilir metodlarla yapılması ge-
rekmemektedir. Her insan belli bir görüş taşır, yaptığı

her eylemde fikirlerinin etkisi ve izi vardır. Bu özelliği bilinerek, kamuoyunu doğrudan ilgilendiren haber düzenlenmesinde daha özenli davranılmalıdır.

Bunun yanında, protokol haberleri ilgili ilgisiz haber bültenlerinin en önemli yerlerini işgal edebilmektedir(163). Demokratik anlayışın halk içinde yayılmasını sağlama konumunda en etkili araç olan TRT Televizyonu, bu fonksiyonunu böyle geleneksel anlayışlar sebebiyle gerçekleştirememektedir. Ayrıca; özellikle askeri okulların eğitime başlaması, bitirmesi, kampa gitmesi vs. törenlerinin görüntülü olarak sürekli verilmesi kanuni yönden eşit olan diğer eğitim kurumlarının ise adından bile çok az bahsedilmesi "bağımsız haber anlayışını" gölgeleyecek bir durum olarak gözlemlenmektedir(164). Egemenliğin millete ait olduğu kabul edilen bir sistemde, bu tür kurumların sürekli önde ve gündemde tutulması, demokratik istikrarın kabul edilip halka mal edilmesine engel teşkil eden davranışlardır.

C- Konu Seçimi Açısından.

Haber dairesi; konu seçiminde yayın ilkelerini birinci derecede gözetmektedir. İlkelere uygun her haber günlük toplantılarda kabul edilirse yayınlanabilmektedir. Yalnız bu seçim, kaynaklardan merkeze ulaşabilen haberler arasından yapılabilmektedir. Bu kaynaklarda geçmemiş bir haber ne kadar önemli olursa olsun, kamuoyuna ulaşamamaktadır.

---

(163) 1-23.9.1987 tarihleri arasında 20.30 Televizyon Haberlerinin dördü Cumhurbaşkanının gezi haberiyle başlamış, dört günde de referandum haberlerinden sonra ikinci haber olarak yayımlanmıştır.

(164) Doğan D.Mehmet, "Haberli-Habersiz", Zaman Gazetesi, 2.9.1987, Sayı.1298, Ankara.

Bu sebeple TRT haber seçiminde ikinci el durumundadır. Türkiye'yi doğrudan etkileyerek bir çok olay bundan dolayı öğrenilememekte, kamu oyu bilgilendirilememektedir(165). Özellikle yakın komşularımızla bu çeşit haber alışverişi sağlanamadığından, geleneksel bağları olan ve bir çoğuyla aynı inanca mensup bulunan halklar birbirlerine yabancı kılınmaktadır.

Haber dairesi, tek partili dönemlerdeki basın organlarının oluşturduğu habercilik anlayışı ile haberleri oluşturmaktadır. Devlet, hükümet, askerî erkân, siyaset, bağlı bulunulan partilerin haberleri vs. konular haber bültenlerinin sürekli ana konularıdır. Böyle bir anlayışla hazırlanan bültenlerin muhatabı olan halk politize olmaktadır.

Rekabet ve iddiaya dayalı politik ortamların devamlı halka taşınması beraberliği zedeleyici, görüşlerarası uçurumu artırıcı birer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasi çekişmelerde taraflı olduğu zamanlarda ise bu tahribat daha da artmaktadır(166).

Yurtdışı haber seçiminde Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasının özellikleri gözetilmektedir. Bu sebeple bağlı bulunulan ülkelerden daha çok habere rastlanılmaktadır. 1-24 Eylül 1987 tarihleri arasındaki 20.30 televizyon haber bültenlerinde; o günlerin en önemli olaylarından olan Körfez çatışmalarından onaltı haber geçmiş olmasına rağmen, ABD ile ilgili onsekiz haber yayımlanmıştır. Bu son rakama Körfezle ilgili Amerika haberleri dahil değildir. Bu haberlerin kaynağı da Amerikan a-

---

(165) 1986 yılındaki Çernobil Santralındaki nükleer patlama ancak yabancı ajansların haberi vermesiyle öğrenilebilmiştir. Coğrafi konum olarak çok yakın olan bu bölgeden dahi haberi Amerika kanalıyla almamız düşündürücüdür.

(166) Çağdaş Gazeteciler Derneği, Tahrip Edilen Bir Kurum "TRT", Mart-1981, Ankara, s.8-26.

jansları olunca kamuoyunun dünya görüşünün belirli etkilenmeler altında bırakıldığı rahatça söylebilir.

Siyasi partilerle ilgili haberlerin verilmesinde Meclis'te grubu bulunma şartı aranması, demokratik bir kurumda olmaması gereken bir davranıştır. Misyonu olmasına rağmen oy potansiyeli fazla olmayan partilerin görüntülerinin bültenlerde bulundurulmaması, o görüşü destekleyenleri cezalandırmak anlamına gelmektedir. Her türlü görüşün rahatça tartışılması gereken demokrasilerde, bu zemini hazırlama görevi haberleşme araçlarının olmalıdır.

D- Kaynaklar Açısından.

Haber dairesi, bültenlerini oluştururken çeşitli kaynakların haberlerinden yararlanmaktadır. Haziran 1987 ayı içinde 20.30 televizyon haberlerinin kaynaklarını vererek konumuzu açalım(167).

YURTIÇİ HABERLER

Kendi Muhabirleri	9 saat 57' 53"
Sözleşmeli muhabirler	13' 32"
Bürolar	1 saat 9' 20"
Ekip	1 saat 17' 30"
AA	70"
Bildiriler, Tebliğler	52' 50"
Toplam	13 saat 32' 15"

(167) TRT Haber Dairesi Arşiv Müdürlüğü.

YURTDIŞI HABERLERİ

Kendi Muhabirleri	8'
Sözleşmeli Muhabir	15' 41"
Bürolar	3' 25"
Ekip	21' 15"
Yabancı ajanslar (Birkaç ajans birden)1 saat	2' 45"
AP	7' 05"
REU	4' 25"
AFP	2' 45"
AP + REU	57' 42"
AP-REU-EVN	12' 40"
EVN	14'
Elçilikler+Dışişleri	7' 55"
AA	15'
T O P L A M	3 saat 52' 35"

Haber dairesi özellikle yurtiçi haberleri kadrolu olarak çalıştırdığı muhabirleri ile takip etmektedir. Abonesi olduğu yerli ajanslardan istihbarat alma şeklinde yararlandığı için, doğrudan kaynak olarak kullanmamaktadır. Yurtiçi taşra haberlerinde AA'yı kaynak olarak geçmektedir.

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi bürolarda ve sözleşmeli muhabirler kanalıyla gelen haber, diğerlerine oranla oldukça azdır.

Bunun yanında kendi muhabirleri ile oluşturduğu haber ise daha fazladır. Şeklen haberleri ise kendi öz elemanı ile oluşturuyor intibainı veren bu tablo, aynı zamanda haber konuları noktasında büyük bir dengesizliği ortaya koymaktadır. Öz elemanlar merkezde çalıştığından ancak Ankara'da olan olayları izleyebilmektedirler. Ankara ise başkent olması sebebiyle siyasi ve politik yönlerden haber niteliği taşıyan malzemelerin bol bulunduğu bir yerdir

Merkezden oluşturulan haberin çokluğu konu olarak politik yönün artması anlamına da gelmektedir. Ayrıca sözleşmeli muhabirler ve bürolardan alınan haberlerin azlığı, Türkiye genelinden alınan haberlerin azlığı demektir. Kaynak kullanımındaki bu dengesizliğin temelinde konu seçimindeki yanlış anlayış vardır. Yürütmeye yön veren insanların icraatları kadar, muhataplarının da ihtiyaçları dikkate alınırsa, bu dengesizlik kolaylıkla düzelebilir.

Yurtdışı haberlerde ise TRT'nin kendi öz kaynağı oldukça azdır. Dört saatlik yurtdışı haberin ancak 32 dakikasını kendi muhabirleri ile oluşturmaktadır. 34 dakikalık bir süre de yerli ajanslar ve sözleşmeli muhabirlerin yardımıyla sağlanmaktadır. Geri kalan üç saat, bağlı bulunduğu üç büyük yabancı ajanstan yararlanarak oluşturulmaktadır.

SONUÇ

Araştırmamız neticesinde ulaşılan önemli noktaları şöylece sıralayabiliriz :

1- Kitle Haberleşme Araçları, sınıfsal farklılıkların giderilmesini sağlayabildiği gibi, artmasını da temin edebilen önemli güçlerdir. Yönetimle halk arasında, halkla entelektüel ve elit arasında köprüler kurarak, toplumsal dengeleri korur ve kollayabilir veya tüm dengeleri alt üst edebilir.

2- Kitleleri karar almaya katma ve siyasi bilinç artırma etkileri, bu araçların en önemli yanlarıdır.

3- Toplumda doğrudan veya dolaylı olarak eğitime katkıda bulunan unsurlardan olan kitle iletişim araçları, özellikle az gelişmiş ülkelerde, bireylerin ulusal birlik ve dünya çapındaki ilişkiler içinde kendi yerinin ne olduğunu belirleyip gösterebilen etkiye sahip araçlardır.

4- Devletlerarası ilişkilerin yönünü belirlemede, kitle haberleşme araçlarının yeri küçümsenemez. Devletlerin ve toplumların eğilimlerini belirleyip, onları yönlendirmede bu araçlardan yararlanılmaktadır.

5- İster totaliter rejimlerde olsun, ister demokrasi ile yönetilen toplumlarda olsun, toplulukları etkileyebilmenin, onları kontrol altında tutara iktidarları devam ettirebilmenin tek yolu haberleşme araçlarına sahip olmakla, ya da onları yönetmek ve yönlendirmekle mümkündür.

6- Bir siyasal sistemde, haberleşme özgürlüğünün varlığından sözedilebilmesi, kişilerin inançlarını ortaya koyarak daha mutlu bir hayat seviyesine ulaştıracağı şekilde tartışmaya açık tutarak zeminlerin olmasıyla, rejimin temelinde yatan gerçeğin aranması ve bulunması için.

imkân hazırlamasıyla ancak mümkündür.

7- TRT Televizyonunun tarafsızlığını etkileyen en önemli husus, bağlı bulunduğu Kanunun düzenleniş şeklindeki bazı eksik noktalardır. Özellikle TRT'nin bağlı bulunduğu Radyo Televizyon Yüksek Kurulu'nun teklif ettiği adayların, bakanlar kurulu tarafından belirlenip, TRT Yönetim Kurulunun oluşturulması, bağımsızlığına gölge düşüren önemli bir idari sorundur.

8- Televizyon haberciliği özellikle uluslararası iletişim açısından, büyük bir öneme sahiptir. Televizyon haberciliği uluslararası ilişkilerde ve bazı politik kararların uygulanmasını kolaylaştıracak alt yapıların oluşturulmasında en fazla kullanılan iletişim kanallarından biridir.

9- Türkiye nüfusunun % 87'sine hitap eden bir kurumun, bir haber ajansı kadar dahi personel, araç ve teknoloji imkanına sahip olmadığı görülmüştür.

10- Haber konusu itibariyle, daha çok politik ve siyasal içerikli konulara iltifat edildiği, böylece halkın da bu konularla ilgilenmesinin sağlandığı gözlemlenmiştir. Merkez ve taşra muhabirleri sayısındaki dengesizlik, iddiamızı doğrulayan önemli bir delildir.

11- Yurtiçi haberler hazırlanırken, halkın eğilimleri ancak Mecliste grub kuracak kadar bir güce sahip olise dikkate alınmakta, değilse ne kadar önemli olursa olsun itibar edilmemektedir. Bu da toplumdaki birlik ve beraberliği zedeleyici bir rol oynamaktadır.

12- Özellikle taşradaki muhabirlerin bu işin ehli olmamaları, haber niteliği taşıyan birçok olayın gözden kaçmasına sebep olmakta, bu da bilgilendirmenin tam olmasını etkilemektedir.

13- Yurtdışı haberlerin hemen tümünün yabancı ajanslardan alınması, süper devletlerin gelişmekte olan ülkelerin üzerindeki kültürel işlevlerini kolaylaştıran bir faaliyet olmaktadır.

14- Abonesi olunan yabancı ajansların hepsinin Amerika'ya ve ona bağılı ülkelere ait olması, diğer b  k ülkelere hakkında sıhhatli haber alınmasını etkileyen önemli engellerdir.

15- Müslüman bir ülkenin yayın kurumu olmasına karşın, Kıbrıs dışında hiçbir Müslüman ülkede bürosunun olmaması, Cezayir ve Kuveyt dışında diğer İslâm  lkelerinde sözleşmeli muhabirinin dahi bulunmaması düşündürücüdür. İslâm  lkeleri üzerinde belli bir işleve talip Türkiye'nin, bu ülkelerle olan haber iletişimini yabancı ajanslar aracılığıyla yapmış olması ise, olayın bir diğer yönüdür.

16- Televizyon haberciliğinde tam bağımsızlığın sağlanabilmesi, TRT'nin özerk bir kamu kuruluşu haline getirilip, faaliyetlerine o Şekilde izin verilmekle ancak mümkün olabilir. Ayrıca,  zel kanallar ile h r teşebbüsün yayıncılığına izin verilerek, uygun bir rekabet ortamı sağlanmalıdır.

17- TRT, demokrasilerde bulunması gereken çok sesliliği, özellikle 1982 Anayasasından sonra sağlayamamış, tüm fikirlerin açıklıkla kamuoyuna ulaştırılması gerektiği halde, yetki akışındaki bazı aksaklıklar sebebiyle birey inisiyatiflerini önleyememiş, böylece tarafsız olma niteliğine gölge düşürmüştür.

18- TRT Televizyonu haberlerinin kaynakları, tüm cepheleri incelenmeye muhtaç, önemli bir konudur. Özellikle dış haberlerin alındığı kaynakların kuruluş sebepleri, yayın politikaları özenle incelenmelidir. Dünya üzerinde güç sahibi olan süper devletlerin hakimiyetlerinin devamı için bazı araçları kullandıkları, yönlendirdikleri gerçeği dikkate alınarak, o ülkeler kaynaklı tüm haberler daha bir dikkatle değerlendirilmelidir.

KİTAPLAR

- 1- Akpınar Selami, Ajanslar ve Ajans Haberciliği, İ.Ü.B.Y.Y.O.
- 2- Avcı Nabi,(Çeviri), Uzaktan Eğitimde Yazılı Malzeme, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fak. Yay. No:29, 1984.
- 3- Aziz Aysel, Radyo ve Televizyona Giri, Ankara, A.Ü.S.B.F. Yay.No:460, 2.Baskı, 1981.
- 4- Aziz Aysel, Toplumsallaşma ve Kitleleşme İletişim, Ankara, A.Ü.B.Y.Y.O.Yay.No:2, 1982.
- 5- Aziz Aysel, Radyo ve Televizyon İzleyici Araştırmaları, Ankara, A.Ü.S.B.F.B.Y.Y.O. Yıllığı, 1977.
- 6- Cem İsmail, Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi, İstanbul 1970.
- 7- Cevdet Perin, Tarih Boyunca Düşünce ve Basın Özgürlüğü, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1974.
- 8- Çağdaş Gazeteciler Derneği, Tahrip Edilen Bir Kurum "TRT", Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Üzerine Bir Değerlendirme, Mart 1981.
- 9- Demirkent Nezih, Sayfa Sayfa Gazetecilik, İstanbul, 1982.
- 10- Evliyagil Şevket, Gazete Yayınlama Yöntemleri, Ankara 1981.
- 11- Haffer Eric, Kesin İnançlılar Kitle Hareketlerinin Anatomisi, İstanbul, Tur Yayınları, 3.Baskı, 1980. (Çev. Erkil Güncer).
- 12- İbn-i Haldun, Mukaddime, (Çev.Z.Kadîrî Ugan), Cilt: I., İstanbul 1954.
- 13- İçel Kayıhan, Kitle Haberleşme Hukuku, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yay. No:2383, 1977.
- 14- İçel Kayıhan, Kitle Haberleşme Hukuku, İstanbul, İ.Ü.B.Y.Y.O. Yay.No:1, 2.Baskı, 1985.
- 15- İnceoğlu Metin, Gündüleme Yöntemleri, A.Ü.B.Y.Y.O. Yayınları Yay.No:4, Ankara 1985.

- 16- İnağur M.Nuri, Basın ve Yayın Tarihi, İstanbul, Çağlayan Basımevi, 2.Baskı, 1982.
- 17- Kazancı, Doç.Dr. Metin, Halkla İlişkiler, Kuramsal ve Uygulamaya İlişkin Sorunlar, Ankara, Savaş Yay. 2.Baskı, 1982.
- 18- Le Bon Gustave, Kitleler Psikolojisi, (Çev.Selahattin Demirkan), 3.Baskı, 1976.
- 19- Öngören M.Tali, Televizyon Kılavuzu, İstanbul, Milliyet Yay. No:4, 1972.
- 20- Özdil Dr.İlhan, Uzaktan Eğitim Teknolojisi, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fak. Yay.No:35, 1987.
- 21- Salih Erden, Haberleşme(Ders Notları), Ankara, A.İ.T. İ.A. Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu, 1977.
- 22- Sarıtaş Muhammed, Türkiye'nin Tanıtılması Kavramsal Çerçeve, Ankara, DPT Yay. 1987.
- 23- Sarıoğlu Güner, Televizyon Program Yapımı ve Yönetimi, A.Ü.S.B.F. Yay. No:389.
- 24- Sezer Duygu, Kamuoyu ve Dış Politika, Ankara, A.Ü.S.B.F. Yay. No.339, 1972.
- 25- Sucu M.Temuçin, Basında Yeni Teknoloji(Yüksek Lisans Ödevi), İ.Ü.B.Y.Y.O. Mayıs 1987.
- 26- Şener Erman, Televizyon-Video, İstanbul, İmge Yayıncılık, 1984.
- 27- Tokgöz Oya, Türkiye ve Ortadoğu Ülkelerinde Radyo-Televizyon Sistemleri, Ankara, A.Ü.S.B.F.Yay. No:343, 1972.
- 28- Tokgöz Oya, Temel Gazetecilik.
- 29- Topuz Hıfzı, Uluslararası İletişim, Eskişehir, A.Ü. A.Ö.F. 1984.
- 30- Tuğrul Semih, Türkiye'de Televizyon ve Radyo Olayları İstanbul, Koza Yayınları, 1975.
- 31- Tulga Ayçetin, Haber Tekniği, Ankara 1970.
- 32- Uyguç Ünal, Radyo-Televizyon Haberciliği, İstanbul 1987.

- 33- Ünsal Oskay, XIX.Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişimi- nin Kültürel İşlevleri, Ankara, A.Ü.S.B.F. No:495, 1982.
- 34- Tokatlı Atilla, Tarih Boyunca Politika, Hür Yayın Danışma Dizisi No:243, 1.Baskı, Şubat 1980.
- 35- TRT 1966 Yılı Çalışma Program ve Bütçesi.
- 36- TRT 1986 Genel Yayın Planı, Basılı Yayınlar Müdürlüğü Yayınları, Yay.No:163, Ankara 1986.
- 37- T.C. Anayasası, madde 133.
- 38- T.C.1961 Anayasası, madde 17.
- 39- T.C.1961 Anayasası, madde 20.
- 40- T.C. 1982 Anayasası TRT Kanunu, madde 53.
- 41- TRT Kanunu, Sözlüklü Basın Yayın Yasaları, Yasa Yay. 2.Baskı, 1983.
- 42- TRT Haber Dairesi Yönetim Şeması, Haber Dairesi İdari İşler Müdürlüğü.
- 43- Varlık M.Bülent, Türkiye Basın Yayın Tarihi Kaynakçası, A.İ.T.İ.A. Yayın No:153, Gazetecilik ve Halk- la İlişkiler Yüksek Okulu Yay.No:2, Ankara 1981.
- 44- Öngören M.Tali, İletişim Yılında Türkiye Ne Durumda,
- 45- Demirtaş Ceyhun, Haberlerih 40 Yılı, İstanbul, Milliyet Yay. 1984.

ÖZET

İnsan, sürekli olarak toplumlar içinde yaşamıştır. Yapısı gereği çevresinde olanlarla ilgilenmiş, olayları takip etmiş, bunları başkalarına iletme ihtiyacını duymuştur. Yaşanılanı, olup biteni öğrenmek merakı, bunları daha geniş alanlara yayma isteği "haberleşme" eylemini ortaya çıkarmıştır.

Her türlü toplumsal yapı içinde, bağlantı ve bilişmenin şekli, süreci aynıdır. Taşıdıkları unsurlar değişmemektedir. Buna göre haberleşme, daima üç ana ögeyi gerektirir. Bu ögeler; kaynak, mesaj ve hedeftir.

Haberleşme, nitelik ve oluşma şekillerine göre değişik sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Hitap edilen kişilerin niceliğine göre yapılan sınıflandırmada; basın, radyo ve televizyon, sinema filmleri ile yapılan haberleşmeye "kitle haberleşmesi", bunların dışında yapılan haberleşmeye de "bireysel haberleşme" denilmiştir.

Kitle haberleşmesi, toplumsal ilişkilerin yoğun olduğu çağımızda ayrı bir önem arz etmektedir. Kitle haberleşmesi, işlevleri açısından şu şekilde tanımlanmıştır: Çeşitli insanlardan meydana gelmiş bir topluluğa, bir amaç için geliştirilmiş araçlar vasıtasıyla bilgi, fikir ve tutumların ulaştırılması, böylece belirli bir insan topluluğu içinde benzerlik ve birlik taşıyan bir toplum oluşturmaktır.

Kitle haberleşme araçlarının üç ana işlevi vardır:

- 1) Kamu oyunun oluşmasına ve düzenlenmesine yardımcı olmak,
- 2) Devletlerle olan ilişkiler yönünden faydalı etkilerde bulunmak,
- 3) Halkın eğlenme gereksinimini karşılamaya katkıda bulunmak.

Kitle haberleşme araçları özelliklerine göre iki türdür:

- a) Basılı haberleşme araçları,
- b) Sesli ve görüntülü haberleşme araçları.

Toplumlar üzerinde tartışılmaz etkileri olan kitle iletişim araçları her zaman iktidarlar tarafından doğrudan veya dolaylı olarak kontrol edilmişlerdir. Bu kontrolün şekline göre iktidarların yapıları ve yönetim şekilleri tanımlanmıştır.

Türkiye'de de, kitle iletişimini sağlayan radyo ve televizyonun yayın faaliyetleri, kanunla belirlenen sınırlar dahilinde yürütülmektedir. Radyo ve televizyon üzerinde değişmez ve katı bir devlet tekeli uygulanmaktadır.

TRT'nin işlevsel açıdan en etkili organı televizyondur. Televizyon, yayın faaliyetleri içinde, habercilik ve haber programları önemli bir yer tutmaktadır. Bu hizmetleri, 1964 yılında kurulan haber merkezi aracılığı ile yürütmektedir. Haber merkezi; haberlerin seçilmesi, işlenmesi, sunulması, millî kültür ve eğitime yardımcı görevlerinin yerine getirilmesi, haberlerin doğruluğunun sağlanması, organların seçimi gibi faaliyetleri kanunla belirlenen kurallar dahilinde yapmak zorundadır.

Haber dairesi başkanlığına bağlı beş müdürlük bulunmaktadır. Bunlar; haber, spor, yurt dışı yayınlar, arşiv, idari işler müdürlükleridir. Bu müdürlüklere bağlı merkezde 330 personel, taşrada ise 670 sözleşmeli muhabir çalışmaktadır.

Belirlenen hedefler ve ilkeler ışığında, TRT Haber dairesi şu tür programları gerçekleştirmektedir:

- 1- Haber yayınları,
- 2- Spor yayınları,
- 3- Haber programları,
- 4- Naklen yayınlar.

TRT Haber dairesinin haber kaynakları şunlardır:

I. Kurumsal kaynaklar: Yurt içi bürolar, yurt dışı bürolar, yurt içi sözleşmeli muhabirler, yurt dışı sözleşmeli muhabirler, dinleme servisi, haber ekiplerinden oluşur.

II. Ajanslar: Yerli ajanslar ve yabancı ajanslardır.

III. Eurovision

II. Ajanslar: Yerli ve yabancı ajanslar.

III. Avrupa Yayın Birliği (Eurovision).

IV. Bültenler, bildiriler, tebliğler.

Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğunun televizyon izleyebilir olması, TRT'nin Anayasal bir kurum statüsünde bulunması, televizyonun kendi yapısal özelliklerinden kaynaklanan etkinliği göz önüne alındığında bu araç vasıtasıyla yapılan haber yayınlarının önemi ortaya çıkmaktadır.

TRT Haber dairesi, habercilik faaliyetini organize ederek, teknik donanım ve personel açısından yeterli bir seviyede bulunmadığı için kısıtlı ve tatminkar olmayan bir habercilik anlayışıyla hareket edebilmektedir. Yurt içi haber kaynaklarının sınırlılığı da bu olumsuz sonucu etkileyen faktörlerdendir.

Yurt dışı haberlerin hemen tümü yabancı ajanslardan sağlanmaktadır. Bu ajanslarda, dünyada söz sahibi, belirli sistemlerin temsilcisi birkaç ülkenin kontrolü altında faaliyet gösterirler. Dış kaynaklardaki bu bağımlılık da, diğer bütün dış kaynaklı haberlerin kapsam ve yönünü de etkilemektedir.

TRT televizyonunun habercilik anlayışı ve ilkeleri, değişik güç ve etkilere sahip bazı faktörlerin kurum üzerindeki kontrol ve hareketleriyle belirlenmektedir. Başta devletin getirdiği kısıtlamalar ve zorunlu uygulamalar olmak üzere, kaynaklardaki tek yönlülük ve sınırlılık, haberlerin değerlendirilmesindeki katı gelenekler televizyonun habercilik faaliyetinde bazı aksaklık ve yetersizliklerin sebebi olarak görülmektedir.

MAKALELER

- 1- Dougal Curtis Mc., Interpretative Reporting, (Newyork: The MacMillan and Co., 1969).
- 2- Ergil Doğu, "Bağımlılık Olgusu ve Merkez-Çevre Sisteminin Evrimi", A.Ü.S.B.F. Der. Cilt:29, s.3-4, Ankara 1974. s. 165.
- 3- Güvenir Murat, "Merkez-Çevre Modeli ve Tek Yönlü İletişim Olgusu", A.Ü.B.Y.Y.O.Yıllığı, s.8, Ankara, 1983-85, s.104.
- 4- Halloran James D., "Televizyonun Toplum Üzerindeki Etkileri
- 5- Hovland Carl I, Walter Weiss, "Kaynağın Güvenilirliği ve Haberleşmenin Etkinliği Üzerindeki Etkisi", (Çev.Ünsal Oskay), Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş, 3.Baskı, Ankara 1985.
- 6- Hürriyet Gazetesi, "Yabancı Ajans Merkezleri İçin Türkiye'de Hangi Olaylar Önemlidir?", 12 Şubat 1987,
- 7- Hürriyet Gazetesi, "Çocuklar TV Kolik Oluyor", 15.9.1987 Salı.
- 8- Karayalçın İlhami, TV'nin Toplumsal Kalkınmaya Katkıları, 1983.
- 9- Klapper Joseph T., "Değişik Haberleşme Araçlarının Karşılaştırmalı Etkileri", (Çev.Ünsal Oskay), Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş, 3.Baskı, Ankara 1985.
- 10- Littunen Yrgo, "Uyduyla Doğrudan Yayıncılığın Kültürel Sorunları", (Çev.Nejat Özyeğın), İletişim ve Toplum Sorunları, 1983.
- 11- Oskay Ünsal, "Kitle İletişimi ve Kitle Kültürü" açısından David Reisman'ın görüşleri, A.Ü.S.B.F.B.Y.Y.O.Yıllığı, Sayı.7, Ankara 1984.
- 12- Öngören M.Tali, "TV Reklamları En Büyük Sömürü", Ayıptır Söylemesi TRT'nin İçinden, İstanbul 1983.
- 13- Quail Denis Mc., Televizyon İle Eğitim (Çev.Süheyl Gürbaşkan).

- 14- Ploman Edward, "İletişim Devrimi Üzerine", (Çev. Adem Rıza), İlim ve Sanat Dergisi, Cilt.I, No.1, 1985.
- 15- Schramm Wilbur, "Haberleşme Nasıl İşler?", (Çev.Ünsal Oskay), Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş, A.Ü.B.Y.Y.O. Yayınları, 3.Baskı, Ankara, 1985.
- 16- Silbermann Alphons, "Kitle İletişim Araçları", (Çev. Aysel Aziz), İletişim ve Toplum Sorunları, 1983.
- 17- Doğan D.Mehmet, "Haberli Habersiz", Zaman Gazetesi, 2 Eylül 1987, Ankara, Sayı.1298.

KONUŞMALAR

- 1- Akagündüz Gürbüz, H.D. İdari İşler Müdürlüğü, Konuşma, 10.9.1987, Ankara.
- 2- Akarca Mehmet, H.D. Radyo Haberleri Müdürü, Konuşma, 11.9.1987, Ankara.
- 3- Akkaş Mehmet, Haber Spikeri, Konuşma, 10.9.1987, Ankara.
- 4- Çetinyeni Ahmet, Haber Dairesi Müdür Yard. Konuşma, 10.9.1987, Ankara.
- 5- Çiftçigüzeli Mehmet Cemal, H.D. Yurtdışı Yayınlar Redaksiyon Müdürü, Konuşma, 12.9.1987, Ankara.
- 6- Dereli Erdem, H.D.Yurt Haberleri Müdürü, Konuşma, 11.9.1987, Ankara.
- 7- Güzel Hasan Celal, Gaziantep a.a.açılış Konuşması, 13.9.1987.
- 8- Gökçeken Gönül, İdari Personel, Konuşma, 10.9.1987, Ankara.
- 9- Gökdemir Nurcan, UBA, Raportör, Konuşma, 23.9.1987, Ankara.
- 10- Karşın Ali, Haber Arşiv Müdürlüğü, Konuşma, 10.9.1987, Ankara.
- 11- Özçelik Levent, H.D.Spor Haberleri Müdürlüğü, Konuşma, 10.9.1987, Ankara.
- 12- Saygılı Nadir, H.D.Dış Haberler Müdürlüğü, Konuşma, 11.9.1987, Ankara.
- 13- Taşköprü Hilmi, Teleks Servisi Müdürü, Konuşma, 12.9.1987, Ankara.